

**Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Скопје
Филозофски факултет
- Институт за историја -**

Магистерска работа

Тема

”Кичевско - Бродскиот Регион во Територијално - Административната поделба на Република Македонија 1944 - 2006”

**Ментор:
Проф. д-р Виолета Ачковска**

**Изработил:
Лимко Бејзароски**

Скопје, 2011 година

С о д р ж и н а :

ВОВЕД	1
ГЛАВА ПРВА	6
КИЧЕВСКО - БРОДСКИОТ РЕГИОН НИЗ ИСТОРИЈАТА.....	6
1.1. Кичевскиот регион во антиката и средниот век.....	7
1.2 Кичево и Кичевско во периодот на НОБ.....	11
1.3 Кичево и Кичевско во најновиот век	18
1.4 Историја на Бродскиот регион.....	32
ГЛАВА ВТОРА	41
ТЕРИТОРИЈАЛНАТА ПОДЕЛБА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	41
1944 – 2006 ГОДИНА	41
2.1 Историски преглед на одредбите и законите за административно – територијалната поделба на Република Македонија 1944 - 2006 г.....	41
2.2. Административно-територијална организација на.....	52
Кичевско – Бродскиот регион во периодот од 1944 до 1965 година.....	52
2.3. Кичевско – Бродскиот регион во периодот по осамостојувањето на Република Македонија	66
ГЛАВА ТРЕТА	71
ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ЛОКАЛНА ВЛАСТ ВО	71
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	71
3.1. Историски развој на локалната власт во Македонија.....	71
3.2. Развојот на локална власт во Кичевско – Бродскиот регион по.....	87
Втората светска војна	87
ГЛАВА ЧЕТВРТА	121
ЕДНОСТЕПЕНА ЛОКАЛНА ВЛАСТ ВО	121
КИЧЕВСКО-БРОДСКИОТ РЕГИОН	121
4.1. Законско уредување и организациона поставеност на локалната власт (локалната самоуправа) во СРМ (1965-1990).....	121
4.2. Локалната власт и самоуправа во Република Македонија по нејзиното осамостојување од југословенската федерација.....	129
4.3 Кичевско – Бродскиот регион во рамките на системот на едностепената локална власт.....	135
ЗАКЛУЧОК	152
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	157

ВОВЕД

Македонија се наоѓа во Југоисточна Европа, во средишниот дел на Балканскиот Полуостров и во своите етно-историски граници, во вкупната територија на Балканот заземала површина од 15%, односно површина од 67,741,2 км². Со оваа територија, таа влегла во составот на Отоманската империја со нејзините освојувања на Балканот во XIV век. Притоа по пат на колонизација и исламизација, во Македонија започнува проповедање на уште една голема религија – исламот, кон која покрај доселените Турци, се приклучува и дел од локалното население.

Во текот на балканските војни (1912-1913) Македонија беше поделена помеѓу нејзините соседи, а власта на Турците заменета со српското, грчкото и бугарското владеење над Македонија. Тоа беше почеток на една нова историја за Македонците поделени во неколку држави. Притоа, етничкото и верското шаренило од претходниот период, иако со извесни демографски и етнички промени сепак остана како една од карактеристиките на овој регион.

Војните, страдањата и делбите на Македонија продолжија и во текот на Првата светска војна, така што Версајскиот мировен договор само ја потврди (со мали измени на граничната линија) состојбата создадена по Втората балканска војна.

Во текот на Втората светска војна, македонскиот народ масовно се вклучи во борбата против фашизмот и поведе национално-ослободителна војна. Како резултат на падот на фашизмот и успешната НОВ, беше прогласена и првата современа македонска држава – Демократска Федерална Македонија, на 2 август 1944 година. Иако оваа држава беше држава со ограничен суверенитет во рамките на Демократска Федеративна Југославија, сепак таа е многу значајна за севкупниот национален процут на македонскиот народ.

При крајот на 80-те години на 20 век, во сеопштата криза на социјализмот, дојде до распад на СФРЈ и осамостојување на Република Македонија, при што особена важност и како ден на осамостојувањето се слави 8-септември. На овој ден граѓаните на Македонија, на референдум, во огромно мнозинство изразија суверена волја за осамостојување од дотогашната Федерација.

Така, по 1991 година Република Македонија живее нов историски период, исполнет со сите противречности на едно транзиционо време (од еднопартиски кон повеќепартиски систем со сите промени во политичката и економската сфера).

Во текот на ова повеќедецениското опстојување на современата македонска држава, во рамките на севкупните промени посебно место заземаат внатрешните административно-територијални прекројувања кои се правеле од различни причини: економски, политички, историски итн.

Во рамките на административно територијалната поделба на Република Македонија, посебно место има Кичевско-Бродскиот регион. Овој дел од македонската територија одсекогаш представувал интересно подрачје не само за Македонија и за македонската историографија туку и за балканските држави па и пошироко, заради неговите специфични етнички, демографски, економски и политички карактеристики. Во овој контекст интересот на историографијата се должи на фактот што овој регион низ векови представувал предмет на освојувања, притисоци, тортури, влијанија, миграции и други појави кои ја дефинираат неговата политичка и историска карта, карактеристична по својствената мозаичност.

Со оглед на тоа дека проучувањето на сите историски сегменти бара многу повеќе истражувачки проекти, во рамките на обработката на овој магистерски труд, со кусо навраќање на минатото на регионот, ние се ограничавме на една неистражена тема од најновата и локална историја на Република Македонија, односно да го проучиме делот на административно-територијалните поделби и промени во нашата држава во Кичевско-бродскиот регион, за периодот 1944-2006 година. Притоа, ова е време кое може да се подели на два историски периоди: периодот на опстојување на Републиката во рамките на југословенската федерација (1944-1991) и период на суверена Република Македонија (по 1991 година). Сепак од аспект на разгледуваното прашање ова историско разграничување не игра некоја посебна улога. Во тие рамки аспектот на административно-територијалната поделба го следиме во континуитет, без оглед на промените на системот. Сепак, од аспект на локалната власт и управа, во периодот по 1991 година има улога воспоставената плуралистичка демократија, односно, повеќепартискиот систем и особено заложбите за демократизација на управувањето на државата преку

спроведување на процес на децентрализација и давање поголеми ингеренции во управувањето на локалните органи на власт.

Корените на административно-територијалните поделби на Република Македонија во периодот 1944-2006 можеме да ги бараме во текот на Втората светска војна (1941-1944) кога беа воспоставени првите органи на локалната власт - Народноослободителните одбори. Во тој период беше поставена и основата на регионалната поделба на Македонија, кое секако, беше во функција на започнатиот процес на конституирање на македонската држава. Со прогласувањето на Демократска Федерална Македонија, Президиумот на АСНОМ, донесува повеќе нормативни акти кои се однесуваа на политичко-територијалната поделба на Македонија.

Првата административно-територијална поделба на Македонија беше направена на првата седница на Президиумот на АСНОМ почнувајќи од документот донесен во с. Рамно, Кумановско, на 6 август 1944 година, односно со Решение на Президиумот на АСНОМ за поделба на Македонија на области. ДФ Македонија е поделена на 4- области, при што Кичевско-Бродскиот регион е вклучен во рамките на Кичевско-Дебарската област. Набрзо следи нова поделба со решение на Президиумот на АСНОМ донесено на 21 октомври 1944 година во с.Горно Врановци, Велешко. Со ова решение е укината Кичевско-дебарската област, а Кичевско-бродскиот регион влегува како составен дел на Битолската област, па се до последните измени во законот за територијална поделба на Македонија каде Кичево повторно се спојува со ново-настанатите општини и тоа: Зајас, Вранешница, Другово и Осломеј .

Политичките прилики во различните периоди придонесувале честите административно-територијални промени на Република Македонија, со што се менувала територијата и административните единици во рамките на Кичевско-бродскиот регион. Во рамките на овој труд, ние направивме обид да ги презентираме сите овие промени како и причините кои довеле до тоа: дали биле неопходни, дали имало поквалитетни и посодржајни решенија за поделбата кои можеле да понудат поголем развој и перспективи на регионот и колку се остварени очекувањата од поделбите односно дали во најголем дел тие се издржани и научно потврдени со аргументи кој ќе бидат интерес за неговите граѓани и дали ќе нудат можности и перспективи за локален економски развој кој би отворил повеќе можности за да можат да си обезбедат

егзистенција за најголемиот дел од граѓаните. Секако сето тоа би било во функција на намалување на миграцијата и осигурување на посигурни извори на приходи, опстанок, како и подобар квалитет на живеење.

Така, во магистерскиот труд се опфатени сите аспекти за поделбата на регионот и ќе бидат презентирани како позитивните така негативните аспекти кој довеле до поделба но и до заостанат или недоволен развој во регионот. Притоа, од едната страна во одделни периоди, се нудела соодветна поделба на регионот заснована врз принципите и решенијата предвидени од страна на науката која се занимава со оваа област, каде се земаат предвид природните елементарни услови за административна и територијална поделба на државата. Преку таквата поделба се нудел успешен економски развој на регионот и подигање на квалитетот на живеењето и намален процес на етнички и демографски движења, но пред се, перспективи за успешен економски развој каде ќе бидат искористени сите природни и географски ресурси и нивно ставање во функција на доброто на граѓаните кој живеат на просторот.

Во спротивно кога имаме случаи на административно – територијална поделба на ненаучна основа со силен притисок на политиката со користење на средства, методи и аргументи раководени од политичките апетити за задоволување на политички интереси, добиваме простори со намален или заостанат економски развој кој предизвикува етнички и демографски движења, сиромаштија и потреси по сите основи.

Со цел да се презентираат сите аспекти на територијално-административната поделба, низ овај труд упатуваме порака до релевантните и одговорни за ваквиот процес да се раководат од принципите на: стручност, професионалност, реалност, непристрасност и економичност. Тоа ќе доведе до намалување и елиминирање на аномалии кои предизвикуваат проблеми во заедницата, по сите основи и ќе отворат процес на економски раст, развој, благосостојба, квалитетен и пристоен живот на сите граѓани кои живеат на овој простор и во целата општествена заедница.

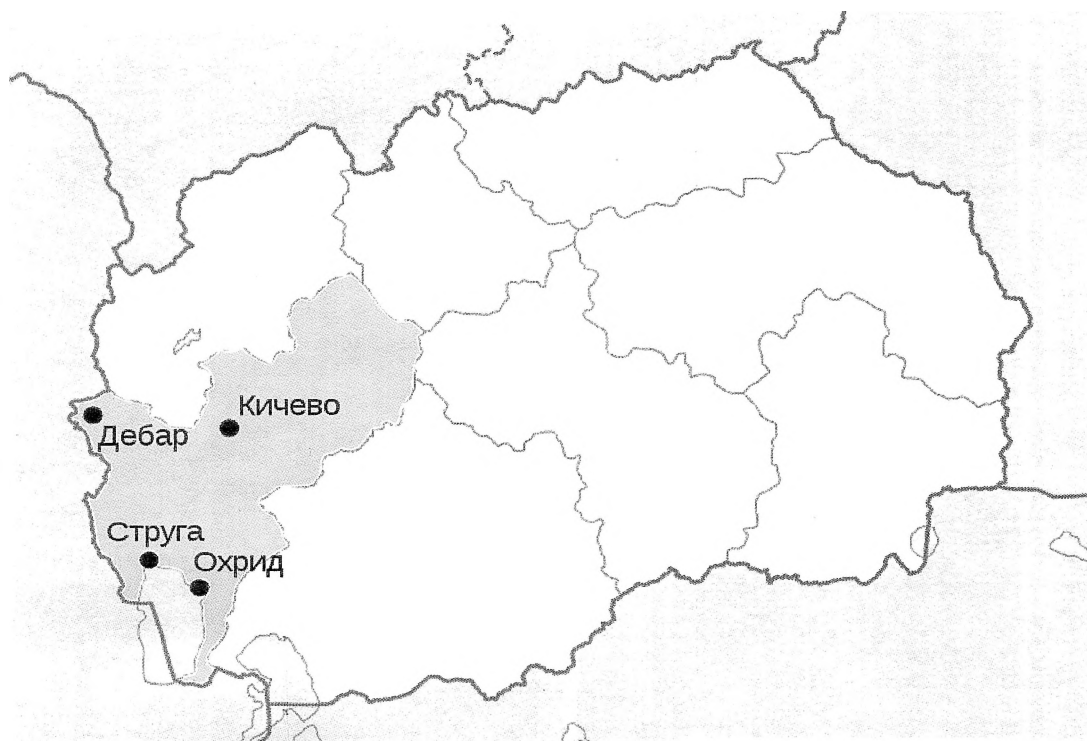
Проблематиката на административно-територијалната поделба на Република Македонија не е доволно обработена ниту од историографски аспект, ниту од социо-политиколошки аспект, освен одредени економски студии за регионалниот развој на републиката. Во рамките на овие малубројни трудови, Кичевско-бродскиот регион е опфатен сосема спорадично, така што тоа ни

создаваше посериозни проблеми во целосната реконструкција на истражуваната тема.

Тргувајќи од малубројните научни трудови за конкретната проблематика, бевме упатени на користење поширока литература и документација која во најголем обем се однесува на републиката во целост, а многу малку на Кичевско-бродскиот регион. Притоа, при утврдувањето на податоците и фактите, меѓу другото, се користевме со материјалите во соодветни институции. Така како достапни и валидни извори на податоци од каде црпевме одделни сознанија за истражувениот проблем беа изданијата и документите на Институтот за национална историја и неговото документарно одделение, општинската административно-техничка документација на Македонски Брод и Кичево заклучно со 2006 година, Државниот архив на Република Македонија и неговото подрачно одделение во Охрид и Прилеп каде се чува поголем дел од документацијата за овој регион. Од особена корист за нас беше соработката со Музејот на град Кичево, Правниот Факултет – Кичево, како и соработката со научни работници од академската фела, пред се проф. д-р Виолета Ачковска, доц. д-р Борче Илиески, проф. д-р Илија Тодороски и други.

ПРВА ГЛАВА

КИЧЕВСКО - БРОДСКИОТ РЕГИОН НИЗ ИСТОРИЈАТА

Република Македонија поделена на региони (југозападен регион)

Кичевскиот регион лежи во пространата Кичевска котлина сместена во централниот дел на Западна Македонија, каде се наоѓа и градот Кичево како најголем административен, политички, културен и трговски центар во регионот, со површина од околу 854 км², со надморска висина од околу 620 м во градот до 2.080 м на планината Стогово. Котлината ја опкружуваат планинските масиви: Бистра, Стогово, Пресека, Љубен и Илинска Планина од запад и југ, на исток се издига планинскиот превој Песјак, а од северната страна ја ограничуваат планините: Челојца, Туинска Планина, Буковик и Стража. Низ поголемиот дел на котлината тече бистрата река Треска која извира во непосредна близина на селото Извор. На подрачјето на Кичевскиот регион постојат 80 населени места сместени во општина Кичево и во уште четири новоформирани општини како што се: Зајас, Осломеј, Другово и Вранештица.

Кичевскиот регион и неговиот главен културен, административен и трговски центар градот Кичево представува главен сообраќаен крстопад во Западна Македонија со пет сообраќајни насоки: Кичево – Гостивар, Кичево – Охрид, Кичево - Демир Хисар, Кичево – Македонски Брод и Кичево – Дебар.

Кичево е поврзано и со железничка линија со нормален колосек каде во перспектива е продолжување и поврзување на главниот центар на Македонија - Скопје со западниот дел на државата Охрид, Струга и Албанија.

1.1. Кичевскиот регион во антиката и средниот век

Благодарение на неговата местоположба, во регионот постоеле населби од најстари времиња. Според историските податоци античкиот град Ускана бил лоциран токму во близината на денешното Кичево. Во овие рамки мошне важна улога одиграло Калето. Со сигурност се знае дека на Кале е подигнат крајпатен кастел (тврдина) за време на Римјаните кој служел за контрола на прастариот пат Скупи-Лихнид. Дали претходно тука постоела тврдина, не е сигурно. Патот поминувал во подножјето на Калето, токму каде што денес поминува главната улица. Со време под Калето и по должината на античкиот пат почнале да се населуваат луѓе и се оформила мала трговска населба. Со време прераснала во мало градче.

Кога станува збор за самиот назив Кичево, тој се споменува во повеќе документи. Името Кичево е словенско и упатува веројатно на 9—10 век¹. Во повелбата на Василиј II од 1020 година стои „тен Китсавин“; — во 11 век — „кастрон Китава“; — во 13 век — „тен Китсавин“, „тес Китсавеос“; „въ Кичаве“; во 1265 г. се споменува „от Кичаво“; — во 1300 година — „от Кичаве“; во 1468 година — „Кирчова“ (турски).

Низ вековите, населбата Кичево функционирала како византиски кастрон (од 10 до 13 век), кој ги контролирал патиштата на периферијата на Царството, во насоката на честите српски упади од север. Во 1257 година Србите за кусо време ја освоиле Кичава, а меѓу 1282 и 1297 година крал Милутин за постојано ја одзел од Византија.

Со варварските наезди на Балканот (Готи, Хуни, Авари, Бугари, Словени), кога биле уништени многу населби замира и животот во самата населба, а храмовите кои дотогаш постоеле веројатно биле разрушени. Се претпоставува дека единствено место на кое било можно да имало луѓе била тврдината погоре и тоа во вид на воена посада. Затоа во текот на 6,7 и 8 век тешко е да се рече оти имало некој развиен живот на овој простор.

¹ <http://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%BE>.

Откако Словените ги зафатиле овие простори низ неколку векови наизменично се сменуваале Бугарската и Византиската власт. Познато е постоењето на склавинијата Берзитија. Со рехристијанизацијата на овие територии настанува симбиоза на населението и животот повторно почнува да цути. Со тоа и обновувањето на средновековната населба и на трговската маршрута север-југ. Се обновуваат и храмовите. За време на Цар Самоил Кичево веќе бил голем воен кастрон (град) и веројатно броел над 5000 жители и воена посада на калето. Цивилниот живот се одвивал долу во чаршијата. Во 1015-1018 година Кичево (Китсавин) повторно потпаѓа под византиска власт. По доселување на словенските племиња на Балканот, Кичево за прв пат се спомнува во 1018 година во повелбата на византискиот владетел Василие II и тоа под името Кицавис. Овој регион бил познат центар на македонското племе Брсјаци кои претежно се занимавало со сточарство и земјоделство.

Со ширењето на христијанството на овие простори се градат и првите цркви во доцнаантичко и средновековно Кичево. Познато е постоењето на 3 цркви кои низ времето биле уривани, а се изградени веројатно во доцната антика и раното средновековие и сите три се наоѓаат на просторот на чаршијата. Тоа биле црквите св Петка², св. Апостол Петар и Павле³ и св. Димитрија⁴.

Во вековите што следат, градот потпаѓал под српска, бугарска, епирска власт. Византијците го превземаат повторно после Пелагониската битка за во

² Св. Петка, денес не постои, а се наоѓала на просторот на денешната градска џамија, со доаѓањето на Османлиските Турци е разорена. Низ градот кружеле искази дека пред неколку години за време на еден помал земјотрес од ѕидовите на џамијата паднал малтер и се појавиле фрески. Сакам да ја расчистам оваа енигма - денешната џамија нема положба како црква туку како класично исламски објект насочен кон Мека (споредете ја со поставеноста на црквата Св. Апостоли Петар и Павле на 100 метри подолу по истиот пат). Можно е истиот да се изграден врз темелите на уништената црква (околината на црквата) или понатаму, барем еден ѕид од старата црква да влегол во состав на новиот објект на џамијата. Самата џамија е сондирана од археологот Гордана Спасовска и не се пронајдени никакви материјални докази за постоење на црква во рамките на објектот на џамијата. Значи остатоците би можеле да се бараат во околината. Невозможно материјалот од кој е градена старата црква Св. Петка да е употребен за изградба на џамијата.

³ Св. Апостоли Петар и Павле, постои и денес изградена (и доградувана) е на темелите на постара црква (средновековна/доцноантичка?!). Околу црквата порано се наоѓале градските гробишта кои денес не постојат. Со изградбата на новите придружни објекти на денешната црква се откриени гробови. Белата мермерна плоча на прагот на црквата е веројатно надгробна плоча која при изградбата на денешниот храм, од незнаење е поставена тука. На само 20 метри од црквата се наоѓаат римските гробишта, веднаш во подножјето на калето. Во црквата веројатно навратувале и патниците кои оделе по стариот пат зашто црквата се наоѓа веднаш до него.

⁴ Св. Димитрија, не постои. За третата црква до пред брзо време не знаев ништо. Сега ја знам точната локација како и веројатниот изглед. Од превентивни причини не би зборувал повеќе. Била малечка, можеби и првоизградена црква, барем така изгледала во средниот век.

периодот меѓу 1282 и 1297 година да го освојат Србите (крал Милутин). Кичево во овие години е веројатно запалено, барем тврдината.

Феудалната расцепканост на балканските државички, меѓу другото овозможиле брз продор на Турците-османлии на Балканот, кои во почетокот на 80-те години на 14 век, ги засилиле нападите врз Македонија. По битката на реката Марица (1371 година) каде биле поробени браќата Волкашин и Угљеша, младиот крал Марко од Прилепското кралство како вазал на Турците го штител народот од поголемо насилie, се до неговата смрт во битката кај Ровине 1395 година.

Црква во Кичево Св. Апостол Петар и Павле

Османлиските Турци доаѓаат во Кичево и Кичевско во 1385 година, во рамките на походот на Тимурташ – паша кој ја освојува Пелагонија, Прилеп, Битола и понатаму навлегол кон Албанија.

По смртта на Крале Марко и целосниот пад на Македонија под османска власт, Кичево и околината ја доживуваат истата судбина како и другите делови на Македонија а населението било изложено на насилна или доброволна исламизација. Притоа, благодарение на населување на бројно турско население, покрај турската администрација се градат различни видови исламски градби со кои градовите, а во тие рамки и Кичево добиваат ориентален изглед (џамии, текиња, турбиња, безистени и амами).

Денешен изглед на Кичевско кале

Македонија во новата административно-територијана распределба на Османлиското царство припаѓала на Румелискиот беглербеглаг поделен на повеќе санџаци. Одринскиот санџак или наречен Паша санџак зафаќал поголем дел од териториите на јужна и северна Македонија, а во негови рамки се наоѓал и градот Кичево. Набрзо Паша санџакот заради големината станал неподобен за управување, па бил поделен на два нови санџаци: Солунски и Скопски. Во рамките на оваа поделба, Кичево влегол во Скопскиот санџак. Ваквата територијална поделба се задржала со векови, иако Царството ги менувало границите⁵. Градовите кои се опфатени во рамките на санџациите, како и Кичево биле седишта на кази и нахии.

Притоа, во ранотурско време во тврдината Кичава била сместена стража; во 1468 година населбата броела 217 куќи, а тврдината 14 стражари; во 1519 имала 20 војници. Во документите од XV – век се споменува дека Кичевската нахија зафаќала 144 села, што значи дека и тогаш овој дел на Македонија бил доста населен. Турскиот географ Хаци Калфа, населбата ја спомнува како Фирцова и Кирчова. Оттука, можеби потекнува и второто име на градот Крчово, кое така е прифатено од дел на населението.

Во вековите под турска власт, чаршијата го добива денешниот изглед (веројатно не многу поразличен од оној пред тоа). Сите цркви се уништени. Доаѓа до масовна исламизација на населението кое станува значително муслиманско. Но во првите векови од владеењето на Османлиите забележлив е и нов процут на трговијата во чаршијата кога почнуваат да се градат многу занаетчиски дуќани. Чаршијата добива повеќе убави чешми, се гради градската

⁵ Историја на македонскиот народ, ИНИ, Скопје 2008, стр. 133-134.

цамија, Саат-кулата⁶. Се градат и неколку текиња (дервишко, бектешко...) кои постојат и денес. Куќите кои се градат тоа време, се со дуќан долу и простор за живеење горе. Првите векови од владеењето на Турците се карактеристични како мирен период. Впрочем и самата империја доживува полет на секој план.

Со зголемувањето на македонскиот елемент во градот се јавуваат и зачетоците на граѓанската класа. Побогатите трговци и занаетчии низ честите контакти со развиените средини пројавуваат интерес за духовно издигање.

Од Кичевско потекнува првиот представник на македонското верско просветителство, Јоаким Крчовски, кој своите зрели творечки години ги поминал во североисточна Македонија. Во крајно ограничени можности, просветната и книжевната дејност претежно се одвивала во ќелијни манастирски училишта, најпрвин во манастирот Св. Ѓорѓија – Кнежински, а по неговото уништување од пожар продолжил во манастирот Св. Пречиста. Дел од својата рана младост овде ја поминал и познатиот собирач на народни умотворби Марко Цепенков.

1.2 Кичево и Кичевско во периодот на НОБ

Кичево во последните децении на XVIII – век и почеток на XIX- век ја менува својата етничка физиономија. Под притисок на зачестениот терор, селското население ја губи својата сигурност и бара егзистенција во новата градска средина така да придојдените селани брзо се приспособуваат на новите прилики и од сточари и земјоделци стануваат вешти занаетчии и претприемчиви трговци.

Чаршијата како централен дел на градот пред нешто повеќе од еден век го добива денешниот изглед. Во неа, како и во градот Кичево воопшто (во 1903

⁶ Изградена е во 1741 година на еден дел каде што се наоѓале бедемите на легендарното Китино Кале. Во тоа време саат кули се граделе само во оние места кои се сметале за градови. А Кичево ги има и ден денес обележјата на стар град (старата чаршија) иако некои од нив се уништени (тврдината Китино Кале, Саат Кулата, Градската чешма...). За жал малку сведоци останале од тие времиња. Приказната за старата саат кула завршува во 1938 година кога српскиот управител на градот наредува кулата да се урне зашто го потсетувала на турското ропство. Со овој глупав потег градот губи еден споменик на културата и свидетел на многу настани низ вековите. Саат кулата се наоѓала од прилика помеѓу градскиот музеј и некогашното кино „Партизан“. Сега на тоа место нема ништо но сигурно постојат темелите на овој објект. Се надевам дека еден ден и овој споменик може да се возобнови со сета своја убавина и градот да си го поврати она што е изгубено.

брои нешто над 4000 жители) зајакнува христијанскиот елемент. Населението од селата се доселува во безбедноста на градот, тука било помалку загрозувано од разбојничките банди за време на феудалната анархијата во Османлиското царство. Се градат нови и убави чорбациски куќи, анови, пекари. Тука се одвиваат и некои од активностите на ВМРО пред Илинденското востание.

Така, уште од почетокот на XIX- век Кичево почнува да се издига како поразвиено занаетчиско и трговско градче со формирана чаршија, со зголемен број дуќани и нови градски маала. Притоа, првите знаци на незадоволство и отпор кон разните форми на неправдите во османскиот период се манифестираат низ зачестените акции на ајдучките дружини кои делуваат на овој терен. Една од познатите од таков тип е чуената Брсјачка буна во 1880 година во Западна Македонија која се одвивала и во Кичевско.

Поорганизиран карактер борбата за национално ослободување добива во судбоносниот период на формирањето и ширењето на Македонската револуционерна организација (23.10.1893). За време на Илинденското востание населението од Кичевско зеде масовно учество во повеќето битки. Борбата против османлиското владеење ја започнуваат прославените војводи: Наќе од Лавчани, Арсо од Подвис, Јордан Пиперката, Крсте од Кичево, Ванчо Србакот од Вранештица, Ангеле од Цер и други. Според спогодбата на војводите судирот со властите во османлискиот период почнал едновременно во повеќе населени места. Најдраматична борба се водела во месноста Ѓурѓејца крај селото Карбуница. Тука е убиен познатиот и многу опеан од народот злогласен Сефер - ага. Овие настани како и јунаштвата на војводите нашле одгласи во многубројните народни комитски песни кои се уште се пеат во овој крај.

Мицко војвода е една од назначајните личности во периодот на националноослободителните борби во Кичевијата. Роден е околу 1855 година во Кичевското село Латово, а неговите претци биле од Требино, село во Поречието. Неговиот живот се сменил по еден судир со локалниот чифликсајбија Џемаил Ага. Затоа, во 1876 година, за време на војната помеѓу Србија и Отоманската империја станал доброволец во српската војска, при што бил испратен на моравското боиште.

Мицко се истакнал во повеќе борби, заради што бил поставен за командир на чета, а војната стигнала и до Македонија. Во Турн-Северин наишол на една група составена од луѓе од Порече кои биле групирани околу

Стефан Петревски. Заедно решиле да се вратаат во Македонија и да започнаат со четување. Поделени на неколку групи, Поречани за неколку месеци се вратиле во својот роден крај и започнале со акција. Мицко веднаш решил да се одмази и во заседа го ликвидирал Џемаил Ага.

Мицко Војвода

Осветата и песната која го опеала тој настан почнала да создава легенда од Мицко⁷.

Малку подоцна доаѓа до Демихисарскиот заговор и до кординирана акција на четите за ликвидирањето на разните муслимански зулумции. Во оваа акција Мицко веднаш се приклучил и влегол во четата на војводата Ристо Костадинов. Борбите биле чести и немилосрдни, а едно утро во турска заседа загинал војводата Ристо и Мицко ја презел неговата чета и пушка ишарана со сребро и седеф. Меѓутоа заговорот наскоро бил уништен, во есента 1881 година. Мицко ја распуштил својата чета и ги испратил своите луѓе по дома, а самиот одбил да се предаде на Турците. Во јануари 1882 година било откриено неговото скривалиште. Властите го спровеле во Битола каде бил осуден на 101 година затвор. Казната најпрво ја издржувал во солунскиот затвор, а потоа бил преместен во битолскиот вилаетски затвор. Во меѓувреме во Македонија доаѓа до засилување на странските пропаганди кои започнале меѓусебен натпревар за што поголем број на приврзаници со што започнале да го зголемуваат антагонизмот меѓу населението во Македонија и да го делат на “бугарашки“ и

⁷ Песната се пеела вака: Седнал ми Џемо, слободен Џемо под таа круша водница, на таа нива орница во лева рака килибар во десна рака мартинка. Мајка му вели, говори: Не седи синко слободен, каури глава кренале, Мицко војвода излегол...

“србомани“. Од ова не биле поштедени ниту затворениците кои почнале да се делат меѓу себе, а Мицко подпаднал под вилјание на српската пропаганда.

Во затворот, учителот од Крапа, Спиро Јовчевски (иќ), го научил Мицко да чита и пишува на српски јазик, а Мицко од своја страна започнал да му пишува писма на српскиот конзул Милојко Веселиновиќ. Во нив му пишувал за својот живот не спомнувајќи ги воените подвизи и ајдукувањето. Во меѓувреме во самиот затвор дошло до расправија и борба помеѓу србоманите и бугарашите во која Мицко 4- пати бил прободен со нож од Јордан Гавазов, Стојан Лазов и Дончо Штипјанчето, а неговиот пријател Симјан кој сакал да му помогне бил прободен во срце и на место починал.

Во 1897 година во врска со Грчко-турската војна, Софија успеала да издејствува политичка амнестија за сите политички “бугарски“ (македонски - егзархисти) затвореници. Сите затворени христијани сакале да ја искористат оваа амнестија и затоа почнале да се изјаснуват како Бугари, но Мицко не сакал да се изјасни како Бугарин и останал во битолскиот затвор, каде во 1901 година се нашол и Дамјан Груев поради Поп Ставревата провала⁸.

Во затворот Мицко и Груев станале пријатели, а од своја страна Дамјан Груев направил обид за придобивање на Мицко на страната на ТМОРО оваа агитација завршила со ветување на Мицко дека ќе се приклони кон Организацијата, но тој бил премислен од страна на српските конзули и учители. Притоа, Мицко бил ослободен во 1901 година со интервенција на српскиот конзул Чедомир Чеде Мијатовиќ, кој во Цариград цврсто се зазел за него. По 20 години заточеништво, Мицко бил на слобода, меѓутоа му било ограничено движењето, не смеел да ја напушта Битола и морал секоја вечер да се пријавува кај властите. Мицко од 1901 година до 1904 година живеел во Битола и бил издржуван од српскиот конзулат, а потоа успеал да замине во Поречието и да ја формира првата вооружена српска чета на територијата на Македонија, ставајќи се во служба на српската пропаганда. Мицко како искусен војвода во почетокот избегнувал поголеми судири бидејќи од една страна српската вооружена пропаганда во Македонија била во својот зародиж, а од друга страна тука биле четите на ТМОРО од кој можел да настрада.

⁸ Виолета Ачкоска, Никола Жежов, Предавствата и атентатите во македонската историја, Македонија, Скопје 2004, стр. 76-79.

Четата на Мицко веднаш била забележана од ТМОРО и таа побарала образложение од страна на Белград. Српските владејачки кругови сметале дека во тој момент е најдобро да се избегне судирот со Организација и затоа преку Георги Герциковиќ била организирана средба помеѓу Ѓорѓи Сугарев и Мицко, истовремено му била пренесена наредбата на Мицко од Белград дека тој треба да се покори на Организација или да ја распушти четата. Меѓутоа по оваа средба Мицко ја засилил својата дејност и неговата чета нараснала на 30 души. Нетрпението кое постоело постепено се претворило во отворен судир со што започнала борбата за Поречје.

Даме Груев

Во август 1904 година војводата Ѓорѓи Сугарев почнал да го гони Мицко и неговата просрпска чета, а српскиот одбор од Битола му препорачал на Мицко да внимава и му биле испратени дополнителни нови луѓе. ТМОРО, пак, од своја страна подготвил план за опколување на Мицко, како засилување бил испратен војводата Петар Ацев, кој во селото Долно Дивјаци ги здружил своите сили со Ѓорѓи Сугарев. Меѓутоа, Мицко успеал да се одбрани од четите на организацијата, а дури го заробил и ранетиот Даме Груев.

Заробувањето на Даме Груев оставило впечаток

дека српската вооружена пропаганда во овој дел на Македонија е многу силна, а истовремено тоа било силен удар врз Организацијата. По едномесечно заложништво Груев бил одведен во Скопје од страна на Мицко и ослободен, а тоа се случило околу 19 ноември 1904 година⁹.

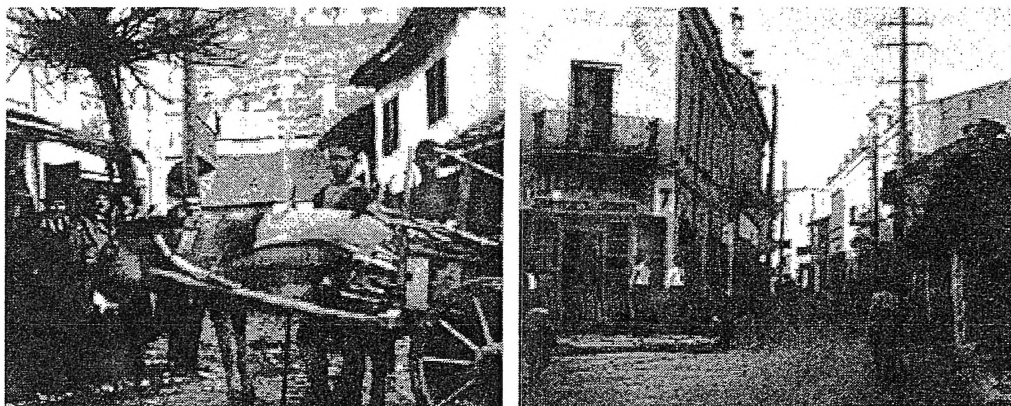
Набргу по ослободувањето на Даме Груев, Мицко се нашол во немилост на српските власти бидејќи почнал да ги манифестира своите разбојнички манири, а истовремено се појавиле нови српски чети на чело со Глигор Соколов(иќ), Јован Бабунски, Јован Довезенски и други. Четничкиот горски

⁹ Ванчо Ѓорѓиев, Заложништвото на Даме Груев кај просрпскиот војвода Мицко, Годишен зборник, книга 63, Филозофски факултет, Скопје 2010, 338-344.

штаб набргу испратил двајца нови војвода, Тренко и Темелко Барјактаревиќ, да го заменат Мицко, а тој потоа се нашол во Србија по што бил интерниран во Крагујевац.

После Младотурската револуција од 1908 година е објавен Хуриетот (слобода), турските власти објавиле амнестија за сите бунтовници во Македонија. Тогаш на Мицко му било дозволено да го напушти Крагујевац и да се врати во Порече. Во Септември 1909 година стапил на сила Законот за сузбивање на четничките акции во Румелијскиот вилајет. Овој закон давал најшироки овластувања на војската и полицијата. Суштината на овој закон била да се уапсат или ликвидираат сите христијански првенци и некогашни војводи. На 13 октомври 1909 година во селото Ижишта бил убиен поранешниот војвода Мицко во заседа на младотурците. Според истрагата на турската власт неговото убиство било извршено од страна на комитскиот војвода Блаже Биринчето, но бидејќи немало докази истрагата била прекината, сето тоа било фарса.

Во првите децении на XX век на Балканот и во Македонија ќе се случуваат редица трагични настани кои ќе доведат до катастрофални последици на планот на економијата и во билансот на национално-ослободителните стремежи на македонскиот народ. По несреќниот крај на Илинденското востание (1903) кога дошло до изразито влошување на положбата на македонскиот народ, Македонија ќе стане објект на “ослободителните мисии” на соседните балкански држави кои во рамките на Првата (1912) и Втората балканска војна (1913) ќе ја поделат етногеографска Македонија¹⁰.

Кичево за време на балканските војни

¹⁰ Според анкетата на Карнегиевата комисија, 50.000 Македонци од Егејска и Вардарска Македонија мигрирале во Бугарија во текот на балканските војни.

Тукушто стивнале балканските колежи, започнува Првата светска војна (1914-1918)¹¹. Сите овие настани катастрофално влијаеле врз македонското стопанство. Замреле занаетите и трговијата во градовите, биле уништени неколку стотици села, сточарството десеткувано, земјоделскиот инвентар во голема мера уништен, голем дел од активното население бил присилно вклучен во воените дејствија или загинат, а гладот зафатил значајни реони и го обележувал секојдневието на мнозинството од народот¹².

Секако дека регионот на Кичево и Кичевско не бил поштеден од сите овие потреси во македонската историја, при што посебна улога играше и верска различитост на населението.

Кичевскиот регион се ослободи од османлиското владеење во есента 1912 година. На самото заминување, османлиската војска, жандармерија и цивилна власт води жестоки борби против српските војски кој го заземаа градот и околицата. Народот на Кичевскиот регион беше длабоко поделен заради верската и етничка различитост на населението. Притоа македонскиот народ застана на страната на српските војски, додека муслиманското население ги поддржуваше турските војски. Тоа ќе биде причина понатаму да бидат извршени големи злодела во текот на Првата балканска војна, конкретно во селата: Зајас, Соп, Лисичани, Пласница и самото Кичево, од страна на српските војски врз муслиманското население поради неговата поддршка на страна на турските сили, онаму каде се воделе жестоки борби во текот на самото нивно заминување за Турција.

Така, во 1912 година Турците си одат, а Кичево потпаѓа под српска власт. Во овој период се случува Охридското востание против српската власт во кое беа забележани бројни страдања на локалното население. Според извештаите на Карнегиевата комисија во Кичевско имало голем број на убиства. Така во селото Пласница биле убиени 46 жители, во Лисичани се опожарени 6-куќи, во 1913 во Зајас се убиени 200 жители, во самиот град исто така имало убиени жители.¹³

¹¹ Од територијата на Македонија чии географски граници опфаќале 67.741,2 км², Грција добила 35.169 км², Кралството СХС 25.774 км², Бугарија 6.798 км², а помал дел бил приклучен кон новоформираната држава Албанија (Иван Катарциев, Историја на македонскиот народ, том четврти, ИНИ, Скопје 2000, стр.131)

¹² Виолета Ачкоска, Егзодусот на македонското селанство во социјализмот, Макевеј, Скопје 2007, 43-44.

¹³ Карнигиевата балканска комисија, Култура, Скопје, стр.221.

По заминување на Турците од овие простори, населението од овој регион се најде под ново и потешко владеење во рамките на Кралството Србија, односно во Кралството на Србите Хрватите и Словенците по Првата светска војна. Притоа македонскиот народ не беше признат како посебен, ниту имаше своја црква. По 1920 година, македонските епархии подпадна под јурисдикција на Српската православна црква. Национални права не уживаа ниту припадниците на другите националности, но во поглед на вероисповедта муслиманските верници, во периодот меѓу двете светски војни уживаа верски слободи.

1.3 Кичево и Кичевско во најновиот век

Кичевски плоштад во времето меѓу двете светски војни

Воените страдања од балканските војни продолжуваат и во текот на Првата светска војна и во Кичевскиот регион, како и низ цела Македонија. По воспоставувањето на новата власт и држава – Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, односно Кралство Југославија од 1929 година, започнува период на спроведување на големосрпската политика на асимилација и денационализација на македонскиот народ и целокупното население. Во администрацијата, школите и јавниот живот се воведува српскиот јазик. Македонија се нарекува Јужна Србија до 1929 година, а со воведувањето на диктатурата на крал Александар Караѓорѓевиќ и новата административно територијална поделба на

Монархијата на бановини (според големите реки во Југославија), Македонија е именувана како Вардарска бановина.

Од другата страна, покрај српскиот терор и асимилација, истовремено, се случуваат и низа други промени, при што, градот Кичево добива нов лик. Тоа пред се се гледа низ новата архитектура, која пак сама по себе повлекувала и промени во секојдневниот живот на луѓето, во начинот на нивното облекување, комуникација, забава, образование итн.

Саат кулата во Кичево во 1920 година

Така, во чаршијата се градат убави згради, како што е зградата на денешниот музеј, хотел Солун, кафеана „Велика Жупа“. Трговијата повторно заживува. Се гради и теснолинејката која ќе го поврзе Кичево со Охрид. Зградата на поранешната железничка станица се уште постои и се наоѓа на 100 метри од чаршијата, а до неодамна се познаваа остатоци од шините. Подем добива и спортскиот живот. Овој период може да се окарактеризира некаков своевиден подем, но, во основа зацрнет поради големосрпската пропаганда која

спроведува асимилација и денационализација над населението. Се отворија училишта во кои наставата се изведувала на српски јазик.

Во периодот од почетокот на векот до 1940 година, чаршијата има над 200 дуќани и занаетчиски работилници, хотели, пекари... Тоа зборува за еден развиен градски живот и покрај политичкото насилство и денационализаторскиот режим на српските власти во Македонија.

Кичевска меана “Велика Жупа” во време Кралска Југославија

Извесниот подем на градот, запира во периодот на Големата светска економска криза 1929-1932 година. Тоа е времето кога кралот Александар Караѓорѓевиќ ја воспостави Шестојануарската диктатура и го укинува парламентарниот живот во државата. Тогаш, како што споменавме, Вардарска Македонија, наместо Јужна Србија била преименувана во Вардарска бановина. Со ова се сакало уште повеќе да се избрише националниот белег на Македонија и Македонците.

Во периодот на Големата економска криза сиромаштијата и безработицата уште посилно го притискале населението кое почнало да бара

излез во масовното заминување во туѓи краишта. Печалбарите заминувале во Америка, Австралија и во соседните балкански земји.

Кичево во периодот меѓу двете светски војни

Со почетокот на Втората светска војна на тлото на Кралството Југославија (6 април 1941) и со окупација на Македонија, на територијата на Кичевскиот регион се воспоставила власт на италијанските и бугарските окупаторски сили. Градот Кичево и поголемиот дел од регионот подпаднал под италијанска власт, а во другиот дел е воспоставена воена и цивилна власт на Бугарите. Италијанскиот фашистички окупатор заедно со албанските квислинзи, на кои им беше доверена цивилната власт, со самото доаѓање ги укинаа сите дотогашни административни и културно – просветни установи. Албанскиот јазик беше воведен како службен јазик. Окупаторите, речиси без поголеми напори, го обновија подзаборавениот средновековен данок, десеток, познат под името спаилак. Италијанските и бугарските окупатори го ограбувале населението, ги опожарувале куќите и цели села, уништувале животни намирници, силувале и убивале. Наскоро Кичевскиот регион се претвори во арена на крвави пресметки и закоравена верска и национална нетрпеливост. Особено брутален терор бил спроведуван над селаните од Карбуница, Осој,

Кленоец, Малкоец, Раштани и други села при одземањето на заостанатото оружје од изминатите војни и при прибирањето на спаилакот.

Во тие тешки и судбоносни денови на 1941 година народот од Кичевијата не ги изневери старите револуционерни традиции и се одзва на повикот на КПЈ во Македонија за отпор против окупаторите. Така се започна со компромитирање на окупаторските власти и со пружање отпор. Таа револуционерна сила, тој патриотски дух на луѓето од овој крај, беа резултат на повеќегодишна активна работа на напредните младинци, работници и печалбари од градот и селата, кои по окупацијата се вратија во родните места.

На 10 октомври 1941 година во присуство на инструкторот на ПК на Македонија, Кузман Јосифовски – Питу, се формира првиот Месен комитет на КП за Кичево, а за негов секретар беше избран Пепе Јованоски. Во овој состав ќе влезе и познатиот д-р Владимир Полежиноски кој ќе даде голем допринос во понатамошниот тек на војната¹⁴.

Веднаш потоа се формира партиски организации во градот и во селата Кленоец, Карбуница, Осој, Подвис и други места. Во Февруари 1942 година беше формиран и Месен комитет на СКОЈ на чело со Јанко Михајлоски – Јанчица, а во повеќе села се формираа првите илегални НОО, именувани и како комитети. Поради се повидната активност на партиското членство, италијанските окупаторски власти на 22 април 1942 година во Кичево затворија повеќе граѓани, меѓу кои и членови на КП и МК на Кичево¹⁵. При сослушувањето во истражниот затвор тие биле подложени на големи страдања, а по извесно време од Кичево биле пренесени во албанските затвори во Тирана и Елбасан. Вакви апсења окупаторот спровел и во мај 1943 година, кога биле затворени партиски активисти од Кичево, Карбуница, Подвис, Осој и Добреноец.

¹⁴ На заедничката средба и разговор помеѓу Кузман Јосифовски-Питу и Владо Полежиноски, Кузман му открива на Полежиноски дека “членовите на месниот комитет исклучиво се залагаат тој да биде член на истиот. Владо на тоа одговара дека ништо не знае, но дека без разлика дали би бил член на месниот комитет или не, јас ќе работам за ослободувањето на Македонија. Од тие побуди, сите ние во Кичево, вели Полежина работиме и немаме никава поделеност. Во комунистичката партија гледаме шанса и можност цврсто да ги обединиме сите луѓе за водење на претстојната антифашистичка борба. А таа идеологија сега е прифатлива за сиромашниот македонски народ“. Од овие зборови може да се види дека Полежиноски бил убеден демократ и антифашист. (Аце Сајкоски, Кичевчани втемелувачи на македонската државност, НИП, “Гурпа“, Скопје 1994, стр. 25, според изјава на Доне Илиоски од 1986 на симпозиум во Кичево)

¹⁵ Уапсени се Јанко Михајлоски, Томе Буклески, Пепе Јованоски, Чедо Блажески, Санде Штерјоски – Беличот, Љубо Стиховиќ, Санде Пејоски, Живко Туфекциоски и Владо Костески. (Аце Сајкоски, исто, стр.38).

За разорот на вооружената борба во овој крај од големо значење беше одлуката на ЦК на ПК на Македонија да се организира Првата партизанска база во планината Лопушник од каде продолжија да раководат со востанието во Македонија ЦК на КПМ и ГШ на ПО на Македонија. За донесување на оваа одлука од пресудно значење беше активната на Месниот комитет на Кичево, партиските организации на теренот како и расположението на народот за прифаќање на селото Битуше и печатницата „Гоце Делчев“. Тука продолжил да излегува партизанскиот билтен кој го уредуваше македонскиот поет Кочо Рацин. Во редакција на спомнатиот поет беше отпечатена и првата збирка *Македонски народно ослободителни песни*. Накусо кажано Лопушник прераснал во воен и политички центар на Македонија во овој период од македонската антифашистичка борба.

Во април 1943 година се формира првиот партизански Кичевски одред „Козјак“ со јачина од 40 борци. Одредот доби задача да ја обезбедува базата и да прифаќа и пренесува борци од другите краишта на Македонија. На теренот беа прифатени борци од Крушевскиот партизански одред „Питу Гули“, борците од Мавровскиот одред „Кораб“, како и борците од прослаavenата Дебарца. Поради големиот прилив на борци на 21 мај 1943 година се формира Кичевско – мавровскиот партизански одред составен од 70 партизани. Два дена по формирањето, со нападот на карабинерската станица во село Сливово - Охридско, овој одред го имаше своето прво борбено крштевање. Наскоро потоа се редат бројни акции како што се нападот и палењето на архивата во окупаторската општина во село Брждани, запленувањето на жито и други намирници од непријателскиот магацин во село Арбиново, сечење на телефонските столбови на патот Кичево – Извор и Извор – Јама, нападот на непријателскиот воз на пресека при што се убиени седум непријателски војници и еден офицер, борбата кај Галичник и Лазарополе со балистите во која е дадена и првата жртва Драге Ристески – Карбуничанец и битката кај селото Карбуница. Во присуство на делегатот на ЦК КПЈ и Врховниот штаб, Добривоје Радосавлевиќ – Орце на 15 јуни 1943 година се формира Околиски комитет на КП за Кичевско чиј секретар беше Злате Тренески – Ванѓел.

Капитулацијата на фашистичка Италија на 8 септември 1943 година беше пресвртница за понатамошниот развој на НОВ во Западна Македонија.

На 11 септември 1943 година единиците на првиот Кичевски и вториот Мавровски одред на Првата оперативна зона влегоа во Кичево, следниот ден во Кичево влезе и првиот македонски батаљон „Мирче Ацев“. Беше создадена широка слободна територија што се протегаше од Буковиќ до Ботун. Ослободувањето на Кичево представува настан од големо значење за натамошните успеси на НОБ како првоослободен град во Македонија, ЦК и ГШ на Македонија, како и делегатите на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ ја продолжија својата дејност во слободно Кичево. Во тие поволни услови се организираа 15-дневни партиски курсеви кои по своето значење и концепција поприимиле белези на политичка школа.

Заживува и работата на политичките организации, особено на партиската, младинската, АФЖ и Народен фронт. Формирани се и позадински институции: командни места, команди на подрачја и сл. Се одржа и првата Околиска конференција на НОО на која е избран првиот легален НОО, како една од формите на новата народна власт кој ќе биде за нас од интерес во нашиов труд, поради што НОО представува предворје на идната локална власт која ќе биде опширно истражувана и објаснета за Кичевско – Бродскиот регион. Во состав на градскиот НОО почнале да работат и неколку комисиии како: комисија за здравство, комисија за исхрана, за ред и мир во градот и верска комисија.

На 26 септември 1943 година во присуство на многу граѓани од Кичевско, Струшко, Дебарско, Гостиварско и Дебарца се одржа историски народен митинг на кој за развојот и значењето на НОВ зборувал делегатот и инструкторот на ЦК КПЈ, Светозар Вукмановиќ – Темпо.

Во селото Подвис започна да работи првото училиште на македонски јазик.

По дваесет и еден ден слободен живот, на 1-ви Октомври 1943 година силните балистички банди предводени од злогласните водачи Џемо и Мефаил, придружени од германските единици ја нападнаа четата на Мирко Милески, на Буковиќ која беше испратена на браникот на слободната територија.

Малубројните борци во нерамната борба покажаа беспримерен хероизам и успеаја цел ден да му се спротивставуваат на надмоќниот непријател. Во таа битка беа убиени речиси сите борци, а меѓу нив и легендарниот политички комесар на четата Мирко Милески. Фашистите и нивните квинслинзи Кичево го

зазедоа преку труповите на младите партизани. ГШ на Македонија дал директива по секоја цена да се брани преостанатиот дел на слободната територија од како во Копачка е воспоставена втората одбранбена линија, кај селото Кленоец се одигрува една од најдраматичните битки. На 6 Октомври, кон борбените партизански позиции, почнале да се приближуваат над 1.000 добро вооружени балисти. Известен за оваа акција ГШ се обратил за помош до слободен Дебар и Пишкопе. Меѓу оние кои биле набрзина организирани, повеќето биле пробалистички настроени. Наместо да го добијат потребното зајакнување, партизаните биле изневерени и во огнот на битката биле нападнати в грб. Во оваа битка загинаа политичкиот комесар на Првата оперативна зона Јосиф Јосифовски – Свештарот, заменик командантот на батаљонот „ Мирче Ацев“, Мите Трпковски, како и заменик комесарот на истиот батаљон Трајан Белев – Гоце. Непријателот, кој имаше загуби од 70 луѓе, разбеснет поради неуспехот, заробените тринаесет партизани ги масакрира садистички во една пештера под Кленоец. Од десетина поткупени и пропаднати елементи бугарските окупаторски власти ја формирале контрачетата на Димо Брадата.

Оваа непријателска формација која дејствувала на теренот: Белица, Козица, Турје, Мраморец извршила неколку терористички акции, а потоа без поткрепа од народот целосно се распаднала. На 1-ви Ноември 1943 година, прво ослободениот град во Македонија повторно се најде во рацете на Народноослободителната војска. Во овие борби за Кичево заробени се 30 балисти, 20 Германци, меѓу кои и потполковникот Хедлер, командант за Тетово, Гостивар и Кичево, два товарни камиони, две патнички возила, три пушкотомитралези, четириесет пушки и друг воен материјал.

Настан од посебно значење за натамошниот развиток на борбата представува формирањето на Првата македонско – косовска бригада на 11.XI.1943 година, во селото Сливово - Охридско за командант е назначен Петар Брајовиќ – Ѓуро. Во состав на бригадата влегле и борците на Кичевскиот партизански одред. Веднаш по нејзиното формирање, борците водеа повеќе битки на кичевскиот реон на 14 Ноември 1943 година, неколку единици на оваа прославена бригада влегле во градот и извршиле напад на касарната. Од 5 декември 1943 година, бригадата го отпочна својот легендарен Февруарски поход. Пролетта 1944 година, бригадата повторно се врати на слободната територија во Кичево и Дебарца.

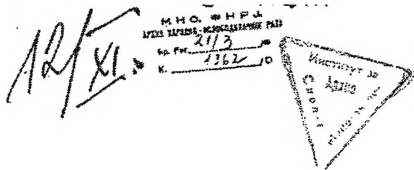
Балистите навлегувале во селата кои не можеле секогаш да бидат заштитени и вршеле тешки насилства. При едно нивно навлегување во Карбуница, во ноември 1943 година заробиле и стрелале повеќе членови на Реонскиот комитет. Тогаш биле стрелани: Димче Стефаноски, Јонче Стефаноски, Тренко Ристески, Диме Ристески, Славе Трпески – сите од Карбуница и Крсте Матески од село Брждани.

Вакви и слични терори продолжиле во повеќе села и следната година. Посебно драстични се примерите во селото Попоец и Малкоец. Токму на Ѓурѓовден 1944 година, во селото Попоец ненадејно навлегла една балистичка банда. Тие ги запалиле сите куќи и плевни, убиле 15 селани, петмина се фрлени живи во огнот и јавно силувале девојки и жени. Ваква сурова репресалија е изведена и во Малкоец.

На 1 септември 1944 година, по повеќечасовна борба, борците на Првата македонска бригада по третпат го ослободија Кичево. Во борбите за ослободување на градот со своето херојство се истакнал командантот на III батаљон Михо Михајлоски, кој на прагот на својата кука ја нашол својата мајка заклана од фашистите. Окупаторот почнал да ги губи позициите а особено по капитулацијата на Бугарија, на 9 септември 1944 година.

Штаб на 48 дивизија
на Н.О.Е.и.О. на
Македонија
О. Бр: 33
12. ноембар 1944 година
П о л о ж а ј

свр: 980-1

Извештај за ситуацијата во ШТАБТ НА 15.от КОРПУС ОХРИД.-
на фронтот. -

По принудените подати од нашите позадински непријателот е со
малк снага во гр. Кичево и имаат поседнато утврдените положаји за одбрана
и то: Командна места (бив. војни округ) - Гробишта - Горница (усамшен зупик)
и Илинница. Кај с. Рахтани поседнат сротот Пресла до цалето а кај Сеферов
бунар тежицк митарес.

Нај-јаква снага се најдува кај секторот Зајас и секоја кука во
Зајас била утврдена за одбрана.

Мервак, Шазо и Мавен се избегали и не се најдуваат кај единиците.
Абукантот на Мервак Работ од с. Тополиница Поречко на 6.ти XI. о.
е фатен од нашата 8. та бригада и по прицајне на селаните арнаутски групи
од по два-три човека се предаваат на нашите единици.

Единиците на дивизијата во своето прикупљање за на определената
концентрациона просторија извршија наступни марш на 11.ти овај месец
така да 1. бригада беше во преговорите во с. Арбиново, а 15. та бригада во с.
Брбијани.

Истите денес во 8 сатот предузеја покрет по операцијата
заповед О.Бр: 33 о денес која ви се приложува за знајне и распоредане.
С. О. С. Н.

Политички Комесар:

Началник на Штабот: Капетан:

Командант:

Handwritten signature

Акција на партизаните за чистење на теренот од балистите ¹⁶

¹⁶ Архив на ИНИ, Извештаи од терен за чистење на балистите, до 15 Корпус на НОВ и ПОМ.

Во овие услови постојано растат единиците на македонската народноослобителна војска. Формирани се Шеста македонска, Четврта албанска, која подоцна прерасна во Седма албанска, Петнаесета македонска бригада, кои во составот на 48 дивизија која е формирана во селото Пласница ги ослободија градовите во Западна Македонија, меѓу кои и Кичево на 15 ноември 1944 година. Во овие многубројни борби на олтарот на слободата паднаа многу жртви од сите краишта на Југославија. Во Кичево и Кичевско паднаа над 200 борци меѓу кои, освен Македонци имаше и Албанци, Турци и др. а самиот Кичевски регион слободата ја плати со околу 200 борци и уште толку жртви на фашистичкиот терор.

Од околу 3.000 борци колку што зеле учество во НОВ, над 25 се носители на партизанска споменица, а за народни херои се прогласени: Мирко Милески од Попоец кој херојски загина на планината Буковиќ на 1 октомври 1943 година и Миха Михајлоски од Кичево.

За паднатите борци е подигнат споменик на Китино кале.

Од четиригодишната Народноослободителна војна Кичевскиот регион излезе со целосно уништено стопанство, со значително намален станбен фонд, намален сточен фонд, осиромашено занаетчиство, зголемени необработени површини и со висок процент на неписменост.

Во преземената обнова на земјата и во Кичево и Кичевско најпрвин се пристапи кон обнова и реконструкција на она што можеше сеуште да служи за некаква употреба. Младината беше целосно ангажирана и со огромен полет се фати во костец со безбројните проблеми. Се поправаа и подигаа куќи, мостови и патишта.

Во рамките на стопанската обнова, значајно е обновувањето на двата единствени индустриски капацитети наследени од стара Југославија - Рудникот за манган ЦЕР и малата хидроцентрала со капацитет од 40 киловат – часови. Сето ова се реализира за релативно кус временски период.

Иако раните од војната не беа целосно залечени, животот на населението почна постепено да се нормализира и веќе можеше да се мисли на нови и посмели стопански зафати. Прво специјализирано претпријатие, формирано веднаш по ослободување е трговското претпријатие „Кичевопром“ кое преку

својата проширена трговска мрежа го снабдува населението со сите видови стоки.

Разновидните природни ресурси со кои изобилува овој крај беа солидна предпоставка за понатамошниот развнток на стопанството. Отпочна долго и систематско иследување на рудните резерви. Испитувањето покажа дека кичевскиот регион располага со големи и разновидни рудни богатства.

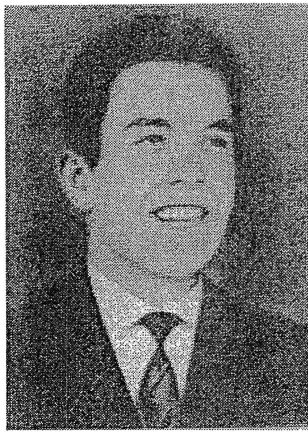
Врз основа на овие откритија беа зацртани и нови индустриски капацитети. Богатиот шумски фонд беше решавачки фактор во подигањето на дрвната индустрија. Селото Вранешница од најстари времиња било познато по изработката на грнчарски производи. Во непосредна близина на селото откриени се огромни резерви квалитетна глина.¹⁷

По ослободувањето во 1945 година во чаршијата е жива политичката активност која по уништувањето на вистинската народна власт на чело со Методија Андонов-Ченто и поставувањето на комунистички функционери, Партијата отворено преоѓа во национализам. Се редат обвиненија против личности, приврзаници на идејата на ВМРО за независна и самостојна Македонија. Осамнуваат летоци по чаршиските калдрии. Се апсат и тепаат млади луѓе, режимот брка “непријатели“ на комунизмот.

Во рамките на репресијата врз идеолошките неистомисленици, трагична е судбината на младиот ученик од с. Цер, Вецко Стаматовски, убиен за идејата на ВМРО¹⁸.

¹⁷ Општините во СРМ 1983, Мисла, Скопје 1983, стр.133-144

¹⁸ Вецко Стаматовски (1927-1950), ученик од селото Цер, Кичевско, во јуни 1947 година бил суден заедно со своите политички соистомисленици и осуден на 8 години затвор. По наредба на органите на УДБА во 1950 година бил убиен во затворот во Идризово. Не се знае неговиот гроб. При судењето, Вецко многу директно се изјаснил: На американското знаме сега има 48 ѕвезди ќе додадеме уште една – Македонија, со тоа ние не мораме да одиме таму, туку Америка ќе дојде тука. Со тоа Вецко Стаматовски ја потврдува својата саможртвеност за Самостојна и обединета Македонија под закрила на Америка. (В. Ачкоска, Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 105).

Веџко Стаматоски

Новите комунистички моќници по пат на национализација присвојуваат имоти за себе. Национализацијата смртно ја ранува старата кичевска чаршија. Замираат старите занаети, дуќаните се национализираат, замира ситната трговија. Спомениците кои едно време ја красеа чаршијата се уништуваат. Ја нема и старата градска чешма.

Особено тешки се последиците од судирот на КПЈ со Информбирото. Покрај прогонот на наводни приврзеници на ИБ и симпатизери на Советскиот сојуз, во овој период особено страда македонското селанство.

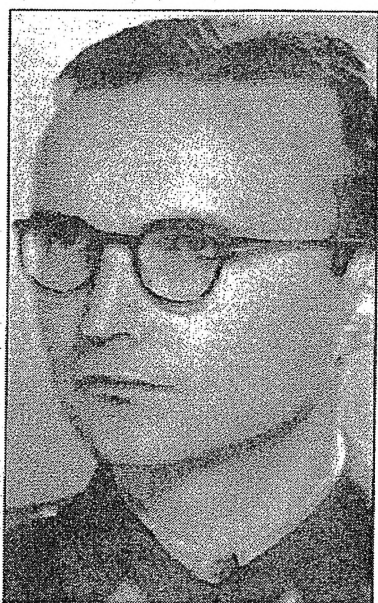

Станица „Кичево“ км. 151. 5. Јуна 1921. г.

Железничка станица Кичево 1921 година

предноста на колективниот начин на обработка на земјата“. Колективизацијата набрзо пропаднала. Земјата на македонските селани останала испустена, а Албанците си ги сочувале имотите и биле поштедени од миграција и барање други извори на приходи²⁰.

Трагична е судбината и на еден од најпознатите Кичевчани, првоборец и носител на партизанска споменица од 1941 година, еден од основоположниците на Демократска Федерална Македонија, на 2 август 1944 година и еден од автори на нејзините правни акти - д-р Владимир Полежиноски. За време на судирот на КПЈ со Информбирото бил одведен во логорот Голи Оток како приврзаник на Резолуцијата на Информбирото.

Владимир Полежиноски (1913-1980)²¹

И покрај тоа што Полежина целосно се вклучил во создавањето на македонската држава во власта и секако бил потребен во Македонија, веќе во март 1945 година бил коптиран во воена мисија на ФНРЈ во Франција, а од декември 1945 година во воена мисија на Југославија во Германија. Полежина бил шеф на воената мисија на Југославија при контролното собрание за Германија, при главниот штаб на англо-американските сили во Франкфурт на Мајна. Тој тогаш бил унапреден во чин потполковник во југословенската војска.

²⁰ Виолета Ачкоска, *Задругарството и аграрната политика 1945-1955*, ИНИ, Скопје 1994, 165-175.

²¹ Владимир Полежиноски (Полежина), роден во Кичево, правник, доктор на науки од Сорбона, првоборец и носител на Партизанска споменица од 1941 година, еден од секретарите на АСНОМ и еден од творците на асномските документи. Настрадал за време на судирот на КПЈ со Информбирото. Без судски процес во јануари 1951 година бил лишен од слобода и одведен на Голи Оток каде останал до 1954 година. (В. Ачкоска, исто, стр. 31)

Полежина како шеф на воената делегација во периодот од ноември 1947 година па до резолуцијата на Информбирото во 1948 година, активно работел во Франкфурт во Германија. Во август 1948 година бил повикан на разговор кај шефот на руската воена мисија и оттогаш почнала голготата на Полежина. Набргу тој бил повлечен од Германија и демобилизиран од војската. Паднал во голема немилост, принуден сам да се снаоѓа за да преживее со семејството. Во јануари 1951 година без судски процес бил лишен од слобода и протеран на Голи Оток на "Мермер", каде што останал се до април 1954 година. По затворот се вратил во Белград и се вработил во Народната банка, а по кусо време и во Институтот за економски работи. Поради семејни причини во 1965/1966 година дошол во Скопје и се вработил во економскиот институт. Тука се сретнал, и работел во иста канцеларија со академик Никола Кљусев²². Полежиноски починува во јуни 1980 поради нарушеното здравје.²³

1.4 Историја на Бродскиот регион

Подрачјето на Бродскиот регион е познато во историјата па и од географската карта под името Порече. Тоа име го добило од зборовите *по река*, бидејќи со целата своја должина од околу 72 км, почнувајќи од селото Ижиште општина Пласница па се до денес поплавеното село Здуње од езерото „Козјак“ општина Македонски Брод се протега по течението на убавата и бистра река Треска.

Од сите страни е заградено со планински венци. Од исток и североисток кон Титов Велес и Скопје со планините: Даутица, Карацица и Јакупица; од север кон Тетово со поречкиот планински венец и врвовите: Песјак, Коњарник и Добра Вода и од јужната и југозападната страна кон Крушево и Прилеп со планините: Баба Сач, Бушова Чешма и Дебрешка Планина со превојот Барбарас.

²² Во кусиот разговор што го имав со академик Кљусев еве што то ми рече: "На Заседанието на АСНОМ добро се сеќавам иако бев дете. Шетав во дворот на манастирот и ги посматрав загрижените борци. За Полежина знаев од документите, од прогласот на Президиумот, а кога дојде во институтот во Скопје особено бев радосен. Се сретнав со човек што знаеше многу. Од него научив многу работи. Беше мирен, тешко разговараше за поминатото време во Голи Оток, само понекогаш евоцираше спомени за Петре Пирузе и Лазар Соколов".

²³ интернет

Со асфалтен пат е поврзано со Прилеп преку превојот Барбарас, а со Кичево по течението на река Треска, низводно. Патните правци кон Гостивар и Скопје се уште не се отворени за сообраќај, а планираните и започнати градежни зафати се под режимски начин на користење на патот.

Бродскиот регион зафаќа површина од околу 924 км². Главен административен, културен и трговски центар во Бродскиот регион е малото и убаво градче Македонски Брод сместено од двете страни на реката Треска по кое и општината го носи истото име.

Кога се патува од Прилеп за Кичево или обратно на ова место треба да се мине реката Треска, преминот на реката народот го викал Брод.

По течението на река Треска има повеќе мостови со името Брод, за време на турско, местото се викало Текија, за време стара Југославија Јужни Брод а по ослободувањето Македонски Брод, секако по аналогија на Славонски и Босански Брод. Минатото на овој крај е слично со минатото на другите краишта на нашата држава. Тоа може да се подели на најстар (византиски) период, средновековието, турскиот период, периодот меѓу двете светски војни, периодот од НОБ и по неа.

Подрачјето на Бродскиот регион во најстариот период било населено, според преданието во народот, со Латини и Грци (Елини). Ова претпоставка се поткрепува со имињата на места: Гркови Куќишта кај Томино Село и Елински Град кај селото Локвица. Од овој период пронајдени се и остатоци како што е надгробниот римски споменик кај село Крапа, стари пари „костадинчиња“ златници со ликот на Јустинијан II во атарот на селата Белица и Црешнево и грчките натписи на старата црква Св. Никола во село Црешнево и Св. Илија во село Тажево.

По доаѓањето на Словените на Балканот, Бродскиот регион претежно е населен со словенското племе Брсјаци. Овој дел од Македонија, под византиската власт бил се до 1283 година кога српскиот крал Милутин го освоил и присоединил кон српската држава. Во тоа време подигнат е манастирот Св. Богородица кај селото Манастирец кој се до 1912 година бил културен центар за овој крај. По Маричката битка во 1371 година со овој крај владеел Крали Марко. По неговото загинување во битката кај Ровињ во 1394 година, Турците завладеале со овој крај и под турска власт останал се до Првата балканска војна во 1912 година.

Овој крај има богата средновековна историја за што зборуваат остатоците од спомениците. Во овие рамки како споменици од средновековиот период се остатоците на старите градови кои се распоредени во насоката што води од Полог кон Пелагонија преку планинските превои Пеклиште, откај Гостивар и Барбарас, откај Прилеп. Веројатно дека тогаш низ Порече минувал многу важен пат што го поврзувал Полог со Пелагонија. По овој пат минувале караваните на дубровничките трговци кои се движеле кон Солун. Најдобро се сочувани сидините на градот кај селот Девич, спроти новиот мотел „Пешна“ наречени Девини Кули. Од него се зачувани градските платоа и деловите на кулите. Под градот е старата црква сосидана во византиски стил. На спротивната страна од Девините Кули е пештерата Пешна со остатоци од сидини. Слични остатоци од градови, само помалку зачувани, има кај село Грешница, Томино Село, Модриште, Самоков и кај селото Растеш.

Градот кај селото Девич веројатно бил центар, а останатите служеле како истурени пунктови за обезбедување на преминот преку ова шумовито планинско подрачје.

Народното предание овие градови ги поврзува со владеењето на Крали Марко. Според тоа предание, овие градови ги граделе сестрите на Крали Марко, и тоа: Дева кулите кај селото Девич, Пеша во пештерата Пешна, Модра градот кај селото Модриште, Тома градот кај Томино Село и Зорка градот кај селото Растеш. Многу места и денес народот ги поврзува со името на Крали Марко: Маркова Стапалка, Маркова Карпа, Марков Камен и др.

За време на турското владеење, како и во другите краишта така и овде народот живеел со истата судбина како и во останатиот дел на Македонија. Во текот на турското владеење уништени се цркви, градови и села, како на пример: Старата Црква кај с. Требино и Македонски Брод (Стара Црква) градена 1646 година, црквата Св. Атанас кај село Самоков и црквата Св. Спас кај село Могилец, со најстар датиран запис од 1560 година. Почифлигарени биле селата: Брод, Девич, Модриште, Црешнево, Долна Белица, Близанско и други.

Остатоци од турскиот период се и топилницата на манганова руда во селото Самоков и меловите кај селата: Грешница, Слатина, Тополница, Зркле и Лупште од каде се вадела рудата површински, по пат на испирање.

Според кажувањата на постарите луѓе топилницата во село Самоков работела се до 1903 година. Народот топилницата ја викал Самоков. Рудата се

топела со дрвен јаглен па затоа шумите на планините биле опустошени. Кога работел Самоковот чукањето на чеканите се слушало дури на Барбарас, 30 км од Самоков. Прочуено било самоковското железо кое се пренесувало со 100 мазги за Скопје. Од некогашната топилница, денес во селото Самоков има купишта легури и два големи железни чекани.

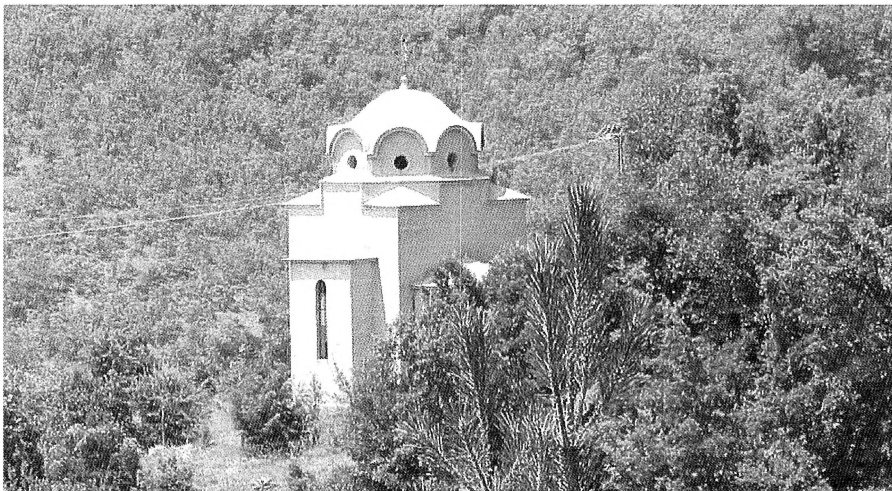
И во Бродскиот крај, како и во другите краишта на Македонија, заради тешкиот живот, маките и страдањата се јавувал организиран отпор, во прво време преку ајдутството, а подоцна и комитлакот. Во средината на XVIII век Стојан Сугаре од село Требовље со побратимот Караца од село Звечан водел дружина која со своите јунаштва станала легенда за овој крај.

Во втората половина на XIX век кога зулумите зачестиле, се јавува и дружината на Стеван од село Лупште со другарите Спасе и Пејо Мартиноски од истото село, Брајан од Томино Село, Миле од село Требовље а подоцна и четничкиот војвода Мицко од село Латово, за кого зборувавме претходно. Од овој период треба да се одбележи и престојот на легендарниот јунак на македонската историја Даме Груев кој дошол во Бродскиот регион да се справи со српските четнички движења низ поречкиот крај кој биле доста присутни во поречието и неговиот пад во заседа, каде е ранет во с. Слатина во престрелки со турските чувари на редот и поради повредите во пределот на ногата не бил во можност да се движи, бил принуден да се смести во најблиската кука за да се заштити од понатамошни влошувања. Кога разбрал познатиот српски четник кој бил доста присутен и познат во поречкиот крај Мицко – војвода се заинтересирал за Даме Груев и после кратките преговори со Даме Груев се одлучил да му помогни, да го лекува и да го заштити од евентуални непријатности што можат да настанат. За ваквата одлука на Мицко придонесол и фактот што пред извесен период биле двајцата во затворот во Битола, од каде и се познавале. Од тие и други причини Мицко – војвода презел акција да го заштити Даме Груев, да го лекува и да го пренесе на безбедно место. Сето тоа траело еден месец, а лекувањето се одвивало кај пештерата Петрова Река во Зркле.

Набрзо македонскиот народ од овој крај станал жртва на шестгодишните воени разорувања во Балканските и Првата светска војна. За разлика од кичевијата каде се забележани поголеми масакри за време на Првата балканска војна, овде се забележани колежи за време на Првата светска војна.

Така, во времето од 1915-1918 година за време на првата бугарска окупација, под паролата дека населението е „србофилско“ извршени се тешки злосторства од страна на Бугарите. Сите позначајни лица биле исклани, интернирани или упатени на принудна работа на пругата Гостивар- Кичево. Тогаш смртта ја нашле над 150 луѓе од овој крај.

Еден од најморничавите настани е колежот кој се случил кај Дервишка Нива, на стариот пат од Македонски Брод за Прилеп, извршен од бугарската војска врз 103 жители на Поречието на 6 јануари 1916 година на Бадник. Масакрираните луѓе биле фрлени во ископ кај месноста Дервишка Нива. Имено, по повлекувањето на Србите, Бугарија ја окупираше Вардарска Македонија во која почнале да организираат казнена експедиција под водство на потполковникот Панов. Се воделе т.н. црни списоци на видни луѓе, сите свештеници, учители, претседатели на општините, началници на комитети, војводи и четници.

с. Манастирец, костурницата од масакрот кај Дервишка Нива 1916 година

Биле уапсени 205 лица од овој список. Едни биле однесени во Околинското началство, други во Прилеп, а половината завршиле на Дервишка Нива. Во списите на манастирот „Света Богородица“ крај Манастирец се чува списокот на убиените. Сите жртви се од Поречието, најмногу - 22 се од с. Здуње, 11 од Лупште, 9 од Томино Село, по 8 од Долни Манастирец и Зркле. Поречани подоцна им подигнале костурница во близина на манастирот²⁴. Дobar

²⁴ Ен.њикипедиа.орг/њики/македонски_брод

дел на население од селата Белица, Тажево и Брезница биле интернирани во Бугарија а селата и нивите отанале пусти.

По воспоставувањето на српската власт во Македонија, за време на монархистичка Југославија, Бродскиот регион и натаму останува зафрлено и отпатно, борејќи се со сите тешкотии што ги носи времето: сиромаштија, печалбарење, аргатување, и слично. На подрачјето имало среско начелство во Брод а еден жандармериски вод со жандармериски станици во селата: Самоков, Здуње, Локвица и Пласница.

Опишувајќи го руралното македонско општество во периодот меѓу двете светски војни, при истражувањето на Поречието, полскиот научник Јозеф Обрембски, меѓу другото, забележал дека обележје на тоа општество е тоа што во рамките на патријархалниот систем постои установена хиерархија. Општеството на селаните е базирано врз татковото право така што името и општествениот статус на секој поединец произлегуваат од предците на неговиот татко. Сопственоста на земјата, исто така ја следи татковата линија и се наследува од татко на син. Женските деца се исклучени од наследството. Обрембски го воочил процесот на распаѓање на домаќинствата на семејства за што бил евидентен отпорот на средината (или како што наведува “генеолошките групирања на селото се спротивставуваат на распаѓањето на соодветните куќи-домаќинства на семејствата“). Ова особено било карактеристично за западниот дел од Македонија каде најдолго се задржале семејните задруги²⁵.

Одвојувањето на семејствата од заедничкото домаќинство се правело зависно од нивната стопанска сила. Притоа, богатството и успехот на семејството повеќе биле врзани за работата (придонесот во работата), а помалку за сопственоста. Затоа, според Ј. Обрембски, за сиромашни се сметале “куќите оставени од малку членови на семејството, кои се некомплетни заради смртта на некои од нив што по правило е оспорување на благосостојбата и богатството...“. Така, селската сиромаштија “ја сочинуваат некомплетни семејства, останати без мажи или жени, групи кои имаат повеќе усти отколку работници, самотници, вдовици и сл. – домаќинства со намален број членови, неспособни за производство дури и на она што е најпотребно – лебот“. Овие сиромашни куќи не можеле да си обезбедат дури ни кумур бидејќи немале коњи, понекогаш им

²⁵ Виолета Ачкоска, Егзодусот на македонското..., 50- 51.

недостасувала и работна стока (волови), а ретко се занимавале со сточарство, чувајќи најчесто кози. Нивните ниви биле слаби, а бербата лоша бидејќи немале ѓубре²⁶. Парите кои им се неопходни за да докупат она што им е потребно (меѓу другото и недостатокот на леб), на пример, во Поречието, најчесто се добивало преку преработка на дрвен ѓумур кој се продавал на најблиските пазари.

Така, голиот живот на типичното селско население се одржуваше со обработка на малку плодната земја, со размена на овошките (костени) со жито по селата во Прилепско Поле, Пласница, Преглово со правење на ѓумур, продавање борина, катран и слично. Во целиот крај немало ниту една сообраќајница, а за да се стаса до пазарите во Прилеп, Кичево, Скопје или Гостивар, требаше да се патува пеш или со товарен добиток и по два дена.

На ова подрачје тогаш имаше неколку дуќанчиња, двајца лекари, а во триесет и две основни четиригодишни училишта работеа околу 34 учители од кои повеќето овде беа испратени по казна поради напредните идеи. Тие беа и првите пропагатори на напредната комунистичка мисла за социјална правда и промена на состојбите. Позната е дејноста на учителите: Здравко Шестиќ во с. Дреново, Димитрија Бајалица во с. Растеш потоа во с. Житоше, Јован Петровиќ во село Брест, Митко Илиоски во село Рамне и други.

За време на втората светска војна овој крај беше под окупацијата на Бугарите и беше гранична зона со Италија. На целото подрачје беше ангажиран еден пограничен полк со штаб во село Тополница и гранични подучастоци во село Здуње, Самоков, Горно Крушје и Ижиште. Поради ова а и поради други причини, отпорот против окупаторот беше организиран со задоцнување, Првите никулци на НОБ се раѓаат во неколку села: Дреново, Дворци, Македонски Брод, Црешнево, Горно Ботушје, Пласница и други населени места.

На 6 мај 1942 година во село Дреново беше формиран прв илегален комитет на Народноослободително движење од пет членови на чело со првоборецот и член на АСНОМ Генадија Лешкоски од с. Дреново²⁷. Активноста на партиската организација во село Дворци не остана незабележана од страна на окупаторот.

²⁶ Јозеф Обремски, Македонски етносоциолошки студии, Институт за старословенски јазик и култура, Матица Македонска, Скопје-Прилеп 2002, стр. 9.

²⁷ Генадија Илиев Лешков, заедно со неговиот син Раде Лешко бил, како и повеќето основоположници на Асномска Македонија одведен на Голи оток. (Виолета Ачкоска, Никола Жежов, репресијата и репресираните во најновата македонска историја, Маквеј Скопје 2005, стр. 236).

Во 1943 година повеќе членови беа затворени, но нивното држење пред окупаторот беше храбро. НОД во овој крај се распламти дури во август 1944 година, со доаѓање на овој реон на Петтата прилепска бригада. Оваа бригада, на 15 август, го ослободи селото Локвица и во борбите за ослободување на селото уби 8 бугарски војници на чело со нивниот командир капетанот Занев.

Доаѓањето на Петтата прилепска бригада во овој крај значеше и крај на илузиите на приврзаниците на Дража Михајловиќ, бидејќи народот и поголемиот дел од борците правилно сфатија кој ја води борбата против окупаторот. После 10 дена, на 25 Август 1944 година на ридот помеѓу Тажево и Брезница беше формирана Поречката бригада во чиј состав влегоа, покрај борците од овој крај, прекалени борци и партиски кадри од Петтата прилепска бригада на чело со Пецо Пепељугоски како комесар на бригадата. По формирање на бригадата, на 28 август 1944 година беше нападна бугарскиот пограничен подучасток во село Здуње. Борбата беше жестока, а на бугарските сили им пристигнала помош од Скопје со авиони. Во оваа борба загинале 8 борци меѓу кои и народниот херој Илија Игески –Цветан од Прилеп, командант на Петтата прилепска бригада.

Во таа борба беа убиени 5 бугарски војници за после два дена да бидат сите заробени или убиени во теснината на реката Волчица во насоката Растеш-Самоков.

Потоа се низат борбите кај село Тополница, а на 7 септември 1944 година борците на Поречката и Косовската бригада го ослободија целото подрачје на Бродскиот регион. Во НОБ учествуваа 973 борци, а своите животи за нашата слобода по разните боишта низ Југославија ги дадоа 145 борци од овој крај. Веднаш по ослободување во октомври 1944 година беше формиран прв околиски народноослободителен одбор со седиште во Брод, како орган на новата народна власт до крајот на 1944 година во сите села се формираа месни народноослободителни одбори кој имаа за цел да го организираат населението во правец на југословенската определба. Паралелно со формирањето на народноослободителните одбори, се формираа партиски организации, Народниот фронт, НОМСМ, АФЖ.²⁸

²⁸ Општините на СРМ, Мисла Скопје 1983 г. Стр. 205- 209.

Одлука на ОНО- Брод да се престане со одење на работа во Војводина²⁹

Во текот на 1945 гофдина, како и низ целата република, и во Брод се оформуваат првите органи на локалната власт и се спроведуваат новите мерки на планот на организирање на стопанскиот живот, просветата, здравството. Притоа, една од првите мерки беше спроведување на аграрната реформа и колонизацијата како и други мерки за организирање на стопанскиот живот.

²⁹ ДАРМ, подрачно одделение – Охрид, Ф: Народен одбор на општина Брод, Допис до селските народни одбори, 20.8.1945.

ГЛАВА ВТОРА

ТЕРИТОРИЈАЛНАТА ПОДЕЛБА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1944 – 2006 ГОДИНА

2.1 Историски преглед на одредбите и законите за административно – територијалната поделба на Република Македонија 1944 - 2006 г

Со прогласувањето на првата современа македонска држава - Демократска Федерална Македонија (2 август 1944), на дневен ред беа поставени низа прашања битни за функционирањето и организацијата на државата. Притоа, едно од поважните беше прашањето за организирање на мрежата на органите на власта од најниско ниво се до АСНОМ. Во овие рамки, беше потребно да се направи и соодветна административно-територијална поделба на ДФМ. Така со прогласувањето на македонската држава како дел од југословенската федерација, ова прашање беше поставено како едно од основните прашања на новата организација на државата. Притоа, следејќи го историјатот на актите кои се однесуваа на оваа сфера од организацијата на државата, можеме да ги согледаме честите промени кои се правеле врз постојано донесување на нови законски регулативи. Тоа зборува за неискуството во градењето на државата и пред се напорите да се изнајде најсоодветен модел на административно-територијалната организација на државата. Во одредени моменти присутни биле и одредени политички моменти кои се однесувале или за воспоставување на поголема контрола на државата над општесвениот живот и дејност на луѓето, или пак заради други потреби и политички пазарења кои беа присутни по 1991 година, а особено во првите години на овој 21 век.

Првиот акт во Демократска Федерална Македонија, од административно - територијален аспект беше Решението на Президиумот на АСНОМ за административно - територијална поделба на области, околии и општини, донесено на 6 август 1944 година во с. Рамно – Кумановско. Според ова Решение, ДФ Македонија е поделена на четири области: Скопска, Битолска,

Штипска и Дебарско-Кичевска³⁰. Прогласувањето на посебна Дебарско-Кичевска област, било диктирано од состојбите во овој дел од Македонија во текот и при крајот на Втората светска војна, особено во 1943 година, кога во реонот на Лопушник беше формирана Прва оперативна зона на Македонија која во 1944 година беше реорганизирана³¹. Истовремено, во овој регион дејствувале голем број на балистички формации, така што и тоа, во првиот момент имало свое влијание. По кус период од неколку месеци следи нова територијална поделба со која ќе биде укината Дебарско – Кичевската област.

Областите формирани со решението од 6 август 1944 година се делат на околии и општини. За секоја од областите биле определени и овластени лица со задача да работат на организирањето Народни одбори во областа кои биле основните клетки на новата власт³².

На 21 октомври 1944 година, во селото Горно Врановци, Президиумот на АСНОМ донел одлука за нова административно-територијална поделба на ДФ Македонија. Наместо четири, во оваа поделба имаме три области, и тоа: Скопска, Битолска и Штипска. Дотогашната Дебарско– Кичевската област е укината, а териториите кои влегувале во оваа област се распределени во останатите три области. Во оваа поделба градовите: Скопје, Куманово, Велес, и Тетово од Скопската област; Битола, Прилеп и Охрид од Битолската област; Штип и Струмица од Штипска област се подигнати на ранг на околиски НОО³³.

Набрзо по целосното ослободување на ДФ Македонија од окупаторските војски, со протерување на последните окупациски и квинслишки сили од Тетово и Гостивар на 19 ноември 1944 година, во текот на 1945 година ќе следат неколку административно-територијални поделби.

³⁰ АСНОМ, Документи, том I, книга 1, АМ, Скопје, 1984, док. бр. 58, стр. 209-212, 6.08.1944.

³¹ Зоната е формирана во мај 1943 година и го опфаќала просторот северно од линијата: Дебар, Кичево, Брод, Богомила и Велес и западно од линијата Велес-Скопје-Каќаник, со градовите: Дебар, Кичево, Гостивар и Тетово. Со наредба на ГШ на НОВ и ПОМ од 13 август 1943 година, нејзиниот штаб бил реорганизиран, а во половината на октомври 1943 укинат, додека единиците од Првата оперативна зона влегле во Групата баталјони, која била под непосредна команда на ГШ. Од август 1944 нејзиниот простор подпаднал под Четвртата оперативна зона, а согласно таа распределба и територијално изменета. Така, од август 1944 година и градовите Кичево и Брод не се во рамките на оваа зона. (Македонски историски речник, ИНИ, Скопје 2000, стр. 390)

³² АСНОМ, исто, стр. 210.

³³ Решение за поделба на Македонија на области и одредување ранг на одделни градови, АСНОМ, Документи, том I, книга 1, док. бр. 111, стр. 317.

Најпрво, на 15 декември 1944 година, Президиумот на АСНОМ, во Скопје, носи Решение за подигање на Скопскиот НОО во ранг на Областен НОО и поделба на Скопје на четири реони³⁴.

Во следната административно-територијална поделба на ДФМ, наместо трите области се воведуваат осум окрузи. Ова е регулирано со Повелба на Президиумот на АСНОМ за привремената административна поделба на Федералната единица Македонија по окрузи, донесена на 22 јануари 1945 година³⁵. Според оваа поделба ДФ Македонија е поделена на (осум) 8 окрузи, со седишта во: 1. Скопје, 2. Куманово, 3. Штип, 4. Велес, 5. Битола, 6. Струмица, 7. Охрид, 8. Прилеп³⁶. Всушност, ваквата поделба била направена по барање на д-р Дарко Чернеј, началник на одделението за изградување на власта при Националниот комитет на ослободувањето на Југославија (НКОЈ), Словенец кој бил испратен во ревизорско-инспекциска мисија при Президиумот на АСНОМ. Тој иако ја пофалува целата организација во ДФМ и работата на Президиумот, сепак на крајот, НКОЈ сугерира дека ДФМ мора својата административно-територијална поделба да ја усогласи со другите федерални единици во Југославија, а исто така да се изврши реорганизација во работењето на Президиумот на АСНОМ³⁷.

Со наведеното решение од јануари 1945, беше ставено вон сила Решението на Президиумот на АСНОМ од 21 октомври 1944 година за поделба на Федералната единица Македонија на области и издигање на ранг на околија на градовите: Куманово, Велес, Тетово, Битола, Прилеп, Охрид, Штип и Струмица. Кичевско— Бродскиот регион бил вклучен во составот на Прилепскиот округ во територијално-административната поделба на Федерална Македонија.

³⁴ АСНОМ – Документи од првото заседание на АСНОМ, том I, книга I, АМ, Скопје 1984, стр. 404.

³⁵ АСНОМ, Документи, том I, книга 3, док.бр. 28, стр. 48-50, 22.01.1945;

³⁶ Наведените осум окрузи во рамките на нивната територија ги вклучувале подолу наведените околии. Скопскиот округ: 1. Скопје град, 2. Скопје околија, 3. Тетово, 4. Гостивар и 5. Ростуше; Кумановскиот округ: 1. Куманово, 2. Кратово и 3. Крива Паланка; Штипскиот округ: 1. Штип, 2. Кочани, 3. Царево Село (Делчево), 4. Радовиш и 5. Злетово; Струмички округ: 1. Струмица, 2. Берово, 3. Валаново, 4. Гевгелија и 5. Пехчево; Велешкиот округ: 1. Велес, 2. Свети Николе, 3. Неготино и 4. Кавадарци; Битолскиот округ: 1. Битола, 2. Ресен и 3. Мариово; Прилепски округ: 1. Прилеп, 2. Брод (Македонски Брод), 3. Крушево и 4. Кичево; Охридскиот округ: 1. Охрид, 2. Струга и 3. Дебар.

³⁷ ДАРМ, Ф: АСНОМ, 1944-1945, к-10, 1945, Извештај на Дарко Чернеј до НКОЈ за организирање на народната власт во Македонија, 13.01.1945.

Со одржувањето на Третото заседание на АСНОМ од 14-16 април 1945 година, дојде до заокружување на органите на власта и појасно диференцирање на законодавната, судската и извршната власт. Притоа, актите кои се однесуваат на административно-територијалната поделба ги носи Народното собрание, како највисок законодавен орган, иако на тој план и Владата има доста широки овластувања.

Административно-територијална поделба на ДФ Македонија понатаму доживува промени со новиот Закон за територијална поделба на Федерална Македонија на окрузи, донесен од Президиумот на Народното собрание на Македонија на 30 август 1945 година.³⁸ Според оваа поделба се намалува претходниот број на окрузи, така што Федерална Македонија, наместо на осум се дели на четири окрузи и градот Скопје како засебна единица поделена на четири реони. Според членот 1 од овој Закон била утврдена следнава поделба:

- Град Скопје, седиште гр. Скопје
- Скопски округ со седиште во гр. Скопје
- Велешки округ со седиште во гр. Велес
- Битолски округ со седиште во гр. Битола
- Штипски округ со седиште во гр. Штип.

Според оваа поделба Кичевско-Бродскиот регион влегува во рамките на Битолскиот округ.

Отсуството на попрецизна законска регулатива за посистематска работа на локалните органи на власта, во тој прв период на воспоставување на новата власт, меѓу другото, довел до појава и негативности во нивната работа, посебно со опстојувањето на општината како административно - територијална единица, односно локална заедница. Во овој контекст, чекор напред во градењето регулативи за функционирање на органите на локалната власт, представува донесувањето на Општиот закон за народните одбори, кој стапува на сила на 27 септември 1945 година.³⁹

Со овој закон се разработува правната суштина на Народните одбори како органи на локалната власт односно на народната власт на различно административно - територијално ниво. Тие се дефинирани како органи на

³⁸ Службен весник на федерална Македонија, 1.09.1945, год. I, бр.17.

³⁹ Службен весник на ФНРЈ, 43/1946.

државната власт во одделните административно - територијални единици, какви што се: селата, градовите, околиците, окрузите и областите.

Народната влада на ДФ Македонија, во рамките на делокругот на нејзините надлежности, на 21 ноември 1945 година носи нов акт за административно-територијална поделба на републиката⁴⁰. Тоа е Уредба на министерскиот совет на федерална Македонија, за определување на бројот на територијалните подрачја и седишта на околиците и месните одбори. Уредбата стапила на сила на 27 ноември со нејзиното објавување во Службен весник на ДФМ. Со мали исклучоци, седишта на месните одбори представувало секое село посебно.

Со Уредбата од 27 ноември 1945 година, Владата на ДФМ, го одредила бројот на околии (вкупно 33), како територијални подрачја и седиштето на околиците и месните народни одбори⁴¹. Станува збор за следниве седишта на окрузите: Скопски, Штипски, Битолски и Велешки округ. Според оваа територијална поделба, територијата на Кичевско - Бродскиот регион влегува во Битолскиот округ и тоа со статус на две околии: Кичевска и Бродска околија.

За разлика од честите законски акти со кои се вршат измени во административно-територијалната поделба на ДФМ, во текот на 1946 година немаме такви промени. Во оваа година, со Закон за името на републиката, донесен на 8 март 1946 година, Демократска Федерална Македонија се преименува во Народна Република Македонија⁴², а со законот од 10 октомври 1946 година, градот Велес е преименуван во Титов Велес⁴³.

Президиумот на Народното собрание на Народна Република Македонија, на 13 јануари 1947 година носи Законот за административно-територијална поделба на НРМ, изгласан од Народното собрание на 3 јануари 1947 година. Со овој и со подоцнежниот Закон за изменување и дополнување на Законот за

⁴⁰ Со оваа Уредба всушност била прекроена северната граница на ДФ Македонија, така што градовите: Качаник, Прешево, Бујановац и Трговиште кои во тоа време (август 1944-ноември 1945 година) претставуваа македонски административни центри, управувани од поверенствата на президиумот на АСНОМ беа отуѓени од ДФМ. Заедно со нив се отуѓени и некои села од Козјачкиот масив, како и манастирот Св. Прохор Пчинјски кој влезе во составот на НР Србија. (Види: Виолета Ачкоска, Братството и единството 1944-1974 помеѓу хармонија и дисхармонија, ИНИ, Скопје 2002, стр. 208-218)

⁴¹ Покрај градот Скопје кој бил поделен на четири реони и Велес, како посебни единици биле издвоени градовите: Куманово, Тетово, Штип, Струмица, Прилеп, Битола и Охрид.

⁴² Името Народна Република Македонија законски е востановено во Законот од 8 март 1946 година, иако претходно, во јануари 1946 беше донесен Уставот на Федеративна Народна Република Југославија.

⁴³ ДАРМ, Ф: Собрание на НРМ, 1.158.1.40/182-183.

административно-територијалната поделба на НРМ од октомври 1949 година, како основни административно-територијлни единици во поделбата се утврдени областите, околиците и градовите надвор од составот на околиците, градовите во состав на околиците и на места (градчиња, села и сл.).

Со законот за административно - територијална поделба на НРМ од јануари 1947 година, државата административно со посебен Указ⁴⁴ е поделена на:

- подрачја на градови и
- подрачја на административни околии⁴⁵.

Со Законот од 1947 година, во НРМ биле утврдени 26 „административни околии“, а градовите Скопје, Битола, Куманово, Охрид, Прилеп, Струмица, Тетово, Титов Велес и Штип биле изделени од составот на административните околии и „нивните градски околии се во степен на околински народен одбор“ (чл.3).

Населените места што денес припаѓаат во Кичевско- Бродскиот регион влегуваат во околицата на Брод и Кичево во Битолскиот округ.

На 23 декември 1948 година Собранието на НРМ донесува нов Указ за одделување, укинување и промени на границите на административно – територијалните единици, според кој има мали измени. Тоа е период на судирот на КПЈ со Информбирото, период кога се зголемува административната контрола во општествениот живот и државата. Ова дојде до израз во Одлуката за нова административна поделба на државата на области донесена на Втората пленарна седница на ЦК на КПЈ од крајот на јануари 1949 година. Оваа административна поделба имаше нагласени централистички стремежи⁴⁶. Области беа формирани како по линија на Партијата, така и по линија на народната власт и масовните општествено-политички организации.

Според директивите на одлуката од Втората пленарна седница на ЦК КПЈ, на 19 април 1949 година, во НРМ беше донесен Закон за поделбата на

⁴⁴ Зборник на документи за државно-правниот развиток на Социјалистичка Република Македонија (1945-1963), Том II (Книга 1), избор и коментар д-р Александар Христов, Скопје 1972, док. бр. 13, стр. 286-290.

⁴⁵ Во 1947 година, во глобала, територијата на НРМ административно е поделена на подрачја на градови и на подрачја на административни околии. Административните околии ги опфаќале подрачјата на реонските народни одбори.

⁴⁶ На оваа седница на ЦК КПЈ, меѓу другото, беше донесена директива за колективизација на селото во ФНРЈ.

територијата на НРМ на области.⁴⁷ Овој закон е дополнет со Законот за изменување и дополнување на Законот за административно-територијалната поделба на НРМ од 26 октомври 1949 година.⁴⁸

Со Законот за територијална поделба на државата на области од 18 април 1949 година, се образуваат три области:

- Скопската област со седиште во Скопје,
- Битолската област со седиште во Битола и
- Штипската област со седиште во Штип.

Со Законот, пак, за измена и дополнување на Законот за административно – територијална поделба на НРМ од 26 октомври 1949 година (член 1), административно – територијална поделба на НРМ од 13 јануари 1947 година се изменува, така што територијата на Народна Република Македонија административно е поделена на области, околии, градови вон составот на околии, градови во составот на околии и на места (градчиња, села и слично).

Според член 2, од истиот Закон, областите на кои е поделена територијата на НРМ се истите како и во законот од април 1949 година: Битолска област, Штипска област и Скопска област.

Територијата која ќе биде предмет во натамошниот тек на нашето истражување, односно Кичевско-Бродскиот регион влегува во рамките на Битолската област.

На 2 февруари 1950 година е донесен нов закон за измена и дополнување на законот за поделба на НРМ на области од 18 април 1949 година.

Според член 1 од новиот Закон, територијата на државата е поделена на следниве области: Битолска, Кумановска, Штипска и Гостиварска област со што Гостиварската околија сега се издигнува до ранг на област, а градот Скопје чини одделно административно – територијално подрачје.

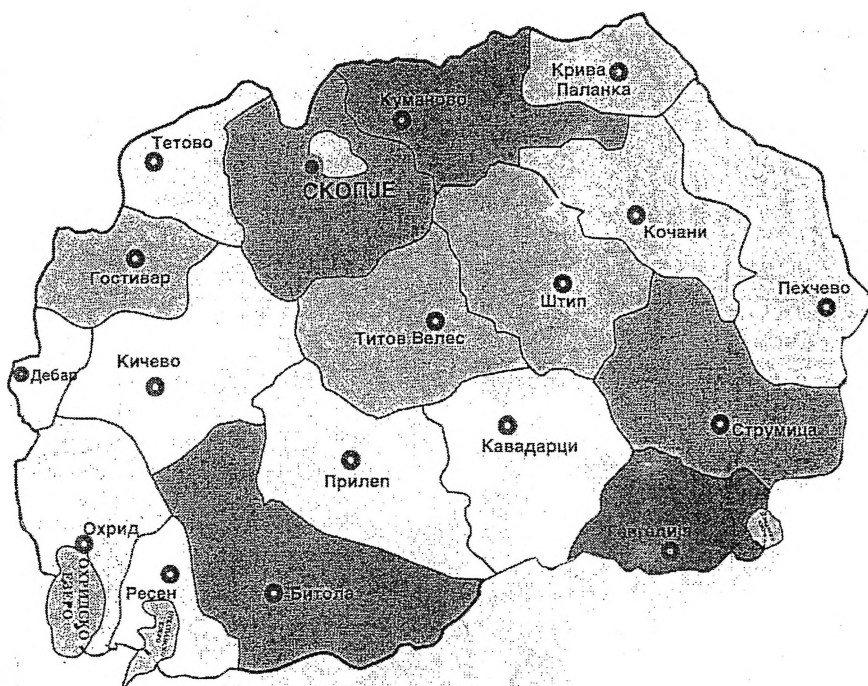
На 18 септември 1950 години е направена нова измена на законот за административно – територијална поделба на државата според кој административно – територијални единици на подрачјето на НРМ се околии, градови, градски реони и места, односно подрачја на месни народни одбори.

⁴⁷ Зборник..., док. 14, стр. 291-293.

⁴⁸ Исто, док. 15, стр. 294-298.

На 11 април 1952 година е донесен закон за поделба на НРМ на околии, градови, градски општини и општини.

На 28 јуни 1955 година е донесен нов закон за административно – територијална поделба или т.н. Закон за подрачја на околии и општини на НРМ. Според член 1 од овој закон, постојат околии и општини, на целата територија на државата се формирани седум околии и тоа: Битолска, Кумановска, Охридска, Скопска, Тетовска, Титоввелешка и Штипска околија.

Административно-територијална поделба на НРМ на околии
1952 година

*Административна – територијална поделба
на НРМ на околии 1952 г.*

На 13 јули 1957 година е донесен нов закон за подрачјата и околиците во НРМ, според кој (член 1) целата територија на државата е поделена на седум околии: Битолска, Кумановска, Охридска, Скопска, Тетовска, Титоввелешка и Штипска околија.

Административно-територијална поделба на НРМ на околии и општини 1957

Во 1963 година беа донесени нови уставы во рамките на федерацијата и републиките. Според овој устав, името Народна Република Македонија е променето во Социјалистичка Република Македонија, така што насекаде, во сите институции и органи се додава, наместо *народен*, - *а*, -*о* придавката *социјалистички*, -*а*, -*о*.

Видое Смилевски-Бато

*Видое Смилевски – Бато,
претседател на Собранието на СРМ од 1963 до 1967 година*

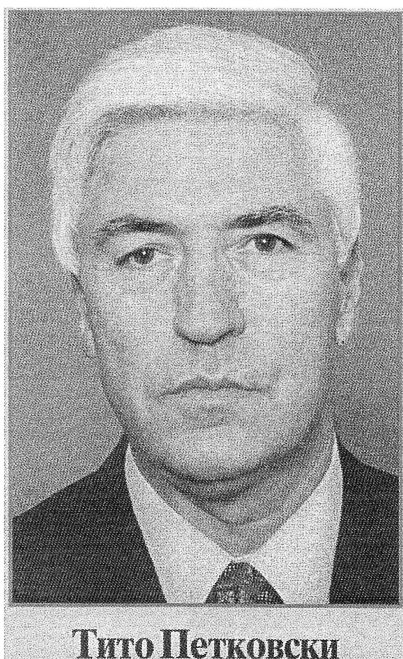
По 1963 година, територијалната поделба на Социјалистичка Република Македонија се организира според новиот Закон за подрачјата на општините во Социјалистичка Република Македонија, донесен врз основа на член 152 став 5 од Уставот на СРМ со Указ на Собранието на СРМ од 23 јануари 1965 година.

На 23 јануари 1965 година е направена измена на законот од 1957 година и е донесен нов закон за подрачјата на општините во СРМ според кој се укинуваат околиците и на целата територија на државата се формираат 32 општини и тоа: Општина БЕРОВО, Општина БИТОЛА, Општина БРОД, Општина ВАЛАНДОВО, Општина ВИНИЦА, Општина ГЕВГЕЛИЈА, Општина ГОСТИВАР, Општина ДЕБАР, Општина ДЕЛЧЕВО, Општина ДЕМИР ХИСАР, Општина ИДАДИЈА, Општина КАВАДАРЦИ, Општина КАЛЕ, Општина КИСЕЛА ВОДА, Општина КИЧЕВО, Општина КОЧАНИ, Општина КРАТОВО, Општина КРИВА ПАЛАНКА, Општина КРУШЕВО, Општина КУМАНОВО, Општина НЕГОТИНО, Општина ОХРИД, Општина ПРИЛЕП, Општина ПРОБИШТИП, Општина РАДОВИШ, Општина РЕСЕН, Општина СВЕТИ НИКОЛЕ, Општина СТРУГА, Општина СТРУМИЦА, Општина ТЕТОВО, Општина ШТИП и Општина ТИТОВ ВЕЛЕС⁴⁹

Всушност по Законот од 1965 година, освен уредувањето на општините на град Скопје (1977) и утврдување на нова населено место- Жупа (1991), не се носат одредби со кои би се направила нова територијално-административна поделба на СРМ.

Со распадот на СФРЈ и осамостојувањето на Република Македонија, дури во текот на 1996 година беа донесени одредби со кои се утврдува административно-територијалната поделба на државата. Така, со Указ на претседателот на Република Македонија Киро Глигоров и на претседателот на Собранието на РМ Тито Петковски донесен е Законот за територијална поделба на Република Македонија и определување на подрачјата на единиците на локалната самоуправа, на 14 септември 1996 година.

⁴⁹ Исто, стр. 342-354.

Тито Петковски

Претседател на Собрането на РМ

Киро Глигоров

Прв претседател на РМ

Според овој закон за територијална поделба на Република Македонија и определување на подрачјата на единиците на локалната самоуправа добивме 123 општини како и посебен закон за градот Скопје како посебна единица на локална самоуправа во кој влегуваат и општините: Центар, Кисела Вода, Гази Баба, Карпош, Чаир, Аеродром, Шуто Оризари и Ѓорче Петров.

Во рамките на развојот на локалната самоуправа во нашата држава, на 16 август 2004 година беше донесен Законот за територијална организација на локалната самоуправа со кој се основаат општините како единици на локалната самоуправа: “се утврдуваат подрачјата на општините како единици на локалната самоуправа; се утврдуваат имињата, седиштата и границите на општините; се одредуваат видот и имињата на населните места; се уредува спојувањето, поделбата и промената на границите на општините и на градот Скопје, како и други прашања што се однесуваат на територијалната организација на локалната самоуправа“ (член 1 од Законот). Република Македонија е поделена на општини со седиште во град - 33, и општини со седиште во село - 41, како и општини во град Скопје - 10⁵⁰. Со овој закон имаме намалување односно спојување на некои општини кои, од различни причини, покажале одредени

⁵⁰ Службен весник на РМ, бр. 55, год. LX, 16 август 2004, стр. 1-7.

слабости во нивното функционирање. Сепак, овој закон предизвика бурни политички реакции во јаноста, бидејќи кон одделни градови како Скопје, Струга, Кичево, беа додавани рурални подрачја со поголем број албанско население, со што се водеше политика за реализација на рамковиот договор и воведување двојазичност во одделни градови во РМ, во нејзиниот западен дел. Притоа, опозицијата на чело со ВМРО-ДПМНЕ спроведе референдум кој беше осптругиран од владеачката коалиција на чело со СДСМ.

2.2. Административно-територијална организација на

Кичевско – Бродскиот регион во периодот од 1944 до 1965 година

По течението на реката Треска од нејзиниот извор па се до пред влезот во Скопје се наоѓа Кичевско–Бродскиот регион со богата и интересна историја. Како што претходно кажавме, низ овој крај се вкрстосувале различни интереси, култури и народи кое на регионот му даваат еден посебен колорит и го прават многу интересен за науката, граѓаните и државата.

По Втората светска војна, во рамките на македонската држава, административно регионот честопати припаѓа на различни единици, а се менувала и неговата територија. Тоа е период на градење на државата и барање најсоодветен модел на административно-територијална поделба. Особено забележливи промени се случуваат во периодот 1949-1955 година, како време на судирот на КПЈ со Информбирото, кога државата исто така е несигурна и бара начини за поголема будност и контрола како над носителите на локалните функции, така и врз целокупното население.

Според првата поделба на ДФ Македонија (6 август 1944 година) на области, околии и општини, како што споменавме, Кичевско – Бродскиот регион влегува во една од четирите области, Кичевско – Дебарска област. За жал, за кратко време од неколку месеци, Кичевско – Дебарската област ќе биде укината и овој регион ќе се припои кон Битолската област според законот за поделба на области од 21 октомври 1944 година донесен во с. Горно Врановци - Велешко.

На 22 јануари 1945 година во Скопје, Президиумот на АСНОМ носи повелба за првата Привремена административно – територијална поделба на Федерална Демократска Македонија по окрузи со следниве седишта: Скопје, Куманово, Штип, Струмица, Велес, Битола, Охрид и Прилеп. Во рамките на Прилепскиот округ покрај Прилеп и Крушево, беа вклучени Брод и Кичево.

По оваа повелба за привремена поделба, на 30 август 1945 година бил донесен нов закон за територијална поделба на Федерална Македонија на окрузи и тоа:

- Скопски округ со седиште во гр. Скопје,
- Велешки округ со седиште во гр. Велес,
- Штипски округ со седиште во гр. Штип,
- Битолски округ со седиште во гр. Битола,
- Град Скопје како засебна единица со седиште во гр. Скопје.

Во оваа нова поделба Битолскиот округ ги опфаќаше дотогашните Битолски, Прилепски и Охридски окрузи без Дебарска околија.⁵¹

Со Уредбата од 27 ноември 1945 година на Министерскиот совет на Федерална Македонија за определување на бројот на територијалните подрачја и седиштата на околиците и месните одбори, Битолскиот округ целосно ја задржува територијата, а кај останатите има одредени измени и корекции.

Битола по ослободувањето, 1945 г.

⁵¹ Административно- територијални поделби во Македонија 1944-2004, документи, ИНИ, Скопје 2007 стр.65.

Битолскиот округ е составен од следните околии:

Прилепската околија, Крушевската околија, Бродската околија, Кичевската околија, Демир Хисарска околија, Битолска околија, Мариовска околија, Ресенска околија, Охридска околија и Струшка околија⁵².

Бродската околија ги опфаќа следните села: Орле (Ореовец), Суви Дол, Русјаци, Латово, Македонски Брод, Требино, Сланско, Дреново, Девич, Грешница, Слатино, Горно Крушје, Долно Крушје, Пласница, Преглово, Дворци, Ижиште, Дебреште, Кошино, Лажани, Ропотово, Житоше, Борино, Јакреново, Саждево, Крапа, Локвица, Вир, Црешнево, Белица, Тажево, Брезница, Могилец, Калугерец, Инче, Модриште, Долни Манастирец, Горни Манастирец, Драгов Дол, Тополница, Томино Село, Сушица, Лупште, Зркле, Самоков, Рамне, Брест, Косово, Бенче, Звечан, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Растеш, Битово, Заград, Волче, Требовље и Здуње. Седиштето на околијата е Брод (Македонски Брод).⁵³

Кон Кичевската околија припаѓал градот гр. Кичево и следниве села: Иванчиште, Ехлоец, Кленоец, Малкоец, Попоец, Долна Душегубица, Подвис, Лавчани, Пополжани, Брждани, Јудово, Видрани, Козица, Свињиште, Белица, Мало Црско, Големо Црско, Велмевци, Прострање, Цер, Србјани, Кладник, Манастирско Доленци, Другово, Староец, Карбуница, Вранештица, Атишта, Бигор Доленци, Челопеци, Лисичани, Миокази, Орланци, Речани, Светораче, Крушица, Рабетино, Дупјани, Козичино, Патец, Стрелци, Мамудовци, Лазаровци, Гарани, Премка, Шутово, Осломеј, Црвивци, Жубрино, Србица, Ново Село, Арангел, Јагол Доленци, Јагол, Горно Строгомишта, Строгомишта, Букојчани, Поповјани, Папрадиште, Бериково, Туин, Зајас, Колари, Бачишта, Тајмиште, Длапкин Дол, Колибари, Грешница, Лешница, Горно Добреноец, Речане, Осој, Раштани, Кнежино и Јаворец. Седиштето на околијата е во гр. Кичево.⁵⁴

На 13 јануари 1947 година во Скопје е донесен Закон за административно - територијална поделба на Народна Република Македонија, со кој територијата на Н.Р. Македонија беше поделена на подрачја на градови и

⁵² Исто, стр. 68.

⁵³ Исто, стр. 80.

⁵⁴ Исто, стр. 81.

подрачја на административни околии. Административни околии ги опфаќале подрачјата на реонските народни одбори.

Според овој закон, градот Скопје е одвоен од составот на административните околии и неговиот градски народен одбор е во степен на окружен народен одбор кој има 4 - реони. Градовите Битола, Куманово, Охрид, Прилеп, Струмица, Тетово, Титов Велес, и Штип издвоени се од составот на административните околии и нивните градски околии се во степен на околиски народен одбор.

Градските народни одбори ги опфаќале подрачјата на градовите.

Административни околии на територијата на НРМ кои ги истражуваме се Кичевско - Бродскиот регион кој влегува во административните околии со седишта во Кичево и Македонски Брод⁵⁵.

Во поделбата од 1947 година, Бродската околија се состои од 22 месни народни одбори со повеќе села, и тоа: 1. Седиште на Брод: Суводол, Требино и Латово; 2. Седиште Сланско : с. Сланско и Дреново; 3. Седиште Девич: с. Девич, Грешница и Слатина; 4. Седиште Горно Крушје: с. Горно Крушје и Д. Крушје; 5. Седиште Пласница: с. Пласница и Преглово; 6. Седиште Ижиште: с. Ижиште и Дворци; 7. Седиште Крапа: с. Крапа; 8. Седиште Локвица: с. Локвица и Вир; 9. Седиште Црешнево: с. Црешнево и Белица; 10. Седиште Брезница: с. Брезница и Тажево; 11. Седиште Модришта: с. Модришта, Калугерец и Могилец; 12. Седиште Д. Манастирец : с. Долен Манастирец, Горен Манастирец и Драгов Дол; 13. Седиште Тополница: с.Тополница, Томино Село и Сушица; 14. Седиште Зркле: село Зркле, Ковче и Лупште; 15. Седиште Самоков: с. Самоков, Ковач и Рамне; 16. Седиште Брест: с. Брест и Косово; 17. Седиште Бенче: с. Бенче и Звечан; 18. Седиште Долно Ботушје : с. Долно Ботушје, и с. Горно Ботушје; 19. Седиште Растеш: с. Растеш, Битово, Волче, Требовље и Заград; 20. Седиште Здуње: с. Здуње и Близанско; 21. Седиште Русјаци: с. Русјаци и Ореовец; 22. Седиште Саждево: с. Саждево, Борино и Јакреново.

Во рамките на Кичевската Околија, според истата поделба, спаѓале следниве МНО со нивните 31 седишта: 1. Седиште Кичево: град Кичево; 2. Седиште Осој: с. Осој, Раштани и Кнежино; 3. Седиште Иванчишта: с.

⁵⁵ Исто, стр.149.

Иванчишта, 4. Седиште Ехловец : с. Ехловец, 5. Седиште Извор: с. Извор, Кленоец, Попоец, Малкоец и Д. Душегубица, 6. Седиште Д. Добреноец: с. Д. Добреноец, Г. Добреноец, Јаворец и Лавчани, 7. Седиште Пополжани: с. Пополжани, Подвис и Видрани, 8. Седиште Брждани: село Брждани, Јудово, Свињишта и Козица, 9. Седиште Белица: село Белица, 10. Седиште Мало Црско: с. Мало Црско и Големо Црско, 11. Седиште Велмевци: село Велмевци и Прострање, 12. Седиште Цер: село Цер, 13. Седиште Србјани: с. Србјани и Манастирско Доленци, 14. Седиште Староец: с.Староец, Карбуница, Вранештица и Атишта, 15. Седиште Д. Б. Доленци: Долно Бигор Доленци и Горно Бигор Доленци, 16. Седиште Челопеци: с.Челопеци, Миокази и Лисичани, 17. Седиште Кладник: село Кладник, 18. Седиште Орланци: с. Орланци и Речани, 19. Седиште Светораче: с. Светораче, Рабетино, Дупјани, Козичино, Крушица и Патец, 20. Седште Стрелци: село Стрелци, Мамудовци, Гарани и Лазоровци, 21. Седиште Премка: село Премка и Шутово, 22. Седиште Ослемеј: село Ослемеј, Црвивци и Жубрино, 23. Седиште Србица : село Србица, Ново Село и Арангел, 24. Седиште Туин: село Туин, 25. Сед. Јагол Доленци: Јагол Доленци, Поповјани, Папрадиште и Бериково, 26. Седиште Зајас: село Зајас, 27. Седиште Г. Строгомиште: Г. Строгомиште, Д. Строгомиште и Букојчани, 28. Седиште Мидинци: с. Мидинци, Колари и Тајмиште, 29. Седиште Длапкин Дол: с. Длапкин Дол, Трапчин Дол и Колибари. 30. Седиште Грешница: с. Грешница, Лешница, Бачиште и Речани - Зајашко, 31. Седиште Другово: село Другово⁵⁶

Според Законот од 23 декември 1948 година донесен е Указ за одделување, соединување, укинување и промени на границите на административно – територијални единици во Кичевско – Бродскиот регион. Притоа се забележуваат промени во Бродската околија, во подрачјето на МНО – Модриште. Од овој МНО се одделуваат селата: Могилец, Инче и Калуѓерец и од нив се образува нов МНО со седиште во с. Могилец.⁵⁷ Други промени по основ на наведениот закон во Кичевско – Бродскиот регион нема.

Со Законот од 2 февруари 1950 година за поделба на територијата на НР Македонија на области, територијата на НР Македонија се дели на следните области:

⁵⁶ ИНИ, администр-територи.поделба на Македонија 1944 - 2004.г.документи ,стр.161 - 163

⁵⁷ Исто, стр.189.

1. Битолска област со седиште на Народен одбор на областа во Битола
2. Гостиварска област со седиште на НО во областа Гостивар
3. Кумановска област со седиште на НО во областа Куманово
4. Штипска област со седиште на НО во областа Штип

- Градот Скопје како главен град на НРМ издвоен од Скопската област и чини одделно административно - територијално подрачје.

Според оваа поделба Кичевско – бродскиот регион влегува во составот на Гостиварската област.

На 6 јуни 1950 година во Скопје се донесе закон за измена и дополна на законот за административно – територијална поделба на НРМ од 13 Јануари 1947 година, изменет и дополнет со законот од 26 Октомври 1949 година и законот од 31 Јануари 1950 година и гласи: На 18. 09. 1950 г. територијата на НРМ во административен однос е поделена на: околии, градови вон составот на околии и градови во составот на околии и места. Подрачјата на околиците, градовите вон составот на околии, градови во составот на околии и местата се посебни административно – територијални единици во административно – територијална поделба на НРМ, каде зборот области се брише⁵⁸.

Според овој закон административно – територијалната поделба на НРМ се: околии, градови, градски реони, места (подрачја на месни народни одбори).

Кичевско – Бродскиот регион, во новата поделба според овој закон се здобива со статус на околија и тоа:

Кичевска околија со седиште на Околинскиот Народен Одбор во Кичево.

Бродска околија (Македонски Брод) со седиште на ОНО во Брод.

Така во рамките на Бродска Околија влегуваат следниве МНО: 1. Брод со седиште на МНО во М. Брод во чие подрачје влегуваат селата: Брод, Девич, Дреново, Латово, Сланско, Суводол и Требино, 2. Брезница со седиште на МНО во Брезница во чие подрачје влегуваат селата: Брезница и Тажево, 2. Дебреште, со седиште во МНО во Дебреште во чие подрачје влегуваат селата: Дебреште, Јакреново, Крапа, Кошино и Саждево, 3. Здуње, со седиште на МНО во Здуње, во чие подрачје влегуваат селата: Близанско и Здуње, 4. Ижиште, со седиште на МНО во с. Ижиште во чие подрачје влегуваат селата: Дворци, Ижиште, Преглово и Пласница, 5. Манастирец со седиште на МНО во Горни

⁵⁸ Исто, стр. 201-206.

Манастирец, во чие подрачје влегуваат селата: Горни Манастирец, Долни Манастирец, Драгов Дол, Инче, Томино Село и Тополница, 6. Модришта, со седиште на МНО во Модриште во чие подрачје влегуваат селата: Белица, Вир, Калуѓерец, Локвица, Могилец и Црешнево, 7. Растеш со седиште во МНО во Растеш во чие подрачје влегуваат селата: Битово, Волче, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Заград, Косово, Растеш и Требовље, 8. Самоков, со седиште на МНО во Самоков во кое влегуваат селата: Бенче, Брест, Зркле, Звечан, Ковче, Лупште, Рамне, Самоков и Сушица, 9. Слатина со седиште на МНО во кое влегуваат селата: Грешница, Горно Крушје, Долно Крушје и Слатина, 10. Русјаци, во кое подрачје влегуваат селата: Ореовец и Русјаци.⁵⁹

Во Кичевска околија влегува градот Кичево со седиште на градскиот народен одбор во Кичево, и следниве МНО: 1. Брждани, со седиште на МНО во Брждани во чие подрачје влегуваат селата: Брждани, Белица, Видрани, Јудово, Козица и Свињишта, 2. Длапкин Дол со седиште на МНО во Длапкин Дол во кое влегуваат селата: Бачиште, Грешница, Длапкин Дол, Колибари, Лешница, Речани и Трапчин Дол, 3. Доленци, со седиште на МНО во Доленци во кое влегуваат селата: Доленци, Бериково, Јагол, Папрадиште и Поповјани, 4. Другово, со седиште на МНО во Другово во кое влегуваат селата: Другово, Манастирско Доленци, Пополжани и Србјани, 5. Зајас со седиште во МНО, во Зајас во чие подрачје влегуваат селата: Букојчани, Горно Строгомиште, Долно Строгомиште и Зајас, 6. Извор со седиште на МНО во Извор со селата: Долна Душегубица, Ехлоец, Извор Иванчишта, Кленоец, Малкоец и Попоец, 7. Колари, со седиште во МНО – Колари со селата: Колари, Мидинци, и Тајмиште, 8. Ослемеј со седиште на МНО – Ослемеј со селата: Црвивци, Жубрино, Ослемеј, 9. Осој со седиште на МНО во Осој во чие подрачје влегуваат селата: Јаворец, Кнежино, Осој и Раштани, 10. Подвис со седиште на МНО во Подвис во чие подрачје влегуваат селата: Горно Добреноец, Долно Добреноец, Лавчани и Подвис, 11. Светораче со седиште на МНО во Светораче во чие подрачје влегуваат: Дупјани, Козичино, Крушица, Речани, Рабетино, Светораче и Патец, 12. Србица со седиште на МНО во Србица во чие подрачје влегуваат селата: Арангел, Ново Село, Србица и Туин, 13. Староец со седиште на МНО во Староец во чие подрачје влегуваат селата: Атишта, Вранештица, Карбуница,

⁵⁹ Исто, стр. 213-214.

Староец, 14. Стрелци, со седиште на МНО во Стрелци во чие подрачје влегуваат селата: Гарани, Лазаровци, Мамудовци, Премка, Стрелци и Шутово, 15. Мало Црско, со седиште на МНО во Мало Црско во чие подрачје влегуваат селата: Велмевци, Големо Црско, Кладник, Мало Црско и Прострање, 16. Челопеци со седиште на МНО во Челопеци, во чија територија влегуваат селата: Бигор Доленци, Лисичани, Миокази, Орланци и Челопеци.⁶⁰

На 28 декември 1950 година е донесена одлука на Президиумот на Народното Собрание на НРМ за приклучување на с. Борино во подрачјето на МНО Дебреште во Бродската околија, а на 7 март 1951 година со одлука на президиумот на Народното Собрание на НРМ, за укинување и формирање на нови месни народни одбори и за одделување на пооделни места од подрачјата на едни месни народни одбори и приклучување кон други по основ на оваа одлука: Кичевско - Бродскиот регион го тангира тоа што с. Бигор Доленци се одделува од подрачјето на МНО Челопеци, во Кичевската околија и се приклучува во подрачјето на МНО Староец од истата околија.

На 11 април 1952 година беше донесен Законот за поделба на НРМ на околии, градови, градски општини и општини. Притоа, во рамките на НРМ беа утврдени следниве околии: Битолска околија, Гевгелиска околија, Гостиварска околија, Дебарска околија, **Кичевска околија**, Кочанска околија, Кривопаланечка околија, Кумановска околија, Малешевска околија, Овчеполска околија, Охридска околија, Преспанска околија, Прилепска околија, Скопска околија, Струмичка околија, Тетовска околија, Тиквешка околија, Титовелешка околија⁶¹.

Како градски општини од Кичевско – Бродскиот регион по овој закон влегува Кичевската градска општина со подрачјето на Кичево во Кичевската околија. Според истиот закон, Кичевско – Бродскиот регион влегува во Кичевската околија која е една од 18 – околии во Народна Република Македонија. Во рамките на Кичевската околија, беа следниве општини:

1. Бржданска општина со селата: Брждани, Белица, Видран, Јудово, Козица и Свињишта .

2. Бродска општина со селата: Брод, Девич, Грешница, Дреново, Латово, Сланско, Суво Дол и Требино.

⁶⁰ Исто, стр. 223-224.

⁶¹ Исто, стр. 255- 257.

3. **Долноманастиречка општина** со селата: Горно Манастирец, Горно Крушје, Долни Манастирец, Долно Крушје, Драгов Дол, Слатина, Томино Село и Тополница.

4. **Друговска општина** со селата: Горно Добреноец, Долно Добреноец, Другово, Јаворец, Лавчани, Манастирско Доленци, Подвис, Пополжани и Србјани.

5. **Заешка општина** со селата: Бачишта, Букојчани, Горно Строгомишта, Долно Строгомишта, Зајас, Колари, Колибари, Мидинци и Тајмиште.

6. **Ижишка општина** со селата: Дворци, Ижишта, Лисичани, Ореовец, Пласница Преглово и Русјаци.

7. **Изворска општина** со селата: Долна Душегубица, Ехловец, Иванчишта, Извор, Кленоец, Малкоец и Попоец.

8. **Јагол доленска општина** со селата: Бериково, Јагол Доленци, Јагол, Папрадиште, Поповјани и Туин.

9. **Малоцрска општина** со селата: Велмевци, Големо Црско, Кладник, Мало Црско, Прострање и Цер.

10. **Модришка општина** со селата: Белица, Брезница, Вир, Калуѓерец, Могилец, Модриште, Локвица, Тажево и Црешнево.

11. **Орланска општина** со селата: Дупјани, Козичино, Крушица, Миокази, Орланци, Патец, Рабетино, Речани, Светораче и Челопеци.

12. **Растешка општина** со селата: Битово, Близанско, Волче, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Заград, Здуње, Косово, Растеш и Требовље.

13. **Осломејска општина** со селата: Арангел, Гарани, Жубрино, Лазоровци Мамудовци, Ново Село, Осломеј, Премка, Србица, Стрелци.

14. **Раштанска општина** со селата: Грешница, Длапкин Дол, Кнежино, Лешница, Осој, Раштани, Речани и Трачин Дол.

15. **Самоковска општина** со селата: Бенче, Брест, Звечан, Зркле, Инче, Ковач, Ковче, Лупште, Рамне, Самоков, Старо Село и Сушица.

16. **Староечка општина** со селата: Атишта, Бигор Доленци, Вранештица, Карбуница и Староец.⁶²

⁶² Исто, стр. 264.

На 28 јуни 1955 година е донесен Закон за подрачјата на околиците и општините во Народна Република Македонија. Со овој закон се утврдени следниве околии:⁶³.

1. Битолска околија со седиште на НО и околицата во Битола⁶⁴.
2. Кумановска околија со седиште на НО во Куманово⁶⁵.
3. Охридска околија со седиште на НО на околицата во Охрид⁶⁶.
4. Скопска околија со седиште на НО на околицата во Скопје⁶⁷.
5. Тетовска околија со седиште на НО на околицата во Тетово⁶⁸.
6. Титовелешка околија со седиште НО на околицата во Т.Велес⁶⁹.
7. Штипска околија со седиште на НО на околицата во Штип⁷⁰.

Со административно - територијалната поделба на Македонија била намалена територијата на Кичевско - Бродскиот регион кој е сместен во Охридската околија. Во негови рамки влегле општините: Брод, Зајас, Кичево, Манастирец, Осломеј, Челопеци.

Општината Брод со центар во градчето Брод, ги има следниве населени места: Грешница, Девич, Дреново, Крапа, Латово, Локвица, Ореовец, Русјаци, Сланско, Суводол и Требино.

Во општината Манастирец се наоѓале следниве населени места: Битово, Белица, Бенче, Близанско, Брест, Вир, Волче, Горно Крушје, Горно Ботуше, Горни Манастирец, Долни Манастирец – седиште, Долно Крушје, Долно Ботуше, Драгов Дол, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово, Лупште, Могилец, Модриште, Растеш, Рамне, Самоков,

⁶³ Исто, стр.282-283.

⁶⁴ Во Битолска околија влегуваат следниве општини: Битола, Бистрица, Демир Хисар, Духово, Долнени, Кривогаштани, Крушево, Кукуречани, Мариово, Новаци, Плетвар, Прилеп, Тополчани.

⁶⁵ Во Кумановска околија влегуваат: Клчевце, Кратово, Крива Паланка, Куманово, Липково, Орашац, Ранковце, Старо Нагоричане, Табановце. (Исто, стр. 285)

⁶⁶ Охридска околија: Асамати, Белчиште, Брод, Велешта, Дебар, Зајас, Кичево, Косел, Луково, Манастирец, Осломеј, Охрид, Ресен, Струга Челопеци

⁶⁷ Скопска околија: Бутел, Ѓорче Петров, Драчево, Петровец, Ракотинци, Идадија, Кале, Кисела вода, Саат Кула (Исто, стр.291)

⁶⁸ Тетовска околија: Врапчиште, Гостивар, Жеровјане, Маврово, Ростуше, Саракино, Тетово, Теарце (Исто, стр. 293)

⁶⁹ Титовелешка околија: Богомила, Богданци, Валандово, Гевгелија, Градско, Демир Капија, Дојран, Извор, Кавадарци, Конопиште, Неготино, Отовица, Титов Велес, Чашка (Исто, стр.294-296)

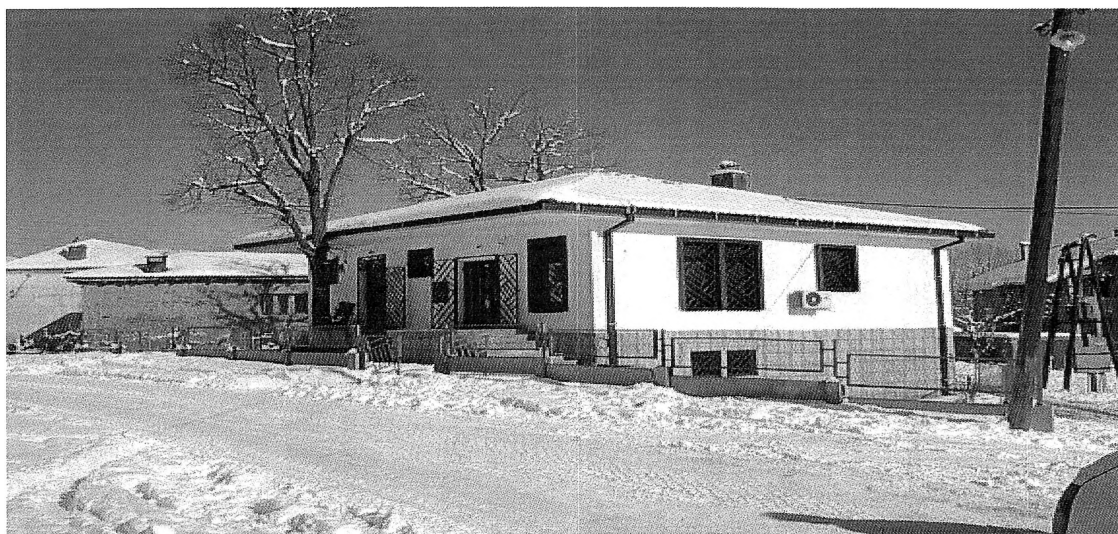
⁷⁰ Штипска Околија: Берово, Босилево, Василево, Винаца, Делчево, Кочани, Конче, Лакавица, Ново Село, Облешево, Пехчево, Пробиштип, Радање, Свети Николе, Струмица, Џумајлија, Штип (Исто, стр.296-300).

Слатина, Старо Село, Сушица, Тажево, Томино Село, Тополница, Требовље и Црешнево.

Македонски Брод во 1950 г.

Под општина Чelopeци спаѓале населените места: Бигор Доленци, Дворци, Дупјани, Ижиште, Козичино, Крушица, Лисичани, Миокази, Орланци, Патец, Пласница, Преглово, Рабетино, Речани, Светораче и Чelopeци - седиште⁷¹.

с. Чelopeци во 1980 г.

Во општина Зајас влегувале следниве населени места: Бачишта, Букојчани, Горно Строгомишта, Грешница, Длапкин Дол, Долно Строгомишта,

⁷¹ Исто, стр. 288- 291.

Зајас – седиште, Колари, Колибари, Лешница, Мидинци, Речани – Зајашко, Тајмиште и Трапчин Дол.

Во Општина Осломеј со населени места: Арангел, Бериково, Гарани, Жубрино, Јагол Доленци, Јагол, Лазаровци, Мамудовци, Ново Село, Осломеј – седиште, Папрадиште, Поповјани, Премка, Србица, Стрелци, Туин, Црвивци и Шутово.

Општина Кичево со населените места: Атишта, Белица, Брждани, Велмевци, Видрани, Вранештица, Горно Добреноец, Големо Црско, Долно Добреноец, Другово, Долна Душегубица, Ехловец, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јудово, Карбуница, Козица, Кичево – седиште: Кладник, Кленоец, Кнежино, Лавчани, Манастирско Доленци, Малкоец, Мало Црско, Осој, Подвис, Пополжани, Попоец, Прострање, Раштани, Свињиште, Србјани, Староец и Цер.⁷²

На 13 јули 1957 година е донесен Закон за подрачјата на Околиите и Општините во НРМ. Според овој закон во НАРОДНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА постојат околии и општини. Притоа, утврдени се истите околии како и во претходниот Закон од 1955 година, и тоа: Битолска околија со седиште на НО на околијата во Битола, Кумановска околија со седиште на НО на околијата во Куманово, Охридска околија со седиште на НО на околијата во Охрид, Скопска околија со седиште на НО на околијата во Скопје, Тетовска околија со седиште на НО на околијата во Тетово, Титоввелешка околија со седиште на НО на околијата во Титов Велес и Штипска околија со седиште на НО на околијата во Штип⁷³

Кичевско - Бродскиот регион во административно – територијалната поделба на Македонија, според овој закон се најдува во Охридската Околија која е составена од следните општини: Белчиште, Брод, Дебар, Кичево, Косел, Осломеј, Охрид, Ресен и Струга.

Во рамките на ваквата административно-територијална поделба, во рамките на Општина Кичево влегувале следниве населени места: Атишта, Бачишта, Белица, Бигор Доленци, Брждани, Букојчани, Велмевци, Видрани, Вранештица, Големо Црско, Горна Душегубица, Горно Добреноец, Горно Строгомишта, Грешница, Длапкин Дол, Долна Душегубица, Долно Добреноец,

⁷² Исто, стр. 289 - 290.

⁷³ Исто, стр. 302

Долна Строгомишта, Другово, Дупјани, Ехловец, Зајас, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јудово, Карбуница, Кичево - седиште на НО на општината, Кладник, Кленоец, Кнежино, Козичино, Козица, Колари, Колибари, Крушица, Лавчани, Лешница, Лисичани, Малкоец, Манастирско Доленци, Мало Црско, Мидинци, Миокази, Орланци, Осој, Патец, Подвис, Пополжани, Попоец, Прострање, Рабетино, Раштани, Речани-Зајашко, Речани-Челопечко, Светораче, Свињиште, Србјани, Староец, Тајмиште, Трапчин Дол, Цер и Челопеци.

Во Општина Брод спаѓа населените места: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брест, Брод - седиште, Вир, Волче, Горно Крушје, Горно Ботушје, Горно Манастирец, Грешница, Дворци, Девич, Долно Ботушје, Долно Крушје, Долни Манастирец, Драгов Дол, Дреново, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Ижиште, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово, Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Пласница, Преглово, Ореовец, Рамне, Растеш, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатина, Старо Село, Суводол, Сушица, Тажево, Томино Село, Тополница, Требино, Требовље и Црешнево.

Во Општина Ослемеј се населените места: Арангел, Бериково, Гарани, Жубрино, Јагол, Јагол Доленци, Лазаровци, Мамудовци, Ново Село, Ослемеј - седиште, Папрадиште, Премка, Србица, Стрелци, Туин, Црвивци, Шутово⁷⁴

Наведената административно-територијална поделба е на сила речиси пет години, што значи дека државата се стабилизира, а особено комуналниот систем кој бил воведен во 1955 година и со кој се давало големо значење на општините – комуните.

На 8 февруари 1962 година донесен е Закон за промена на подрачјата на одделни општини во НР Македонија. Според овој закон, меѓу другото, има промени во Кичевскиот регион. Во овој контекст, Општината Ослемеј, комплетно, со сите населени места, се спојува со Општината Кичево. Така, Општина Кичево го добива следниов состав на населени места: Арангел, Атишта, Бачишта, Белица, Бериково, Бигор Доленци, Брждани, Букојчани, Велмевци, Видрани, Вранештица, Гарани, Големо Црско, Горна Душегубица, Горно Добреноец, Горно Строгомишта, Грешница, Длапкин Дол, Долна Душегубица, Долно Добреноец, Долно Строгомишта, Другово, Дупјани, Ехловец, Жубрино, Зајас, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јагол, Доленци, Јудово,

⁷⁴ Исто, стр. 306-309.

Карбуница, Кичево - седиште, Кладник, Кленоец, Кнежино, Козичино, Козица, Колари, Колибари, Крушица, Лавчани, Лазаровци, Лешница, Лисичани, Малкоец, Мамудовци, Манастирско Доленци, Мало Црско, Мидинци, Миокази, Ново Село, Орланци, Осломеј, Осој, Папрадиште, Патец, Подвис, Пополжани, Попоец, Поповјани, Премка, Прострање, Рабетино, Раштани, Речани – Зајашко, Речани – Челопечко, Светораче, Свињиште, Србица, Србјани, Староец, Стрелци, Тајмиште, Трапчин Дол, Туин, Цер, Црвивци, Челопеци и Шутово⁷⁵

Во 1963 година беа донесени нови устави во рамките на федерацијата и републиките, со што Народна Република Македонија го доби името Социјалистичка Република Македонија. Набрзо во 1965 година територијалната поделба на Социјалистичка Република Македонија се организира според новиот Закон за подрачјата на општините во Социјалистичка Република Македонија донесен со Указ на Собранието на СРМ од 23 јануари 1965 година. Со овој Закон, Кичевско – Бродскиот регион е организиран во две општини, и тоа: општина Кичево и општина Брод.

Во рамките на Општина Кичево се следниве населени места: Арангел, Атишта, Бачишта, Белица, Видрани, Вранештица, Гарани, Големо Црско, Горна Душегубица, Горно Добреноец, Горно Строгомишта, Другово, Длапкин Дол, Грешница, Долна Душегубица, Долно Добреноец, Долно Строгомишта, Другово, Дупјани, Ехловец, Жубрино, Зајас, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јагол, Манастир Доленци, Јудово, Карбуница, Кичево, Кладник, Кленоец, Кнежино, Козичино, Козица, Колари, Колибари, Крушица, Лавчани, Лазаровци, Лешница, Лисичани, Малкоец, Мамудовци, Мало Црско, Мидинци, Миокази, Ново Село, Орланци, Осломеј, Осој, Папрадиште, Патец, Подвис, Пополжани, Попоец, Поповјани, Премка, Прострање, Рабетино, Раштани, Речани- Зајашко, Речани – Челопечко, Светораче, Свињиште, Србица, Србјани, Староец, Стрелци, Тајмиште, Трапчин Дол, Туин, Цер, Црвивци и Шутово.⁷⁶

Општината Брод ја сочинуваат следниве населени места: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брест, Брод (Македонски Брод), Вир, Волче, Горно Крушје, Горно Ботушје, Горно Манастирец, Грешница, Дворци, Девич, Долно Ботушје, Долно Крушје, Долни Манастирец, Драгов Дол, Дреново, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Ижиште, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово,

⁷⁵ Исто, стр.328.

⁷⁶ Исто, стр. 347.

Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Пласница, Преглово, Ореоец, Рамне, Растеж, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатина, Старо Село, Суводол, Сушица, Тажево, Томино Село, Тополница, Требино, Требовље, Црешнево.⁷⁷

2.3. Кичевско – Бродскиот регион во периодот по осамостојувањето на Република Македонија

По 1965 година не се забележани поголеми промени во поглед на административно-територијалните промени во РМ. По осамостојувањето на РМ, дури во 1996 година, е донесен Законот за територијална поделба и определување на подрачјата на единиците на локалната самоуправа (14 септември 1996 година).

Според овој Закон во РМ беа утврдени 123 општини⁷⁸ со што беше извршена повидлива промена, како на бројот на општините, така и на прегрупирањето на населените места. Според член 8 од Законот, во Кичевско-Бродскиот регион беа утврдени следниве општини со населените места кои влегоа во нивниот состав:

- Кичево со населените места: Кнежино, Раштани, Трапчин Дол, Осој, Мамудовци и Лазаровци.

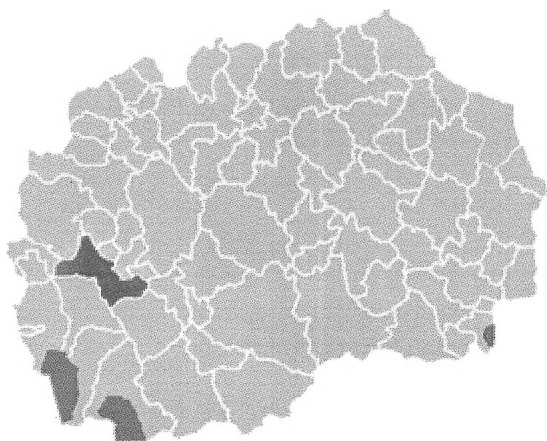
Градот Кичево

- Другово со населените места: Србјани, Доленци, Брждани, Видрани, Пополжани, Долно Добреноец, Горни Добреноец, Подвис, Јудово,

⁷⁷ Исто, стр. 343.

⁷⁸ Службен весник на РМ, Скопје, 14 септември 1996, год. LII, бр. 49, стр. 2757-2770.

Лавчани, Малкоец, Кленоец, Попоец, Извор, Горна Душегубица, Долна Душегубица, Иванчишта, Ехловец, Манастирско Доленци,, Јаворец, Свињиште, Козица, Белица, Прострање, Мало Црско, Големо Црско, Цер и Кладник.

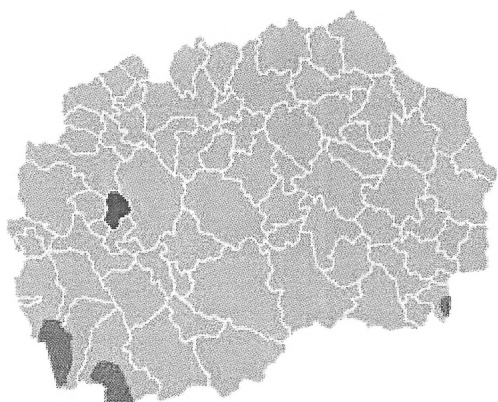

Општина Другово

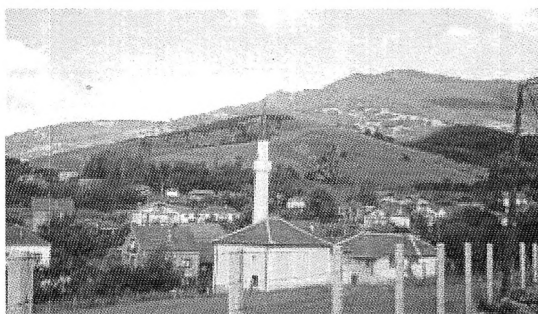

Другово

- Осломеј со населените места: Бериково, Папрадиште, Јагол, Јагол Доленци, Туин, Поповјани, Арангел, Кафа, Жубрино, Црвивци, Премка, Шутово, Србица, Ново Село, Стрелци и Гарани.

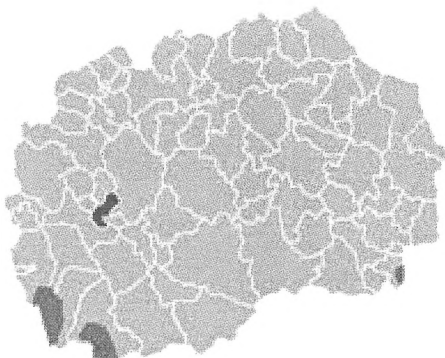

Општина Осломеј

Осломеј

- Вранештица со населените места: Староец, Карбуница, Челопеци, Бигор Доленци, Миокази, Речани-Челопечко, Орланци, Крушица, Светорече, Козичино, Патец, Рабетино, Дупјани и Атишта.

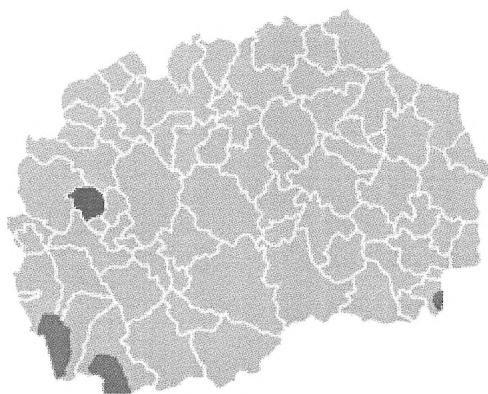

Општина Вранештица

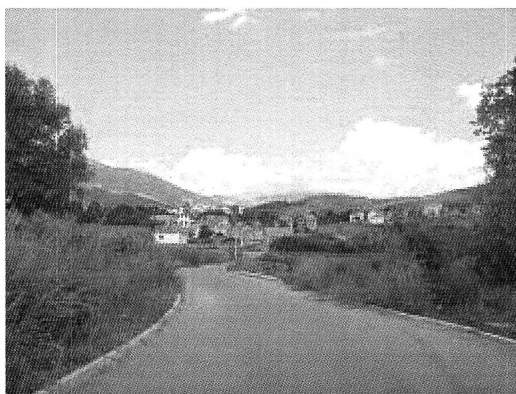

Вранештица

- Зајас со населените места: Мидинци, Тајмиште, Колари, Бачишта, Речани
 – Зајас, Лешница, Грешница, Длапкин Дол, Букојчани, Горно Страгомишта, Долно Страгомишта и Колибари.

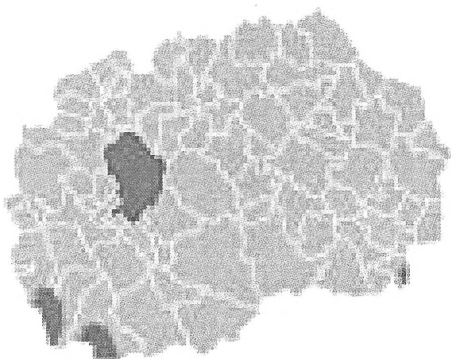

Општина Зајас

Зајас

- Македонски Брод со населените места: Вир, Горно Манастирец, Долни Манастирец, Долно Крушје, Горно Крушје, Грешница, Девич, Драгов Дол, Дреново, Латово, Крапа, Модриште, Локвица, Сланско, Слатина, Суводол, Томино Село, Старо Село, Тополница, Требино, Црешнево, Ижиште, Русјаци и Ореовец.

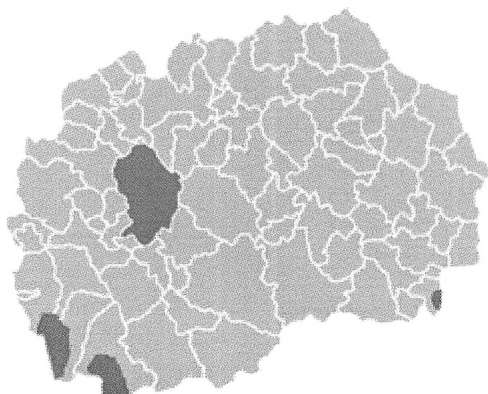

Општина Македонски Брод

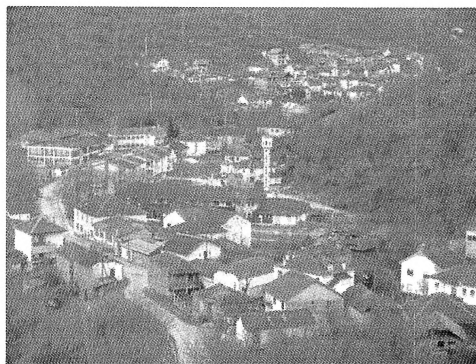

Македонски Брод

- Самоков со населените места: Ковач, Бенче, Битово, Близанско, Брест, Волче, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Зркле, Заград, Звечан, Здуње, Калуѓерец, Ковче, Косово, Лупште, Могилец, Тажево, Брезница, Белица, Рамне, Растеш, Требовље, Инче и Сушица.

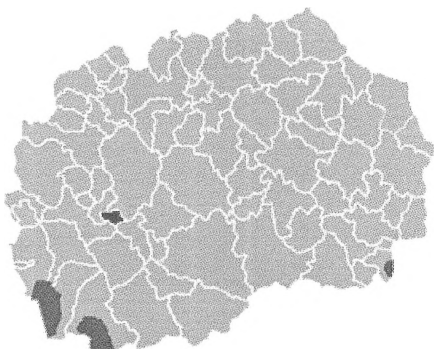

Општина Самоков

Самоков

- Пласница со населените места: Преглово, Дворци и Лисичани.

Општина Пласница

Пласница

Во рамките на развојот на локалната самоуправа во нашата држава, на 16 август 2004 година беше донесен Законот за територијална организација на локалната самоуправа со кој се основаат општините како единици на локалната самоуправа. Во овие рамки, Кичевско – Бродскиот регион доживеа, како и целата држава, видливи административно-територијални промени. Како што наведовме, со оваа територијална поделба беа утврдени 33 општини со седиште во град⁷⁹, 41 општини со седиште во село⁸⁰, за Скопје 10 општини, или вкупно

⁷⁹ Според член 6 од Законот, град е “населено место кое има повеќе од 3.000 жители; има развиена структура на дејности, а над 51% од вработените се вон примарните дејности, има изградена урбана физиономија со зони и домување, стопанство, рекреација и јавно зеленило, плоштад, изграден систем на улици и комунални служби и претставува функционално средиште на населените места во опкружувањето“.

⁸⁰ “Село, во смисла на овој закон, е населено место со еднофункционално значење во кое преовладува една дејност, а атарот е со аграрна физиономија и функција“ (член 6).

84 општини. Притоа, во Кичевско-Бродскиот регион е Општината Кичево со седиште во градот Кичево и Општината Македонски Брод со седиште во градот Македонски Брод. Притоа, додека Општина Кичево ја задржува истата територијална поделба, Општината Македонски Брод, покрај населените места кои ги опфаќаше со територијалната поделба од 1996 година, сега е проширена со населените места кои претходно припаѓаа на Општината Самоков, заедно со седиштето Самоков.

Од општините со седиште во село, во регионот се утврдени Општина Зајас со седиште во село Зајас, Општина Осломеј со седиште во село Осломеј, Општина Пласница со седиште во село Пласница, Општина Другово, со седиште во село Другово и Општина Вранештица, со седиште во село Вранештица. Според опфатот на населените места овие општини го задржале истиот број како и во претходната територијална поделба од 1996 година.

ГЛАВА ТРЕТА

ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА ЛОКАЛНА ВЛАСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3.1. Историски развој на локалната власт во Македонија

Локалната власт, (честопати именувана и како локална самоуправа во поранешниот, југословенскиот политички речник) е поим за таков облик на управување во кој одредени локални заедници (место, општина, град, област, провинција итн.) имаат ингеренции за самостојно вршење на одделни работи. Притоа, степенот на самостојност во извршувањето на задачите, во голема мера зависи од степенот на демократија во самото општество, односно држава.

Гледано од историски аспект локалната власт во Македонија се гради бавно и постепено. Тука мора да го имаме предвид фактот дека Македонија не е самостојна држава до 1991 година. Таа до 1913 е дел од Османското царство, од 1918 до 1941 година е дел од монархистичка Југославија, потоа како држава со ограничен суверенитет 1944-1991 година е дел од авнојска (федеративна) Југославија. Токму затоа, процесот на функционирање на локалната самоуправа бил проследен со тешкотии и застои, поради субјективни и објективни причини. Овие причини, најчесто имале влијание врз неефикасната и нестабилна локалната власт во Македонија. Притоа, ги имаме предвид факторите кои се суштински за постоење на локалната власт, а каде се потребни барем три услови:

1. Постоење на централни државни организми на поголема територија,
2. Можност за стабилни и самостојни локални форми на општествена организација, и
3. Постоење на доволна социјална густина.

Трите наведени услови се наоѓаат во траен меѓусебен контакт, влиаејќи едни врз други и судрувајќи се во редица прашања.

Она што дава белег на состојбите во однос на локалната власт во рамките на современата македонска држава по 1944 година, секако најпрво е условено од фактот што регионот и земјата се сиромашни со искуство и традиција во областа на локалната власт. Притоа, наездата на варварските народи, а потоа воспоставувањето на османлискиот феудален систем и османлиското владеење со Македонија, отсуството на учеството на локалното население во одделните органи на власта оставиле голема празнина која не можела така лесно да се надмине.

Организирањето на локалната власт по заминување на Турците многу не се измени. Вардарскиот дел од Македонија кој влезе во составот на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците беше наречен Јужна Србија, а Македонците Јужносрбијанци. Тие заедно со другите несрпски националности немаа национални права. Во тој систем на политичка, економска и национална дискриминација, Македонците повторно беа лишени од учество во органите на државната власт. Имено, во Македонија беа доведени чиновници, учители. Жандармерија и колонисти врз кои се потпираше големосрпскиот режим. Низ просветата, администрацијата и преку колонизацијата требаше да се изврши србизација на македонскиот народ.

Сепак, во однос на локалните надлежности на власта, областите како територијално-административни единици добија зголемени надлежности. Тие беа задолжени за одржување на патишта, подигање и чување на мостови, засадување на млади шуми, учествување во зидање на јавни градби и останат стопански развој.

Притоа, локалната власт, во случај кога граѓаните биле во невоља превземала врз себе низа обврски. Меѓу овие обврски било одвојување храна за најсиромашните и дојдените семејства, спречување да се продаде некој имот како должнички, отворање и финансирање на училишта, калемење против сипаници, организирано лечење на оболени од сифилис и друго.

Животот и улогата на локалната власт во времето на Србија е тешко но потешко е по 1929 година кога кралот Александар Караѓорѓевиќ со неговата диктатура ја централизира власта. Територијата на Кралството Југославија беше поделена на бановини, околии и општини. Вардарската бановина со седиште во Скопје, ја опфаќаше територијата на Вардарскиот дел на Македонија, дел од Јужна Србија и речиси цела Метохија. Белградската влада намерно ги поврзува

македонските и српските краишта во една административна единица за да може на тој начин да го намали значењето на македонското население во државата. Вардарска бановина имаше 29 околии во кои како посебна беше и Кичевската околица како и Поречката, односно Јужен Брод⁸¹.

Наведена поделба траеше до почетокот и разговорување на Втората светска војна на тлото на Југославија и Македонија 1941-1945. Во текот на Народноослободителната војна 1941- 1944 година, на територијата на Македонија биле воспоставени окупаторските власти на италијанскиот и бугарскиот окупатор. Притоа, западниот дел од Македонија, влегол во квинслишката фашистичка творба Голема Албанија, како сојузник на фашистичка Италија. Со декретот на Мусолини од 17 мај 1941 година, воените власти, односно командните места, организирале и воспоставиле цивилна и судска власт во општините. Со овој декрет било наредено, на територијата што ја окупирале италијански вооружени сили, цивилната власт, во согласност со Воениот закон, да ја вршат цивилни комесари, кои ќе бидат именувани од Врховната команда, одредувајќи им истовремено територија на која ќе ја вршат власта. Во јули 1941 година, со декрет на кралскиот претставник на Италија во Албанија Франческо Јакомини, окупираниот дел на Македонија од италијанските сили бил анектиран кон Албанија, со што била создадена “Голема Албанија“, според програмата на Призренската лига⁸².

Од другата страна, за време на Втората светска војна македонскиот народ поведе антифашистичка Народноослободителна борба во која борбата за ослободување од туѓите власти беше поврзана со создавањето на македонска држава, односно со создавање на нова власт на слободната територија. Притоа, беа формирани Народноослободителни одбори како локални органи на власта⁸³.

Првите прописи за организирање на НОО („фочанските прописи“) беа донесени во февруари 1942 година од страна на врховното воено-политичко раководство на НОБ на Југославија. Според овие прописи беа предвидени селски, општински и околиски Народноослободителни одбори. Истовремено се пропишуваше начинот на нивниот избор и се поставуваше барањето кај секој

⁸¹ Надежда Цветковска, *Граѓанските партии во вардарскиот дел на Македонија (1935-1941)*, ИНИ, Скопје 1996, стр. 13-14.

⁸² *Историја на македонскиот народ*, ИНИ, Скопје 2008, стр. 259-260.

⁸³ Народните одбори во рамките на авнојска југославија, претставувале локални органи на власта, органи на народното самоуправување во општините (комуните) и околиците, кои постоеле до донесувањето на Уставот на СФРЈ од 1963 година.

општински НОО да постои Народноослободителен фонд кој собираше средства и дарови за помош на борците и постраданите сиромашни семејства⁸⁴.

Во текот на ноември 1942 година, ПК на КПЈ за Македонија издава Проглас во кој повикува за создавање македонски народни комитети и Централен македонски комитет, “како раководни органи на народната власт во слободна Македонија”. На 23 ноември следи и Проглас на сенародниот македонски фронт во кој се повикува на создавање “македонски народни комитети во градовите и селата и Централен македонски комитет”. Македонските НОО често се нарекувале и комитети според илинденските и традициите на ВМРО.

Веќе по една година, во ноември 1943, на слободната територија во Западна Македонија се формира Иницијативниот одбор за свикување на АСНОМ. На 29 ноември 1943 година беше прогласена и Демократска Федеративна Југославија во која македонскиот народ доби засебна федерална единица⁸⁵.

Народноослободителните одбори, како зародиш на новата државна власт, ја превзеле целокупната дејност и грижа околу нормалното одвивање на животот на слободната територија. Тие ги решавале проблемите околу исхраната на населението, стопанските проблеми, сообраќајот, просветата, безбедноста како и прашања и спорови што се јавувале помеѓу населението. Притоа снабдувањето на населението беше една од главните задачи. Со цел да се избегне секаков вид на шпекулација, на пример околискиот НОК на Дебарца донесол решение за максимирани продажни цени на солта, житото и сапунот. Широко се користени и мерки на социјалната политика во корист на селската сиромаштија, старите и изнемоштените, домаќинствата без работна сила, семејствата на учесниците во НОБ и жртвите на фашистичкиот терор, како и на бегалците.

⁸⁴ *Југославија 1918-1984, збирка докумената*, (Ред. Бранко Петрановиќ, Момчило Зечевиќ), Рад, Београд 1985, стр. 471-472.

⁸⁵ На 29 ноември 1943 година, во Јајце е одржано Второто заседание на АВНОЈ, со цел да се потврди процесот на федеративна институционализација на Југославија. АВНОЈ се конституира како врховно претставничко тело на Југославија за време на народноослободителната борба. Македонскиот народ стана еден од конституитивните субјекти на новата југословенска држава, а Македонците од вардарскиот дел на Македонија го започнаа животот во новата авнојска Југославија – федеративна заедница на рамноправни народи.

Така, Народноослободителните одбори како нови револуционерни органи на народната власт што се создава во текот на НОБ беа основни и највисоки органи на власта на своето подрачје т.е. органи на локалната самоуправа. Во овие органи беа избирани докажани антифашисти и луѓе кои уживаа углед во својата средина⁸⁶.

Во првиот период, Народноослободителните одбори имаа доста сложени и разнородни задачи во услови на незавршена војна, пустош и немаштија. Задачите на НОО ги опфаќаа сите функции на дадено подрачје, со исклучок на оние кои во воено време беа во компетенција на воената управа, и тоа:

1. Да ги организираат активностите на целиот народ, така што на борците на фронтот би им се обезбедило се што е потребно. Во сите свои активности, одборите тесно соработуваа со штабовите на партизанските одреди.

2. Да обезбедат ред во позадината, да го одржуваат со помош на своите народни стражи и да водат борба против сите појави на грабежи, разбојништва, шпекулации и активности на петтата колона и т.н.

3. Да го организираат снабдувањето и исхраната на населението, а посебно на сиромашните слоеви и незгрижените семејства на борците, да организираат што поправилен развој на стопанскиот живот, трговијата, сообраќајот, (освен оној што е директно под контрола на оружените снаги) во интерес на фронтот и целиот народ.

4. Со сите средства да ја зацврстуваат врската помеѓу фронтот и позадината на целиот народ со неговите борци, како основна гаранција на победата.

Конституирањето на АСНОМ на 2 август 1944 година како врховно, законодавно и извршно претставничко тело, како највисок државен орган на Демократска Федерална Македонија, во услови кога се приближувал крајот на војната на југословенското боиште, само по себе повлекувало разновидни и многубројни задачи кои се однесувале на регулирањето и нормализирањето на стопанскиот живот и целокупниот живот во земјата⁸⁷.

⁸⁶ За создавањето на НОО види кај: Александар Христов, *Создавање на македонската држава*, том 3, Мисла, Скопје 1985, стр. 173-191.

⁸⁷ Види поопширно: Александар Христов, *Создавањето на Федеративна Македонија во југословенската федерација (1941-1945)*, Култура, Скопје 1965.

Основната ориентација на законодавната и извршната дејност на АСНОМ и на избраниот Президиум на АСНОМ, била да се оспособи и нормализира производството, сообраќајот, финансиите и другите гранки на општествениот живот. За реализација на ваквите задачи, уште на почетокот од својата работа, Президиумот на АСНОМ пристапил кон изградување на соодветни органи на државната управа, преку кои ќе може брзо и ефикасно да ја спроведува зацртаната политика. Така, на својата прва седница од 6 август 1944 година, Президиумот донесол заклучок за формирање на осум поверенства (одделенија) преку ќе се одвива целокупната дејност на АСНОМ. Исто така, Президиумот донесол повеќе значајни законодавни акти и други прописи со кои се регулирале одделни прашања од административен и друг карактер со кои се воспоставувала мрежата на новата власт⁸⁸.

Сепак, отсуството на попрецизна законска регулатива за посистематска работа на локалните органи на власта, во овој прв период на воспоставувањето на новата власт, меѓу другото, довел до појавата на негативности во нивната работа, посебно со опстојувањето на општината како административно-територијална единица, односно локална заедница. Нејзиното задржување во Македонија кај народот будело “спонтан аверзија” поради тоа што луѓето најчесто ја поврзувале со општината во Кралството Југославија. Затоа и самата власт наДФЈ–ДФМ, многу понагласено одела кон тоа да се афирмираат селските наспроти општинските НОО⁸⁹. На многу делови одДФМ било констатирано дека контактот помеѓу Околискиот НОО и селските НОО бил многу мал или воопшто не постоел бидејќи нивни посредник биле општинските одбори кои се оценети како “најголема кочница на работата”. Сите слабости присутни во селските НОО уште понагласено се појавувале кај општинските, а кога на тоа ќе му се додаде немањето стручен кадар, без телефонски врски, без превозни средства, распрскани села без патишта, станува јасно дека Околиските НОО не можеле да воспостават контрола на теренот или таа врска и контрола

⁸⁸ Најголемиот дел од овие прописи се донесени во периодот од 2 август 1944 до 15 април 1945 година, т.е. од Првото до Третото заседание на АСНОМ, кое на 16 април 1945 се прогласува за народно собрание на Македонија.

⁸⁹ Можеби таквата насоченост произлегувала и од фактот што $\frac{3}{4}$ од населението живеело на село. На новата комунистичка власт и била потребна масовната поддршка на селанството во зацврстувањето на нејзините позиции и во спроведувањето на зацртаната стопанска политика. Селото во овој период било задолжено за прехрана на војската и на непроизводното население во градот, како и за обезбедување на суровини во обновата и изградбата на земјата.

биле сосема слаби. Покрај другото, ваквите сотојби биле една од причините за постојани промени во административно-територијалната поделба.

И покрај недоволно прецизните регулативи во однос на функционирањето на локалната власт, сепак биле правени напори и на тој план. Така, се носат одделни законски одредби кои се однесувале на работата на народноослободителните одбори. Во истите беше применет принципот на единство на власта, односно собраниски систем, кој подразбира обединување на: законодавната и извршната функција на власта на претставничкото тело. Тие донесуваа општи прописи од делокругот на нивната работа и непосредно раководеа со државната управа. НО одбори носеа еден нов тип на локална самоуправа, суштински, различен од дотогашниот.

Во повоениот период, Југославија, во чиј состав како федеративна единица е и Македонија, гради социјализам по советски углед, кој се карактеризира со висока централизација, со цел да се остварат повоените задачи, кои се претежно од национален карактер, а тоа се обновува на разореното стопанство и опустошената земја, градење на воена сила, концентрација на капитал заради забрзување на економскиот развој преку снажен даночен механизам, но и преку национализација, јакнење на стручното средно и високото образование, и слично.

Создавањето на силна централизирана федерација е јасно дефинирано во првиот сојузен Устав на ФНРЈ од 31.1.1946 и првиот Устав на Народна Република Македонија, донесен на 1.12.1946 година, сосема усогласен со одредбите на сојузниот Устав. По примерот на советската федерација, бил воспоставен систем на централизиран федерализам, при што републиките, дел од своите суверени права, во обем утврден со сојузниот устав ги пренесуваат на сојузната држава. Всушност, зад ваквата уставна конструкција фактички постоела и дејствувала суверената сојузна држава со вонредно широки овластувања.

Во рамките на политичката сфера се врши засилена централизација која дошла до израз во зголемувањето на сојузните наспроти републичките компетенции. И покрај уставните ограничувања, решенијата и директивите на

органите на Комунистичката партија имале пресудно значење без разлика на важечките законодавни и правни акти⁹⁰.

Уставот од 1946 година ги утврдил НОО како претставнички органи кои ги избираат граѓаните во местата (села и помали градови), градски реони, околии и окрузи. Тие се востановени како единствени и највисоки органи на власта на своето подрачје. Нивни извршни и управни органи биле извршните одбори. Уставните начела за народните одбори се разработени во посебниот закон од 1946 година.

Така, со Уставот на Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ) од 1946 година и Општиот закон за народни одбори од истата година, се востановени народни одбори, како локални органи на државната власт во административно-територијалните единици чии задачи беа:

- На полето на општествено-економскиот живот на нивното подрачје учеството во остварувањето на општо државниот план. Притоа покрај општествено-политичките организации (Фронто, Младината, АФЖ), народните одбори добиваа за реализација конкретни плански задачи од повисоките инстанции⁹¹.
- Да работат врз подигнувањето на политичкото и културното ниво на народот⁹².

⁹⁰ Кадрите во Владата кои задолжително биле партиски кадри, имале големи овластувања и надлежности. Тоа секако беше еден од изворите на политичката моќ на Лазар Колишевски, како претседател на Владата на НРМ и како политички секретар на ЦК КПМ, при што одлуките на владата биле под директна контрола на Партијата (Виолета Ачкоска, Лекции од историјата на современата македонска држава, Филозофски факултет, Скопје 2011, стр. 79).

⁹¹ На 28 април 1947 година, Третото редовно заседание на Сојузниот совет и Советот на народите на Народното собрание на ФНРЈ донесе *Закон за Петгодишниот план на развој на народното стопанство во годините 1947-1951*. Со Законот се планираше во 1951 година во споредба со 1939, индустриското производство во Југославија да порасне за петпати, а земјоделското за 1,5 пати. Според глобалните одредби на сојузниот план, на 7 јули, Народното собрание на НРМ, донесе *Закон на Петгодишниот план на развојот на народното стопанство во Народна Република Македонија во годините 1947-1951*. Во 36-те члена Законот пропишува детални насоки за зголемување на производството и развојот на стопанските дејности во сите параметри, кое било сосема нереално. (Виолета Ачкоска, исто, стр. 411-428)

⁹² Поверенството за просвета при Президиумот на АСНОМ, веднаш по неговото формирање (6 август 1944), преку обласните, окружните и околските НОО – просветни оддели, работеле на создавање училишна мрежа и врз подигањето на општообразовното ниво на населението. Така, во рамките на народните одбори, просветните оддели водеа посебна грижа за обновата и функционирањето на образовниот систем во рамките на локалната заедница. (АСНОМ, документи, том I, кн. 6, ДАРМ, Скопје 2001, док. 50, стр. 211).

- Да решаваат прашања од областа на културата, здравството, социјалната заштита и другите области на општествениот живот.

Развојот на локалното стопанство и зајакнувањето на задачите во сите области наметнале реорганизација на народните одбори. Оваа реорганизација е извршена со законот од 1949 година кој предвидува народни одбори во местата, градовите, градските реони и населби, околии и области. Нивниот карактер на највисоки органи во своето подрачје бил понатаму развиван. Но, иако беше извршена значајна реорганизација на локалната самоуправа, сепак, во првиот период (до 1952) дојдоа до израз централистичките тенденции во организацијата на власта. Тоа се гледаше во широките овластувања што повисоките органи на државната власт ги имаа во однос на народните одбори, иако и во такви услови Уставот и законите настојуваша да обезбедат определена самостојност на народните одбори како органи на локалната самоуправа. Имено, во работите од локално значење народните одбори ја вршеа власта самостојно и донесуваа општи прописи (одлуки), придржувајќи се на Уставот, законите и подзаконските акти. Нивната надлежност се состоеше во два вида на надлежности и тоа: локален и општ.

Генерално кажано, и покрај широката мрежа на народноослободителни одбори, нивната улога во поглед на надлежностите е диригирана од повисоките инстанции. Така, во овој контекст, потребата од изградба на локална самоуправа е маргинализирана, во голема мера, поради националните задачи кои имале приоритет, а во дел поради скромните претходни традиции и минорните сознанија за значењето на локалната самоуправа.

Значи, во овој период не постои реална локална самоуправа, ами само обична деконцентрација на државната власт. Областите во кои делуваат народните одбори (стопанство, образование, здравство, локална инфраструктура) се области во кои делуваат централните органи (и ја контролираат работата на пониските инстанции). Имено, во периодот по Втората светска војна Југославија по својата идеолошка, стопанска, социјална и културна определба влезе во блокот на комунистичките режими или социјалистичките држави во кои доминатна позиција имаше СССР на чело со Сталин. Значи, при спуштањето на “железната завеса”, таа се дистанцира од западните земји, дел од кои беа нејзини сојузници во текот на Втората светска војна, затоа што овие припаѓаа на капиталистичкиот свет (САД, Англија, и

други). Со тоа соработката со нив, пред се економска беше речиси замрзната. Но, уште од почетокот на овој повоеан период, дојде до извесен конфликт на интереси помеѓу Тито и Сталин, кој кулминираше во 1948 година со Резолуцијата на Информбирото.

Поради конфликтот со Сталин, Југославија беше доведена речиси до целосна меѓународна изолација, бидејќи на дотогашните ладни односи со западните држави се надоврза и отвореното непријателство со СССР, кое, покрај со прекинатите економски односи, се карактеризираше и со воени инциденти на државните граници на Југославија и земјите членки на Источниот блок (Бугарија, Албанија, Романија, Унгарија).

Двојната блокада доведе до запирање и пад на повоеаниот економски раст и борба за опстанок на државата. Во тој контекст, Југославија мораше полесно да се отвора према западните држави и да ги возобновува трговските односи со нив, со цел повторно да обезбеди стопански раст, така што во периодот 1950-1952 година таа ги нормализира дипломатските и стопански односи со нив.

Во тој контекст, таа нужно мораше полесно да го напушта оној ригиден социјалистички модел од советски тип со кој се карактеризираше во претходниот период. Секако, не беа само надворешните околности тие кои бараа алтернативни модели на развој. Имено, на внатрешен план, дел од задачите кои бараа снажно државно делување беа завршени. Понатаму, Југославија се карактеризираше и со неуспешна колективизација на приватните поседи на земјоделците и нивен отпор, така што, одговорот на тоа беше тој што беше дозволена приватна сопственост на село во ограничен обем (до 10 ха во 1953 година). Исто така, и општествени кругови во југословенските републики со поголема традиција (Хрватска Словенија) не беа задоволни од ригидноста на советскиот модел и вршеа притисок кон поголема демократизација, а со тоа воведување и на алтернативни политички форми и насоки на развој.

Значи, потребата од надворешна соработка и некои внатрешни отпори наметнаа извесна демократизација, која на економски план значеше допуштање на ограничена приватна сопственост, а на политички план значеше воведување и развој на локалната самоуправа, како форма на ограничување на монополот на државната власт и како можност за доближување на власта до граѓаните и забрзан развој на локално ниво.

Основни органи на власта во административно–територијалните единици беа народните одбори, формирани врз традицијата на воените народноослободителни одбори. Реформите кои биле преземани оделе во правец кон територијално зголемување на овие единици, како и во правец на јакнење на нивните овластувања. Така, во Општиот закон за народните одбори од 1952 година било утврдено дека народните одбори „се највисоки локални органи на власта и на самоуправувањето“ кои се формираат во *општините, градовите и околиите*. Интенција на законот била во можните услови да ја зајакне „самоуправноста на народните одбори како највисоки органи на државната власт на општината, околијата и градот и да развива концепција дека народните одбори се непосредни носители на сите функции на власта, освен оние кои се пренесени на републиката и на сојузните органи”.⁹³ Одборите на околиите и градовите биле дводомни: околиски односно градски совет и совет на производители. Советите биле поставени врз рамноправна основа. Истовремено, со новите законски регулативи наместо месните народни одбори биле формирани речиси двојно помалку по број општински, потоа градски и околиски народни одбори. Во новата организација повеќе не постоеле извршните одбори, а народните одбори ја извршувале управната функција преку своите колегијални тела – совети.

Така, со наведениот закон за народни одбори од 1952 година, народните одбори го менуваат својот карактер и стануваат локални органи на власта и самоуправувањето во општините, околиите и градовите. Значи, се воведува за прв пат во повоениот период форма на локална самоуправа, и за прв пат се спомнува општината, како територијално- политичка заедница. За членови на одборот на општината се избираат полнолетни граѓани, без оглед на вера, нација и пол, на тајни избори⁹⁴.

Општината, најчесто во југословенската терминологија нарекувана комуна, за прв пат е предвидена како локална заедница со реорганизацијата на локалната самоуправа во 1952 година. Тое е период на судирот на КПЈ со

⁹³ Зборник на документи за државно-правниот развој на Социјалистичка република Македонија (1945-1963), Том II, книга 1, стр. 12.

⁹⁴ Во понатамошниот тек на развојот и функционирањето на НОО како органи на локалната власт, беа востановени одредени принципи врз кои почиваше нивната организација, и тоа: 1. Изборниот принцип, 2. Јавната одговорност, 3. Делегатскиот принцип и 4. Сменливост на одговорните лица.

Информбирото, кога бил променет називот на владечката Комунистичка партија во Сојуз на комунистите⁹⁵. Истовремено се воведува системот на работничко самоуправување, како обид на југословенското партиско-државно раководство да се дистанцира од советскиот модел на социјализмот. Набрзо во 1953 година беше донесен и Уставниот закон со кој беше уставно инаугурирано работничкото самоуправување.

Но, во рамките на развојот на политичкиот систем, и покрај обидите за децентрализација на системот со воведување на работничкото самоуправување, со Уставниот закон од 1953 година доаѓа до засилување на сојузниот законодавен централизам. Била напуштена уставната конструкција за републиката како изворен носител на државниот суверенитет, при што и НРМ изгубила значителни елементи на државноста.

Сепак и покрај различните тешкотии, во периодот од 1952 до 1974 година доаѓа до создавање, а потоа и развој на локалната самоуправа во Југославија, а со тоа и во Македонија, како нејзина федеративна членка. Секако, прашање е кои околности доведоа до ваквиот развој на настаните.

Воведувањето на локалната самоуправа претпоставува давање оригинерни надлежности на локалните единици, кои постојано растат. Во 1952 година тие се релативно мали, во 1955 година се поголеми, а во 1963 година уште поголеми во однос на претходниот период, кога тие имаат надлежности во областа на економијата, образованието, културата, социјалната заштита, инфраструктурата и други дејности.

Локалната самоуправа во почетокот на овој период е двостепена, при што првостепената единица е општината, а второстепената околијата. Како орган, народниот одбор во 1963 година (со односниот Устав) се заменува со собрание. Во 1965 година е укината околијата и системот станува едностепен.

Така, во првите педесетти години, политичкиот живот се остварувал низ реорганизации на политичкиот систем и уставни реформи, кои на југословенскиот режим требало да му дадат демократска форма и динамична,

⁹⁵ На Шестиот конгрес на КПЈ, одржан во 1952 година, беше променето името на партијата, од КПЈ во Сојуз на комунистите на Југославија (СКЈ), со кое југословенските комунисти го навестуваа враќањето на изворните принципи на марксизмот. На истата линија беше и ориентацијата за воведување на работничкото самоуправување како обид да се напушти советскиот модел на државен социјализам. Тоа претставуваше вториот правец на промените кој ја зафаќаше областа на државно-сопственичкиот монопол, но без приватно-сопственички односи. (Виолета Ачкоска, исто, стр. 139).

развојна содржина. Сепак, со попродабочена анализа на состојбите може да се согледа дека повеќе се робувало на формата, на површинската слика, отколку на некаква содржинска преобразба. Во тие рамки, дека еден важен сегмент на политичкиот систем останувал секогаш незасегнат: Партијата, нејзината организација и функција во општеството и државата, кое на крајот се персонализира во култот на Јосип Броз Тито чиј збор бил посилен од правната држава.

Истовремено со реформските процеси во СКЈ, чекори за промени се преземале и во органите на власта. На голема врата влегува идејата за воведување на комуналниот систем. СК ја замислува комуната како општествено-економска заедница во која би требало да се реализира усогласување на интересите на поединецот и на државата. Комуналниот систем, во кој општините биле организирани како основни политичко-територијални заедници, бил востановен во текот на септември 1955 година. Со тоа, територијалната организација на власта почнала да се прилагодува кон идеите на самоуправувањето. Меѓутоа, реалниот резултат од таквиот систем, беше затворање на општините во нивните граници и заштита на тесните локални интереси наспроти заедницата⁹⁶.

Така во 1955 година беше извршена реорганизација на административно-територијалната поделба и беа востановени нови единици, комунални заедници: комуни (општини и градови) и заедници на комуни (околии). За разлика од дотогашната состојба кога околијата беше носител на најзначајните и најбројните функции на локална самоуправа, сега тоа стана општината. На општината и беа пренесени бројни надлежности кои дотогаш представуваа функции на околијата како во областа на стопанството, така и во другите области на општествените дејности.

Паралелно со ова јакнеше и материјалната основа на општината која се гледаше како во законското гарантирање на нејзините приходи така и во правата на самостојно утврдување на истите, па консеквентно и со самостојно располагање на истите. Оваа реорганизација имаше и територијални реперкусии, т.е. се создадоа територијално поголеми и економски посилни

⁹⁶ Виолета Ачкоска, Лекции..., стр. 64-65.

општини. Се промени битно и улогата на околијата, таа стана заедница на самоуправни општини.

Тоа даваше ориентација на развојот на општините, ги координираше општинските дејности и им даваше стручна помош во остварувањето на нивните заеднички цели т.е. беше воведен двостепен комунален систем.

Во 1963 година беше донесен нов Устав, популарно наречен “повелба на самоуправувањето”, заради тоа што самоуправниот модел е применет во сите сфери и на сите нивоа на општествениот живот, односно работничкото прераснува во општествено самоуправување. Со Уставот е променето името на државата ФНРЈ во Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ), одвоена е функцијата Претседател на Републиката од претседателот на Сојузниот извршен совет, а Сојузното Народно Собрание добило пет наместо двата дотогашни собори. Во согласност со сојузниот, истата година биле донесени и републичките уставни.

Уставот на СРМ, донесен на 12 април 1963 година, ја дефинира СРМ како државна социјалистичка демократска заедница на народот на Македонија, заснована врз власта на работниот народ и самоуправувањето. Бил воведен и Извршниот совет (ИС) како политичко-извршен орган на власта во системот на државното уредување⁹⁷.

Со Уставот од 1963 година, биле направени некои помали поместувања во насока на извесно засилување на положбата на републиките и проширување на некои нивни права, но, реално, и понатаму не бил надминат централизмот. Токму поради тоа, но, и како резултатот на пропаѓањето на Стопанската реформа (1965), преземена заради надминување на негативните состојби во стопанството, при крајот на шессетите години дошло до првото поголемо манифестирање на посериозни проблеми во меѓунационалните односи.

Што се однесува до развојот на локалната власт, по 1965 година околиците почнаа да се укинуваат, а комуналниот систем стана едностепен.

Проблемите во меѓунационалните односи (по демонстрациите во Покраината Косово и Метохија од ноември 1968 година), покренале уставни промени кои довеле до донесување на нов Устав на СФРЈ, прогласен од

⁹⁷ При крајот на мај бил избран нов ИС на СРМ чиј претседател е Александар Грличков, а потпретседатели - д-р Асен Симитчиев и Кемал Сејфула (Виолета Ачкоска, Лекции..., стр. 65-66).

Сојузното собрание на 21 февруари 1974 година. Со овој Устав републиките фактички станаа национални држави, а покраините „конститутивни елементи на федерацијата“. Одлучувањето во федерацијата било поставено врз начелата на договарање на републиките и покраините. До крајот на февруари биле усвоени и сите републички и покраински уставни.

Врз основа на сојузниот Устав, на 25 февруари беше донесен и Уставот на СРМ со кој Социјалистичка Република Македонија се дефинира како “национална држава на македонскиот народ и држава на албанската и турската народност во неа“ (чл.1, ст. 1). Републиката се здобива со приоритет во остварувањето на суверените права, како и со право да учествува во работата на федералните органи во решавањето на работите од заеднички интерес. Во одделни области како образованието, науката, културата, здравството, социјалната политика и други, републиката добила единствени надлежности. Исто така, таа се здобила и со дел од правата од областа на државната безбедност, народната одбрана и меѓународните односи коишто дотогаш спаѓале во исклучителна надлежност на сојузните органи.

Новиот систем од 1974 година го вовеле и делегатскиот систем кој внесе новини и во организацијата на општината и ги одреди нејзините современи контури.⁹⁸

По донесувањето на Уставот од 1974 година се случуваа процеси кои водеа кон натамошно слабеење на федералните органи и на Федерацијата во однос на републичките надлежности. Обидите и предлозите да се зачува поголема концентрација на моќта на федерацијата наспроти сувереноста на федералните единици во услови на отсуство на реални демократски механизми на контрола на федерацијата и ефикасност на нејзините функции определени со Уставот од 1974 година водеа кон се поголема испразнетост и неодржливост на таквиот модел⁹⁹.

Со распадот на југословенската федерација и осамостојувањето на Република Македонија беше прифатен моделот на либерална демократија, при што една од главните задачи пред новите политички сили беше децентрализацијата на власта и воведувањето на локалната самоуправа како важна демократска институција. Демократската суштина на локалната

⁹⁸ Илија Тодоровски, Локална самоуправа, НИО „Студенски Збор“, Скопје 1991. стр.19-22

⁹⁹ Виолета Ачкоска, исто, стр. 229-230.

самоуправа се огледа во две нивоа: 1) таа означува концепт кој на граѓаните им овозможува непосредно учество или влијание во јавните политики и работи кои имаат локален карактер; и 2) таа секогаш означува систем на локални институции избрани од страна на локалното население и систем на овластувања кои изворно или пренесено се јавуваат како корпус на посебни и самостојни права во однос на тие на централната власт.

Кога станува збор за Република Македонија, речиси пет години по донесувањето на Уставот на Републиката (1991) не беа донесени закони за локалната самоуправа, така што се до 1996 година таа самоуправа не беше востановена како дел од структурата на системот на државата. И покрај фактот што локалната самоуправа беше воведена во 1996 година, таа ни оддалеку не можеше да го измести присутниот централизам, ниту монополот на моќ на владината власт. И по 1996 година, се до 2005 година, односниот централизам и монопол остана на повидок како главна одредница на системот во Република Македонија¹⁰⁰.

Имено, моделот на локалната самоуправа и нејзината практика од 1996 до 2005 година може да се сумира во следните констатации: 1) тоа беше самоуправа со многу мали овластувања и со речиси непостоечки материјални и финасиски средства; 2) тоа беше модел и практика на монотипна и едностепена локална самоуправа; 3) тоа беше локална самоуправа со доминантен градоначалнички (монократски) принцип во кој позицијата на избраните претставници на граѓаните во советот на единицата на таа самоуправа е послаба од позицијата на градоначалникот, а позицијата на самите граѓани во донесувањето на различните локални политики и одлуки беше најслаба и се уште е слаба¹⁰¹.

Локалната самоуправа во Република Македонија по потпишувањето на рамковниот договор во август 2001 година и по донесувањето на уставните амандмани врз таа основа, со пакет закони донесени во 2002 и во 2004 година, претрпе значајни измени во делот на надлежностите и финасирањето на истата. Со овие закони беа значајно зголемени надлежностите на локалната самоуправа и се зацврсна нејзиното финасирање. Притоа е важен законот за финасирање на

¹⁰⁰ Влаго Поповски, Локалната самоуправа во Република Македонија и нејзината територијализација, "Општините во Република Македонија", ИДБЦ, Скопје 2006, стр. 11-12.

¹⁰¹ Исто, стр. 13.

локалната самоуправа од 6 септември 2004 година со кој по прв пат јасно се поставуваат изворите на средствата и начинот на финансирање на локалната самоуправа.

Листата на надлежностите опфаќа 12 области во кои се предвидени бројни и комплексни функции и задачи на локалната самоуправа. Притоа, веднаш станал евидентен фактот за расчекорот на надлежностите и реалните можности на локалната самоуправа тие да бидата покриени. Една од основните пропусти во ваквиот формален пристап е тоа што истите надлежности се регулирани и за градот Скопје, како и за Зрновци или Вранештица, односно е ист и за општини со богато управно и институционално искуство и со завидна кадровска и техничка база, и за тие кои во локалното население имаат 10-15 лица со некакво високо образование и кои немаат искуство во управување со јавните работи¹⁰². Се разбира дека локалната самоуправа е важен демократски инструмент и државата мора да опстојува на зацртаниот пат на децентрализација.

3.2. Развојот на локална власт во Кичевско – Бродскиот регион по

Втората светска војна

3.2.1. Локалната власт во Кичево и Кичевско

Во текот на Втората светска војна, 1941-1944 година, судбината на Кичевско-Бродскиот регион е слична како и останатите делови на Македонија, но има моменти кои го одделуваат од другите региони. Имено, мора да нагласиме дека тука се наоѓала првата слободна територија во Македонија на која функционирале НОО како органи на новата народна власт.

Така во текот на Втората светска војна Кичевско – Бродскиот регион е забележан од историјата со неколку работи што го прават карактеристичен и различен од другите краеве и региони на земјата, како што се:

1. Првата слободна територија на Македонија, печатницата каде уредувачка улога имаше познатиот херој Кочо Рацин како и сместувањето на ГШ на ПОМ и ЦК на КПМ кој командуваше со сите оружени сили во Македонија заедно и во придружба со представниците на Југословенското

¹⁰² Исто, стр. 17-18.

партиско, политичко и воено раководство Светозар Вукмановиќ – Темпо и Добривоје Радосављевиќ– Орце.

2. Во с. Пласница во кое живееше рурално население со муслиманска вероисповест беше изразена поддршката што ја имаа борците кои се бореа за слободна Македонија. Токму од тие причини, во Пласница беше формирана 48 - дивизија (според записите на командант Петар Брајовиќ). Оваа дивизија во воениот период одигра значајна улога за ослободување на Македонија од непријателските елементи и пошироко. Во борбите за ослободување загинаа: Рашит Ликароски, Авзија Нурчески, Канија Џафероски и други жртви на бугарските и балистичките воени формации.

3. Кичевско– бродскиот регион е етнички и верски измешан, но во неговиот поголем дел, не биле во голема мера изразени разликите по етничка и верска припадност, главната цел била заедничка, да се ослободи Македонија од непријателот и да се остварат идеалите на бројни генерации за своја држава.

Развојните елементи и функционирањето на локалната власт во Кичево ги темелиме врз основа на спроведените административни и територијални поделби кои се случиле во Македонија и регионот од кој секако не е заобиколен градот и регионот на Кичево.

Локалната власт во Кичевско- Бродскиот регион во периодот по ослободување односно по 1944 година се воспостави на темелите на веќе формираните НОО кој беа организирани, формирани и воспоставени во текот на војната. Народноослободителните одбори во воениот период имаа специфична улога која беше нужна за условите во кој се наоѓаше земјата и регионот, а додека по ослободување нивната улога и општата физиономија на НОО се измени поради што се измени и името во НО. Изостана името (ослободителни) така што НО имаа политичко – правен, а не воено – ослободителен карактер.

За време на формирањето на ДФМ, во август 1944 година, како што претходно наведовме, Кичево влегува во Дебарско – Кичевската област една од четирите области во Македонија, потоа со укинувањето на оваа област влегува во Битолската област – една од трите области во Македонија, ова трае до новата поделба од 22 Јануари 1945 година кога земјата е поделена на 8 (осум) окрузи, а Кичево на кратко влегува во составот на Прилепскиот округ се до неговото укинување. Со направената реорганизација, Кичево ќе влезе во составот на Битолскиот округ, на ниво на околија позната како Кичевска околија, една од

десетте во Битолскиот округ. Во овој период Кичевската околија брои дваесет и осум (28) Месни Народни Одбори.

До денот на конечното ослободување на Кичево, 16 ноември 1944 година во Кичевска околија биле формирани и делувале повеќе народноослободителни одбори (НОО), како во Ехлоец, Речани, Јаорец, Козица, Подвис, Орланци, Крушица, Брждани, Пополжани, Белица, Атишта, Вранештица, Кладник, Карбуница, Староец, Горно Доленци, Видрани, Свињишта, Кленоец, Лисичани, Челопеци, Миокази, Светорача, Крушица и на други места¹⁰³.

До крајот на ноември биле формирани НОО речиси во повеќето Кичевски села.

Во овој период, на територијата на Кичевска околија биле формирани и функционирале општински НОО, а неколку дена пред конечното ослободување на Кичево, во село Вранештица на 6 ноември 1944 година бил формиран Околиски НОО за Кичевска околија¹⁰⁴. Така, во почетокот на 1945 година, во составот на Околискиот НОО за Кичевска околија делувале 10 општински НОО со вкупно 79 месни НОО.

Општински НОО биле следниве општини: Кичевска (седиште Кичево), Јагол-Доленичка (седиште јагол-Доленци), Орланечка (седиште с. Челопеци), Мидинечка (седиште с. Зајас), Церска (седиште с. Големо Црско), Бржданска (седиште с. Брждани), Раштанска (седиште с. Раштани), Карбунечка (седиште с. Староец), Кленоечка (седиште с. Кленоец) и Премачка (седиште с. Осломеј).

Ваквата состојба во организацијата (мрежата) на органите на народната власт (НОО) во Кичевска околија останала се до крајот на 1945 година кога со одлука на Окружниот НОО – Прилеп¹⁰⁵ на целата територија на овој округ било извршено реорганизирање на мрежата на НОО¹⁰⁶.

Во рамките на ослободената земја, на 22 февруари 1945 година Президиумот на АСНОМ донел одлука за распишување на избори за селски, (градски и реонски) и околиски НОО, во Федерална Македонија. Врз основа на оваа одлука во периодот од 11 – 25 март 1945 година, во ДФМ се реализираа

¹⁰³ Зборник на документи “Кичево и Кичевско во НОВ 1941-1945“, Кичево 1985, стр. 471- 438.

¹⁰⁴ Зборник на документи..., 460-462.

¹⁰⁵ На 6 февруари 1945 година Президиумот на АСНОМ донесе Повелба за привремена поделба на Федералната единица Македонија на (8) окрузи. Брод и Кичево спаѓаат во шестиот Прилепски округ.

¹⁰⁶ ДАРМ, подрачно одделение – Охрид, Ф: Околиски Народноослободителен одбор – Кичево, к-3, 12.06.1952.

првите слободни избори “со примена на принципите на демократското изборно право”. На овие избори, за првпат на гласање излегуваат жените и сите граѓани со наполнети 18 години.

На 31 март 1945 година Президиумот на АСНОМ донесол правилници за устројство на народноослободителните одбори, и тоа: Правилник за устројство на околиските НОО, Правилник за устројство на Скопскиот градски НОО, Правилник за устројство на општинските НОО.

Организациската поставеност на околиските НОО опфаќа: Пленум, Извршен одбор, составен од: Председателство и началници на одделите; Председателството го сочинуваат: Председател, потпредседател и секретар.

Во Извршниот одбор се формираат Секретаријат и оддели: управен, судски, стопански, технички, соопштителен, просветен, пропаганден, здравствен, социјален, финансов, и оддел исхрана. Во надлежност на Пленумот спаѓаат: изборот на председателството и началниците на одделите, кооптирање на членови во Пленумот и давање општи директиви за работа на Извршниот одбор.

Извршниот одбор ја врши целокупната работа на Околискиот НОО.

Околискиот одбор – Кичево егзистира до 21 ноември 1945 година согласно Уредбата на Народната влада на Федерална Македонија за определување бројот на територијални подрачја и седишта на околиите и месните народни одбори.

Според законот од 13 јануари 1947 година, Кичево е една од дваесет и седумте (27) административни околии во НР Македонија. Според овој закон Кичевската околија има триесет и едно (31) седиште на Месни одбори¹⁰⁷. Според законот од 18 април 1949 година Кичево по втор пат влегува во Битолската област која е една од трите области на кои е поделена територијата на НР Македонија на ниво Кичевска околија. Набрзо со Законот од 26 октомври 1949 година Кичево званично и официјално се прогласува за град. Според законот од 2 февруари 1950 година Кичевската околија влегува во составот на

¹⁰⁷ Во Кичевската Околија биле следниве МНО: Кичевски, Иванчишки, Иванчишта, Кленоечки, Подвишки, Брждански, Козички, Мало – Црски, Велмевски, Церски, Србјански, Староејски, Долно – Бигордоленски, Челопечки, Орлански, Св.Рачански, Стрелски, Премшки, Ослемејски, Србишки, Јагол-Доленски, Туински, Горно- Стругомишки, Зајаски, Мидински, Длапкин-долски, Грешнички, Осојски, Горно – Добренојски. Седиште на Кичевската околија е во гр. Кичево.

Гостиварската област која е една од четирите во НР Македонија. На 18 септември 1950 година со Указ се донесе закон за територијална и административна поделба на НР Македонија а Кичевската околија е една од 27-те околии на кои е поделена вкупната територија на НР Македонија, со седиште на Околинскиот народен одбор во градот Кичево.

Основните задачи на народните одбори како органи на локалната власт во првите повоени години беа многубројни и сложени. Тие се однесуваа од решавањето на тековните проблеми на теренот и на спроведувањето на бројните закони и мерки на државата со кои се воведувааше социјализам според советскиот модел. Покрај исхраната и снабдувањето на населението, Околинскиот народноослободителен одбор на Кичево како и месните народни одбори, истовремено започнале со остварување на задачите од зацртаната обнова на земјата. Народните одбори во текот на обновата водеа грижа за нејзиното спроведување и за целокупното организирање на одделните сегменти од државниот и општествениот живот – од културата до стопанството. Иако во тие услови нивното дејствување било под силно влијание и диктат на Партијата (КПЈ–КПМ како партија на власт), тие со својата активност и пожртвуваност, работејќи на планот на нормализацијата на животот во Околијата, ја стекнале довербата на поголемиот дел од населението кое што се надевало во подобра иднина и подостоен човечки живот во слободна Македонија.

Самостојно или во соработка со општествено–политичките организации (ОПО), народните одбори во текот на првите повоени години со голем елан и слободарски ентузијазам се вклучиле во остварување на бројни акции кои биле од интерес и за народот и за младата македонска држава. Во тие денови на општа немаштија и глад, народните одбори го понесле најтешкиот товар за прехраната на населението и војската. Реквизирањето на храна (најнеопходните продукти од растително и животинско потекло затекнати кај различни иматели), пописот на расположивите резерви храна и потребите од храна за населението и војската, следењето на снабденоста на населението со потребните животни артикли (газија, сол, шеќер) итн. било во непосредна грижа на народните одбори. Во овие рамки, спаѓале и активностите за организирање на сеидбата, жетвата и другите земјоделски работи, отворањето на училиштата на мајчин јазик, организирањето алфаветски курсеви за писменување на возрасните итн.

При крајот на 1945 година, локалните органи на власта заедно со органите на општествено–политичките организации во Кичевско, покрај исполнувањето на бројните задачи кои претстоеле во дооформувањето и функционирањето на власта, активно се вклучиле во дискусиите и претресувањето на Нацрт–Уставот на ФНРЈ.

Сепак, законите што беа донесени како реформски со цел да се воведат комунизам во повоена Македонија, во секој случај го опфати и овој регион, но поради неговиот мешан етнички состав, примената на одредени закони одеше тешко и со опструкции и поделеност на граѓаните. Особено непопуларни мерки и закони беа донесени во периодот на судирот на КПЈ со Информбирото. Тоа време кореспондира и со различни економски мерки на „воведувањето на социјализмот“ како што биле втората национализација на стопанските капацитети, национализацијата на големите сточни стада, уништувањето на козите, колективизацијата на селото, ригорозните стапки на задолжителниот откуп итн. Притоа, локалните органи на власта, заедно со организациите на КПЈ и на општествено-политичките организации биле задолжени за спроведување на теренот на бараните законски зафати. Во рамките на законите кои наишле на отпор на населението во Кичевско-бродскиот регион, како и во цела Македонија ќе ги споменеме следниве:

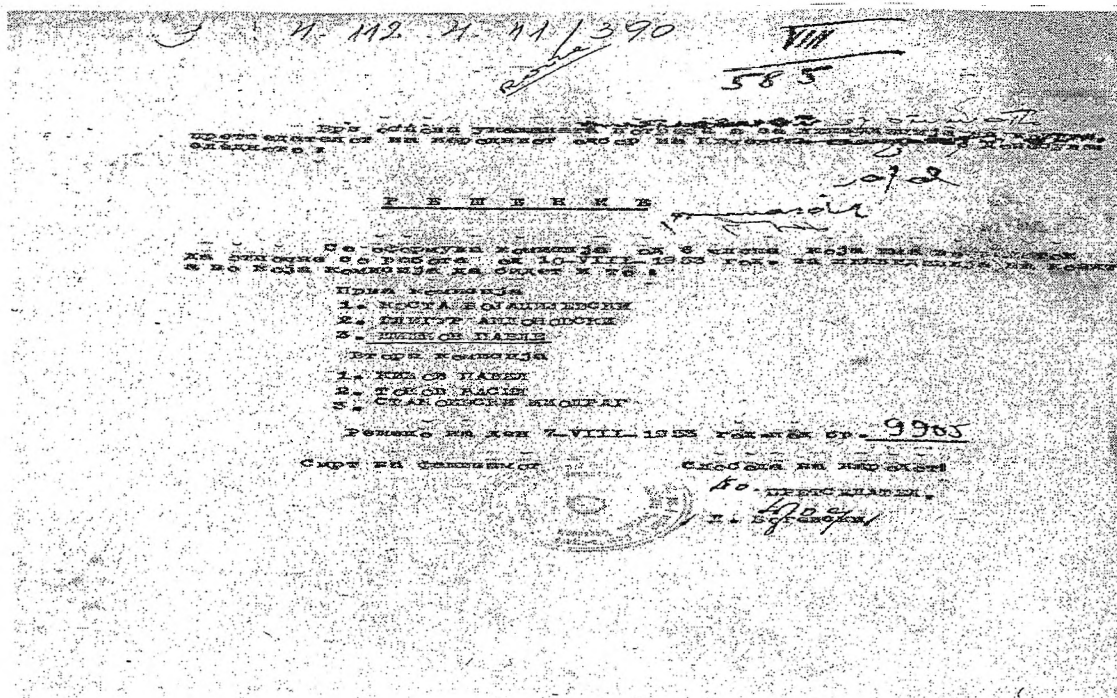
1. Законот за колонизација и аграрна реформа беше доста непопуларен кај селанецот од Кичевско – бродскиот регион поради специфичностите кој го карактеризираат овој регион а пред се поради неговата несоодветност со потребите и желбите на самиот граѓанин¹⁰⁸.

2. Законот за уништување на козите, односно намалување на нивниот број се спроведуваше најинтензивно во периодот од 1947 до 1949 година, при што беа уништени неколку стотици илјади кози во НРМ. Според наводите на властите ваквиот закон наводно се носел заради осетните штети што ги причинувале козите на нашите шуми¹⁰⁹. Според овие прописи било забрането држење на домашни дивы кози и мелези и со обавезен откуп или на друг начин е наложена нивна ликвидација, а козите кои при прегледот се констатира дека се чистокрвно сански, се евидентираат при Народниот одбор и под нарочит режим

¹⁰⁸ Особено биле засегнати турските приватни сопственици и големопоседници кои започнуваат процес на иселување од НРМ во педесетите години со што беа предизвикани позабележливи промени во етничката структура на тогашна НРМ.

¹⁰⁹ Службен весник на НРМ, 1947, бр.31/32.

било дозволено нивното држење. Акцијата за уништување на козите траела и во почетокот на 50-те години во Кичевско, иако се работело за помал број останати кози.

Комисија за спроведување на законот за козите во Кичевско 1953 г

Ваквата законска мерка на населението му донесе големи болки поради тоа што кај некои пасивни планински краеве од овој регион, токму главната егзистенција беше поврзана со козата како извор на храна од која семејствата егзистирале. Со уништувањето на козите овие семејства ја изгубија основната доходовна гранка во домашниот буџет и беа принудени да превземат радикални чекори за иселување, заради што имаме примери на опустошување на цели села.

3. Спроведување на колективизација на селото која донесе големи болки во семејствата на македонскиот селанец од Кичевско – бродскиот регион кој скоро и да не заживеа беше доста непопуларен, и народот го одбиваше и покрај притисокот на властите кој беа во почеток силно заинтересирани за успех на оваа изнасилена мерка на “социјалистичка преобразба на селото”¹¹⁰. Отпорот на

¹¹⁰ Иако документацијата околу насилствата над селанството за време на колективизацијата во голем дел е уништена, сепак има одделни сочувани документи. Трајан Љубески и Павле Станоски од с.Велмевци - Кичевско (пасивно печалбарско село) се жалеле на Душан Мицковски «службеник од Криминалната во Кичево» кој им претел со зборовите: «Ќе ти ги скршам забите ако не влезеш во задруга», «Ќе ти изеди помрчина» итн. Во анонимната жалба до Маршалот Тито, селани од с. Велмевци наведуваат дека и покрај тоа што во нивното село немало услови за работа на СРЗ, таа била присилно создадена, а биле тепани Тодор Тасевски, Трајан Павлевски и

селаните беше окарактеризиран како дејност со непријателски елементи, при што беше вршена масовна репресија врз бројни селани. Одделни партиски комитети, критикувани од повисоките инстанции поставиле услов за формирање на Селски работни задруги, т.е. колективи во сите села без исклучок. Таква акција била спроведена во Кичевска околија во првите месеци на 1951 година. И покрај нокните повикувања, физичко и психичко малтретирање, акцијата набрзо претрпела неуспех¹¹¹.

4. Законите за национализација на приватната сопственост (1946 и 1948 година), предизвикаа големи проблеми, незадоволства и разочараност кај добар дел на побогатиот слој на семејства¹¹². Овој закон нанесе големи штети, трауми и страдања и не е мал бројот на лица кој се оставени на милост и немилост поради овој закон. Национализацијата ги засегнала приватните сопственици, занаетчи и трговци по градовите кои, не можејќи така лесно да се прилагодат на новите услови, започнуваат процес на напуштање на Македонија. Овој процес ги опфатил Турците и Исламизираниите Македонци, кои започнале помасовно да ја напуштаат земјата во средината на 50-те години.

Илија Љубевски. - "Истите другари ги биеше другарот Душан Мицковски, службеник во Криминалната милиција во Кичево». За применување на присилни мерки во селата Мидинци, Зајас и Осломеј се жалеле две анонимни лица кои навеле дека членот на одборот Бранко Велјановски го газел и му држел револвер во устата на лицето Милан Исајловски и така го принудил да влезе во задруга. Така бил измачуван и Трипун Велјановски, кој бил слеп уште од 1917 година, потоа Силјан Петровски, браќата Диловски од с.Зајас, како и стариот селанец од с.Зајас, Муарем Бекировиќ, за кого се сомневало дека починал итн. (ДАРМ, ф: Вариа, 11/123, Извештај за новоформираните селански работни задруги во Кичевска околија, 1951).

¹¹¹ Виолета Ачкоска, Задругарството и аграрната политика 1945-1955, ИНИ, Скопје 1994, стр 71-72.

¹¹² Поддржавувањето на приватната сопственост се одвивало во неколку етапи, во зависност од созреаноста на внатрешните и надворешните политички услови. Во првата етапа, до национализацијата од крајот на 1946 година, поддржавувањето на средствата за производство се вршеше, главно, по пат на казнување на соработниците и "народните непријатели" т.е. врз основа на кривичното законодавство, преку конфискација, секвестрација, одземање на воената добивка, казнување на шпекулантите, народните непријатели, замена на парите итн. Ваквиот начин на експропријација, без официјално да биде спроведена национализација бил диктиран заради борбата на ФНРЈ за меѓународно признавање. (Виолета Ачкоска, Лекции..., 255)

Пелюсине

ИЗДАВАНИЈАТ СЕКРЕТАРИЈАТ СЕ ЗАПРЕДНОТО ПРОСТИ НЕ ПОД СКО-
ПЈЕ СО СВОЈ ПИСМО О.Р. 638/86 ОД 11-1-1986 ГОД.НИ ПОСТАВА ВЕСТИ СЕ СЛО-
ВЕСТА СЕГ ИЛИ:

статистично тласка за национализација на ситебните непожарени недвижности во лице кои то се сапат со нивната земја со цел да се ова про-
меније алиментали или да се одлучното уништете.

[illegible]

...ако аз служувам от десет години, а неговото време изупотобено за от живота еден ден, а не само от 10 часа от денят на погребането на убитията, аз съм оставил своята работа, която аз трябва да го помислят своите остави на неприятели.

[illegible]

нашата страна да се запази единство, да се запази единството на всички отдели.

[illegible]

SECRET

姓名: 劉國強 電話: 3374 1111
 簽名: 劉國強

¹¹³ ДАРМ, подрачно одделение – Охрид, Ф: Народен одбор на Охридска Околија, к-1, допис, 7.02.1956.

како навреда на нивната национална чест, така што, ова бил дополнителен мотив да бараат иселување од Македонија и Југославија каде државата проповедала атеизам.¹¹⁴

Со наведените и други закони и мерки во сферата на стопанската политика, како и во поглед на други прашања (религијата, еманципацијата на жената) во Македонија и во Кичевско – бродскиот регион предизвикаа силен „рурален егзодус“. Така, на пример, во Поречкиот крај беше извршена депопулација на населението кое што во средниот тек на реката Треска, областа околу Самоков, за само четири децении се намалило за речиси четири пати, од 7.895 во 1953 година, сведено е на 2.057 жители во 1994 година¹¹⁵.

*Преглед на градско население во Р. Македонија низ пописните години*¹¹⁶

	1948	1953	1961	1971	1981	1994
Скопје	87.654	119.134	165.529	321.980	423.742	444.760
Брод	567	628	947	1.219	1.961	3.358
Кичево	7.280	9.567	10.324	15.396	22.479	25.129
Вкупно во Р.М	324.385	397.707	521.719	821.919	1.078.686	1.145.308
Самоков со околија		7.895				2.057

Од табелата може да се види дека градското население во Кичевско-Бродскиот регион е во постојан тренд на заголемување на штета на селското население кое постојано опаѓа од мерките кои се превземени како што е индустријализација, аграрна реформа и други реформски мерки во тогашна Југославија и Македонија.

¹¹⁴ Исто, 156-158.

¹¹⁵ Борче Илиевски, Етнички и демографски промени на територијата на денешна Република Македонија 1912- 1994 г., докторска дисертација одбранета на Филозофски факултет во Скопје 2007, стр.330.

¹¹⁶ Борче Илиевски..., стр. 340

11-442.11.27/342-344

4488
12-17 12

ДО

СОВЕТОТ ЗА ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ИЗГРАДА
НА НАРОДНА ВЛАСТ ПРИ ВЛАДАТА НА
НРМ

С К О П Ј Е

Во врска со Вашето писмо бр.478 од 6.VI.1952 година
ви ги доставуваме бараните податоци за бројниот и националниот состав
на општинските народни одбори во кичевска околина и вкупно. -

Ред. бр.	Назив на одборот	Вкупен број на жители	О Д И И В			
			Македонци	Шитари	Турци муслимани	Цигани
1	Општински НО-Кичево	7868	2272	251	4679	666
2	Општински НО-Брздани	2467	2467	-	-	-
3	Општ.НО с.Брод	2395	2395	-	-	-
4	Општ.НО с.А.Манастирец	2244	2244	-	-	-
5	Општ.НО с.Другово	3143	2444	552	147	-
6	Општ.НО с.Зајаз	4972	719	4253	-	-
7	Општ.НО с.Ижита	4116	1134	-	2982	-
8	Општ.НО с.Казор	2396	2396	-	-	-
9	Општ.НО с.Ј.Доленица	2734	671	2063	-	-
10	Општ.НО с.А.Дрско	3452	3452	-	-	-
11	Општ.НО с.Мохриште	3200	3200	-	-	-
12	Општ.НО с.Орланци	2626	2279	2	345	-
13	Општ.НО с.Осломед	5235	681	4554	-	-
14	Општ.НО с.Ратен	3022	3022	-	-	-
15	Општ.НО с.Рештани	2765	1111	1654	-	-
16	Општ.НО с.Самосов	2931	2931	-	-	-
17	Општ.НО с.Староец	2085	2067	-	18	-
В К У П Н О: 57651			35483	13329	8171	666

Напомена: Турското население према пописот на становништвото по нации
најголемо се водат како македонци - муслимани, по причини што
мајчиниот јазик им е на македонски, а не на турски.

С.Ф.

С.Б1

Претседател,
Х. Трајковски
(Х. Трајковски)

Бројот на население во Кичевска околина во 1952 година¹¹⁷

На 11 април 1952 година донесен е нов Закон за поделба на НР
Македонија на околии, градови, градски општини и општини, при што Кичево

¹¹⁷ ДАРМ, подрачно одделение - Охрид, Ф: Околински народен одбор - Кичево, 12.06.1952.

повторно се именува со статус на околија, односно една од 18 – те околии во НРМ.

Во овој период значајно е тоа што Околиските и Градските НО имале битна улога за животот на граѓаните и воделе најразлични политики за да се подобрат условите за живот, да се разработи стопанството и да се вработат луѓе, понекогаш бидејќи немале доволно стручен кадар ангажирале и кадри надвор од државата како што е примерот со рудникот Цер кога биле ангажирани кадри од Германија.

Список									
1	Иванов	Петров	Смирнов	Васильев	Димитров	Петков	Стефанов	Тодоров	Николаев
2	Андреев	Борисов	Владимиров	Георгиев	Данев	Златков	Илиев	Јанев	Киселиков
3	Лазаров	Михаилов	Николов	Орбанов	Петров	Стефанов	Тодоров	Николаев	Иванов

Лица ангажирани од Германија за рудникот Цер - Кичевско¹¹⁸

Тоа е период кога заради судирот со Информбирото, морале да бидат одложени одредени цели на Првиот петгодишен план, особено во НР Македонија која морала да ги снабдува со сировини поразвиените северни делови на Југославија, заради опасноста од воен судир со СССР и источните земји. Всушност планот кој требало да се реализира во периодот од 1947 до 1951 година, бил продолжен за една година (1952), но заради целата ситуација не можел ни приближно да се реализира.

Карактеристично за административно-територијалната поделба од април 1952 година е тоа што се укинува Бродската околија која комплетно со нејзините населени места влегува во Кичевската околија. Ваквата поделба трае до 28 јуни 1955 година кога со законот за подрачјата на околиците и општините во НРМ, Кичевската околија се укинува и влегува во составот на Охридската околија која е една од седумте во НР Македонија. Според овој закон имаме класична двостепена власт со зголемени надлежности на општините и околиците. Во тој период на воведување на комуналниот систем во НР Македонија, се формираат нови општини од регионот на Кичевско кои се во составот на

¹¹⁸ ДАРМ, подрачно одделение – Охрид, Ф: Околиски Народноослободителен одбор – Кичево, к-3, Список, 22.02.1952.

Охридската околија: Општина Кичево, Општина Зајас, Општина Осломеј и Општина Чelopeци. Ваквата територијална поделба трае до 13 јули 1957 година, според новиот закон се укинати општините од Кичевскиот регион: Општина Зајас и Општина Чelopeци и влегуваат во составот на Општина Кичево, со тоа сега Општината Кичево е поголема територијално и по број на население.

Ваквата поделба трае се до 1962 година, според Законот за именување на одделни општини во НР Македонија, според овој закон новина во Кичевскиот регион и Кичево е тоа што се укинува општината Осломеј и влегува во составот на општина Кичево- Охридската околија се до конечното укинување на околиите според Законот за подрачја на општините во СР Македонија, според овој закон од 23 јануари 1965 г. СР Македонија е поделена на 32 општини а општина Кичево е една од нив.

За разлика од дотогашната состојба кога околијата беше носител на најзначајните и најбројните функции на локална самоуправа, сега тоа стана општината.

На општината и беа пренесени бројни надлежности кои дотогаш представуваа функции на околијата како во областа на стопанството, така и во другите области на општествените дејности. Паралелно со ова јакнеше и материјалната основа на општината која се гледаше како во законското гарантирање на нејзините приходи така и во правата на самостојно утврдување на истите, па консеквентно и со самостојно располагање на истите. Оваа реорганизација имаше и територијални реперкусии, т.е. се создадоа територијално поголеми и економски посилни општини. Се промени битно и улогата на околијата, таа стана заедница на самоуправни општини. Тоа даваше ориентација на развојот на општините, ги координираше општинските дејности и им даваше стручна помош во остварувањето на нивните заеднички цели т.е. беше воведен двостепен комунален систем. По 1965 година околиите почнаа да се укинуваат а комуналниот систем стана едностепен. Новиот систем од 1974 година го воведоа и делегатскиот систем кој внесе новини и во организацијата на општината и ги одреди нејзините современи контури.¹¹⁹

¹¹⁹ Илија Тодоровски, Локална самоуправа, НИО „Студенски Збор“, Скопје 1991, стр.19-22

Ваквиот начин на поделба во СР Македонија се карактеризира со големи општини по својот состав и територија, и големи овластувања добиени од дотогашните околии, но новина е тоа што за прв пат со новиот закон СР Македонија е изградена на принципот на едностепена локална власт, со прилично висока децентрализација и концентрација на власт пренесени од околиите и државата.

Во рамките на надлежностите на локалната власт и степенот на нејзината самоуправа во периодот од 1974 до 1996 година немаме речиси никакви посуштински промени. Во овој период југословенското и македонското општество навлезе во длабока општествена криза која коинцидираше и со падот на Берлинскиот ѕид (октомври 1989 година), односно со паѓањето на комунистичките режими во Европа. Во почетокот на 90-те години во Македонија беше воведен политички плурализам и започна изградување на општество на либералната демократија. Појавата на новите партии не го одмина Кичево, така што кога на политичката сцена се појави Семакедонското движење - МААК, тоа беше прифатено од Македонците во Кичево, не само заради заштитата на националните интереси, туку и заради фактот што понуди економска програма за ревитализација на стопанството. Набрзо, со формирање на ВМРО-ДПМНЕ, Македонците од Кичево во најголем број се определија за оваа политичка партија. ВМРО-ДПМНЕ својата секција во Кичево ја формираше на основачкото собрание на 11 август 1990 година и за кратко време стекна бројно членство и симпатизери.

Во рамките на создавањето на плуралистичката сцена во Македонија, во Кичево се формира и огранок на СКМ-ПДП од останатите членови на поранешниот Сојуз на комунистите на Македонија. Исто така од Социјалистичкиот сојуз се формира Социјалистичка партија и огранок на Партијата на реформските сили на Анте Марковиќ. Политички секции формираа Албанците во ПДП, Југословените, Македонската народна партија и други.

Ограноците на наведените партии се вклучија во првите повеќепартиски избори во Република Македонија во ноември 1990 година. Гласачите на општината Кичево гласаа за составот на општинското собрание кое го сочинуваа 45 одборници, како и за тројца пратеници во македонскиот парламент. Според изборните резултати во Собранието на Општината Кичево

беа застапени 23 одборници на ВМРО-ДПМНЕ, 18 одборници на партијата за демократски просперитет, двајца одборници на МААК и со по едно одборничко место Социјалистичката партија и Реформските сили – либерална партија. Во македонскиот парламент беа избрани двајца пратеници на ВМРО-ДПМНЕ и еден пратеник од ПДП. За претседател на првото плуралистичко собрание на општина Кичево беше избран Илија Китаноски, дипломиран економист, член на ВМРО-ДПМНЕ¹²⁰. Така, започна да функционира првото повеќепартиско Собрание на Општина Кичево. Сепак, уште речиси 6 години, неговите надлежности ќе бидат ограничени во рамките на старото законодавство.

Со новиот Закон за територијална поделба донесен во Република Македонија на 14 септември 1996 година и неговата исправка од 7 октомври 1996, Општина Кичево, односно нејзината територија се дели на неколку општини како што се: Општина Зајас, Општина Осломеј, Општина Вранештица, Општина Другово и Општина Кичево¹²¹.

Почетниот период на новоформираните општини произлезени од Општина Кичево се карактеризират со тоа што овластувањата во почетокот се помали а постепено тие се зголемуваат во сите делови каде што е предвидено и можно според законот. Ваквата поделба трае до ден денес со тоа што имаше мали корекции според Законот за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија од 16 август 2004 со кој општините во Република Македонија се поделени на општини со седиште во град и општини со седиште во село, така што општина со седиште во град е Општина Кичево, додека општини со седиште во село се општините: Општина Зајас, Општина Осломеј, Општина Вранештица и Општина Другово. Други поделби до денес нема, но се заговара и промовира укинување на општините кој се со седиште во село и спојување во една голема градска општина- Кичево, која според мене не кореспондира со логиката и концептот за локалната власт поради тоа што ќе биде гломазна и нефункционална, нема да може да одговори на потребите на граѓаните, нема да можат да бидат запазени спецификите и посебностите на малите средини, кој се услов за напредок и развој на недоволно развиените локални средини. Напротив можен е забавен локален економски развој така

¹²⁰ Аце Сајкоски, Кичевчани втемелувачи на македонската државност, Ѓурѓа, Скопје 1994, стр. 122-126.

¹²¹ Службен весник на Република Македонија, Скопје, бр.46/96 и бр.56/96.

што, од тие и други причини може да продолжи руралниот егзодус, економската заостанатост, осиромашувањето од кое се плашине сите ние (а заради што беше донесен законот од 1996 за заживување и развој на малите рурални средини, нивно функционално и квалитетно услужување, заживување и благосостојба).

3.2.2. Одделни моменти во развојот на локалната власт во Мак. Брод

Локалната власт во Брод и нејзините развојни моменти ги темелиме врз основа на административните и територијалните поделби кои се случуваа во Република Македонија и во Кичевско-бродскиот регион, во чии рамки, посебно е опфатен и Брод. Притоа, во административно-територијален поглед, во одделни периоди, Брод е околиски и општински центар чија територија и број на население се менувале во зависност од бројот на месните народни одбори кои биле вклучувани во рамките на наведените покрупни единици.

Веднаш по формирањето на Демократска Федерална Македонија, во август 1944 година, Брод и Бродскиот регион влегуваа во Дебарско– Кичевската област една од четирите области во Македонија. Со укинувањето на Дебарско-Кичевската област и новата поделба на ДФ Македонија на три области, оваа област влегува во Битолската област. Набрзо (јануари 1945), ДФ Македонија во територијално-административен поглед беше поделена на осум окрузи (поделба од 22 јануари 1945 година), при што Брод и Бродскиот регион на кратко влегуваат во составот на Прилепскиот округ.

Притоа, во рамките на регионот, уште во текот на НОБ, почнаа да функционираат НОО како нови органи на народната власт на локално ниво. Така во втората половина на 1944 година се оформија и почнаа со работа Околискиот и Општинскиот НОО на Брод, покрај селските народноослободителни одбори.

Околискиот НОО– Брод формиран уште во текот на НОБ, непосредно пред целосното ослободување на Македонија од окупаторските власти (19 ноември 1944), односно бил организиран и започнал со работа од 3 ноември 1944 година. Согласно решението и напатствијата за организација и работа на

НОО. Во Брод избран е Околиски НОО. Притоа, првото заседание Околискиот НОО – Брод го одржал на 8 декември 1944 година во присуство на Коле

З А П И С Н И К

Денеска 8.XII.1944 година седницата е отворена од Другарот Чашуле во 14 час на која присуствува: Председникот Стойко Трайковски, подпредседниците: Аритон Костовски, Невзат Амитоски и Ибраим Джемоски, секретарот Петре Велички, одборниците: Нанко Видески, Борис Труджихоски, Тасе Караџилески, Миливој Ванески, Александар Поаноски, Иван Стойковски, Блаже Димоски, Иван Милески, Стоян Поаноски, М.О. Фронт Воко Видески, Дончо Милковски и Зоре Симјаноски со следниот дневен ред:

1. Политичко положение и месната ситуација.
2. Организација на Н.О. Одбори:
 - а/ Селските
 - б/ Обштинските
 - в/ Срескиот
3. Работата на Н.О. Одбори
 - а/ селските
 - б/ обштинските
 - в/ Срескиот.
4. Составот на Н.О. Одбори
 - а/ Срескиот
 - б/ Отделите – Прочетниците
5. Избор на Срескиот Н.О. Одбор, обштинските и селските.
6. Активна работа на одделите.
7. Платите и издржката како на членовите на Срескиот така и на персоналот.
8. Задачи:

Председништвото
Секретаријатот

Оделите:

а. Управни
Судски оддел
Стопански оддел
Финансиски оддел
Технички оддел
Собителни оддел
Пропагандни оддел
Оддел за исхрана

9/ Сарадна со Срескиот Одбор на Н.О. Фронт.

10. Р А С Н О.

Се почнува со дневниот ред:

1. Политичкото положение и месната ситуација:

Другарот Чашуле зборува за политичкото положение и месна ситуација во која кажа: Се наоѓуваме заедно прамане кое се поставува акутно одде, прамане кое придобива значително значење за овој дел на Македонија, Тоа прамане на реквизицијата. След на ситуацијата на Вугарија Порече беше единствено срез во целата бив. IV Област која беше ослободена. Целиот терет на издржката на војската падна на Порече. Тоа продолжаваше цели два месеца. При тоа операциите на нашата војска на нашата територија се најдоа до 4 дивизии и се издржаше првенствено од реквизицијата от хрните на ова население. Само знајте дека Порече е повеќе планински и пасивен край. На територијата на Порече от никогаш небило положението такво да можело да се издржат со храни от жетва до жетва. Населението се издржало секогаш со купување от другите околии жито. Положението сега е такво да порече от населението за скоро време ќе пострада за храни а еден дел веќе страда.

Чашуле, како овластен од повисоките државни инстанци да помогне при оформувањето на народната власт во регионот.

секретаријат кој е засебно организиран како оддел и има свои посебни надлежности. Во овој состав на Околискиот НОО – Брод, биле оформени следниве оддели: Управен, Судски, Стопански, Финансиски, Технички, Соопштителен, Пропаганден, Оддел исхрана, Просветен, Социјален и Здравствен.

Во исто време се организирани и општинските НОО и селските НОО. Во состав на Околиските НОО – Брод, влегуваат петте општини со следните села:

- Бродска општина со селата: Брод, Девич, Грешница, Г. Крушје, Д. Крушје, Суводол, Требино, Сланско, Дреново, Латово, Ореоец, Русјаци.

- Ижишка општина со селата: Ижишта, Дворци, Пласница и Преглово.

- Дебрешка општина со селата: Дебреште, Ропотово, Лажани, Житоше, Борино, Јакреново, Саждево, Кошино и Крапа.

- Модришка општина со селата: Белица, Тополница, Манастирец, Слатина, Инче, Калугерец, Могилец, Драгодол, Модришта, Вир, Локвица, Црешнево, Тажево и Брезница.

- Самоковска општина со селата: Здуње, Растеш, Г. Ботушје, Д. Ботушје, Бенче, Волче, Зркле, Рамне, Косово, Сушица, Брест, Требовље, Заград, Звечан, Томино село, Битово, Ковач и Лупште.

На седницата одржана на 23.12.1944 година, извршени се извесни кадровски промени во раководството на Околискиот НОО – Брод. Така, за председател е избран Иван Стојкоски, за потпредседател - Ибраим Џемоски, секретар – Коле Арсоски. За прочелници на одделите избрани се следниве лица: Управен оддел – Нанко Видоевски, Судски оддел – Љубе Стојаноски, Стопански оддел- Петре Стаменкоски, Финансов оддел – Стојко Трајкоски, Технички оддел – Александар Јованоски, Соопштителен оддел – Борис Тарунџиоски, Просветен оддел – Божо Видоески, Пропаганден оддел - Блаже Димоски, Социјален оддел – Стојан Јованоски, Здравствен оддел – Стојко Стојкоски и Оддел Исхрана – Петре Белички.

Според тогашните правилници за работа на околиските НОО, прочелниците на одделите биле политички лица кои за својата работа одговарале пред одборот и пред народот.

Притоа, со оглед на периодот во кој војната сеуште беснееше на тлото на Југославија, а на теренот во Западна Македонија дејствуваа остатоци од

балистички формации и други непријатели на НОБ на Управниот оддел му паднала дожноста да ја организира и раководи борба против народните непријатели и кривичните дела против војската, да помага на военото судство и ОЗНА, да собира материјали и податоци за воени злочинци. Истовремено управниот одбор требало да води грижа за јавниот ред и мир, борба против криминалот, да организира селски и градски стражи (милиција), да соработува со позадинските воени власти, да издава дозволи за минување и престој на туѓинци. Во надлежност на истиот оддел било водењето на изборните списоци на бирачите, раководењето со мобилизацијата и контрола на мобилизираните лица во јавната служба итн..

Со оглед на времето, односно периодот во кој се уште не беше заживеано легалното судство, судскиот оддел раководел со организацијата и работата од областа на судењето. Во неговата надлежност, исто така било склопувањето на цивилните бракови и судењето по брачните спорови.

Стопанскиот оддел, исто така бил задолжен за раководење со работите околу обновата на стопанскиот живот, односно раководел со сите гранки на стопанството на подрачјето на Околискиот НОО – Брод, како: земјоделие, сточарство, ветеринарство, индустрија, занаетчиство, трговија и рударство. Тој ја контролирал целокупната стопанска дејност и давал одобренија за вршење на тие дејности. Посебно водел контрола на рудникот во Дворци и фабриката во Капина, назначувал шумари кои ќе ги пазат шумите од бесправно сечење и пасење на стоката. Одредувал такси за пасиштата итн..

Финансовиот оддел раководел со собирање на еднократниот данок, кој бил мошне важен од аспект на собирање на финансиски сретства за функционирање на државата и на локалната власт. Истовремено, одделот вршел исплата на одредени суми на бедните лица и настраданите од војната, вршел редовна исплата на работниците и службениците во одборот итн.

Работите околу раководењето со регулирањето на реките и полињата, одбраната од елементарните непогоди, контролата на изградбата и поправките на патиштата разрушени од војната итн. биле во надлежност на техничкиот оддел. Тој ги раководел работите на довршувањето на изворот со солена вода, поправките на мостот на патот Прилеп – Брод – Кичево. и поправка на патот Брод - Требино, собирал податоци за бројот на срушените и запалените куќи од окупаторот на територијата на Бродската околија итн. Кон техничкиот близок

бил саопштителниот оддел кој се грижел за впрегнатата стока и другите возила, за одржување на патиштата и го организирал превозот во Бродската околија.

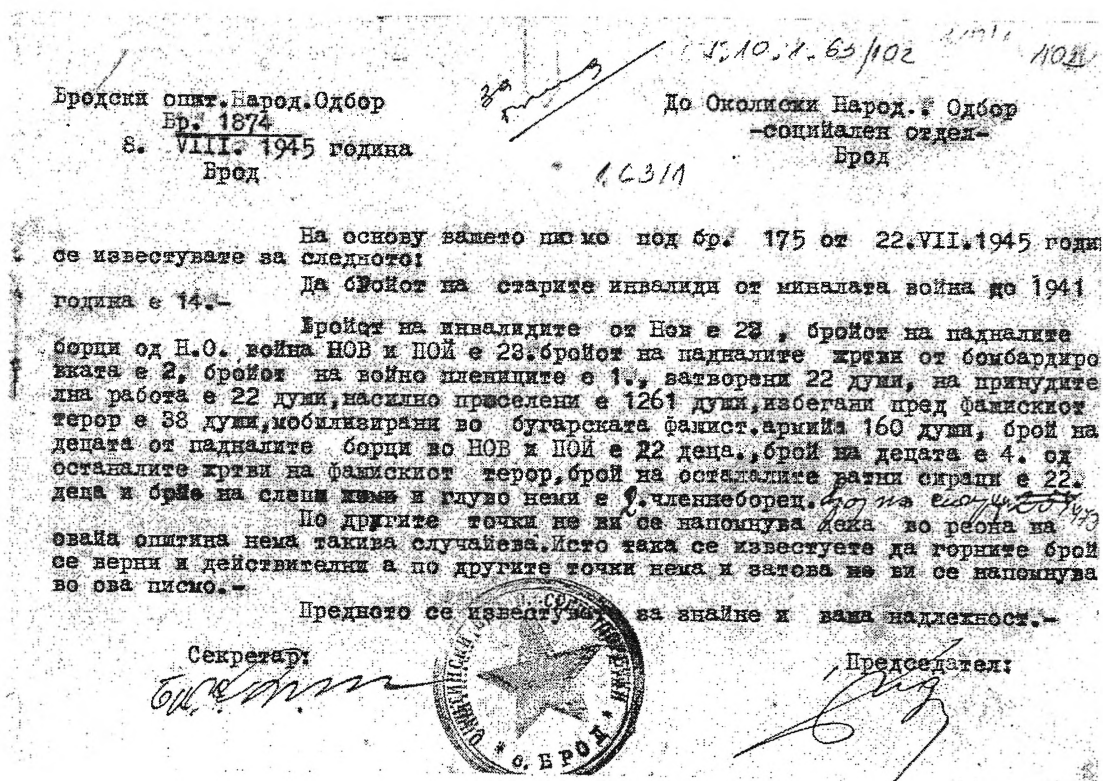
Според насоките на Президуиумот на АСНОМ, кој веднаш по формирањето посветил голема грижа на описменувањето, просветата и образованието на народот, просветниот оддел на Околискиот НОО – Брод, раководел со обновувањето на училишната мрежа, почетоците на работата на училиштата на мајчин јазик, односно со сите основни училишта во околијата и курсевите за општо образование. Притоа бил отворен курс за учители во Брод, што го посетувале дваесет кандидати. Овие курсисти веднаш биле упатени на учителска служба во селата. Во Бродска околија имало 56 населени места, а училишни згради имало во 43 села, од кои 7 биле приватни. Назначени биле 15 учители, а потреба имало уште од 45 учители. Просветниот оддел ја организирал набавката на училишниот материјал и наставната литература во училиштата.

Во периодот до крајот на војната посебно била посветувано посебно внимание на агитацијата и пропагандата кои биле во функција на обезбедување на масовна поддршка на народот за промените кои се случувале во државата. Притоа, како на ниво на организациите на КПМ/КПЈ, така и во рамките на НОО биле формирани посебни пропагандни оддели. Пропагандниот оддел се грижел за пропагандната линија на народноослободителната борба, организирал забави со посебни иделошко-политички пораки, собранија, вечеринки. Истовремено во рамките на бројните активности, одделот соработувал со масовните организации, посебно со НОФ.

Во услови на опустошеност од војната, неухранетост на населението, појавата на пегав тифус, стомачни, кожни и други болести, особена улога играл и здравствениот оддел. Тој раководел со здравствената служба во околијата, водел надзор над болниците, санитетските екипи, амбулантите и хигиенските служби, организирал здравствена пропаганда за едукација на населението за заштита од заразните болести, издавал наредби за одржување на хигиената на населението во населените места во околијата. Во селата формирал здравствени одбори составени од поедуцирани лица: учители, свештеници, кои имале задача да го информираат населението за правилна заштита од заразните болести, посебно од „Пегав тифус“, соработувал со масовните организации НОФ, НОМСМ, АФЖ со цел да помогнат на селските одбори во акцијата за

уништување на вошките кај населението итн. Тие на своите митинзи, конференции и заседанија имале за цел да ја изнесат пред народот опасноста од нехигиената и појавата на заразните болести меѓу населението.

Социјалниот оддел ја регулира службата во врска со регулирање на работниот однос, изградбата на работнички и хигиенски станови, организирал склоништа за старци, за напуштени деца, деца без родители, организирал помош на настраданите и бедните семејства во околијата, формирал комисии во општините кои ќе ги решаваат молбите за давање парична помош на онеспособените лица од НОБ итн.

Извештај од фронтот за ранети, загинати и избегани 1945 година¹²³

Со оглед на фактот што, во овој период, прехраната на населението била една од најтешките и неодложни задачи на новата власт, бил организиран и посебен оддел исхрана. Одделот се грижел за снабдувањето и исхраната на војската и населението во околијата, организирал размена на продукти од разни краеве, раководел и ја организирал реквизицијата од производителното население во Поречката околија на зрнена храна: пченица, рж, царевка, јачмен,

¹²³ ДАРМ, Фонд: Околински НОО- Брод (1944-1945) година, 8.08.1945.

овес, грав. Организираше народен фонд во кој се собирале доброволни прилози за исхрана на населението во околицата.

Од 25 март 1945 година одржани се избори за нови НОО чие конституирање се одвива до крајот на март и средината на април 1945 година. Овие избори биле прифатени од народот како први слободни избори, а бил сфатен и нивниот демократски карактер бидејќи за прв пат народот добил општо право на глас за сите со навршени 18 години, без оглед на вера, нација и пол. Притоа жените за прв пат излегле на слободни избори.

По изборите организацијата на НОО значително се менува, а особено со прераснувањето на Президиумот на АСНОМ во Президиум на Народно собрание и АСНОМ во Народно собрание, кога во рамките на Третото заседание на АСНОМ (14-16 април 1945) година беше избрана и првата народна Влада на чело со Лазар Колишевски. Тогаш народноослободителните одбори (НОО) го менуваат називот во Народни одбори (НО).

На 23 април 1945 година одржано е првото заседание на Околинскиот народен одбор – Брод, избран е нов Извршен одбор. За претседател е избран Љубе Тренев Синадиноски, а за потпретседател Усеин Садикоски, За прочелници на одделите биле избрани следниве лица: управен оддел - Венко Видески, судски оддел - Георги Попоски, стопански оддел - Петре Стаменкоски, оддел исхрана - Петре Белички, здравствен оддел - Усеин Садикоски, социјален оддел - Стојан Јованоски, просветен оддел - Божо Видоески, финансов оддел - Богатин Димески.

Во околицата биле формирани шест општини: Бродска општина со 3800 македонци и 60 муслимани, вкупно 3860 жители, Модришка општина со 4.391 жители, Пласничка општина со 2.429 жители, Самоковска општина со 3.882 жители, Растешка општина со 2.776 жители, Дебрешка општина со 7.106 жители. Во сите општини вкупниот број на жители бил 24.348 од кои 17.732 жители биле со православна припадност, а 6.616 со муслиманска припадност.

На пленарната седница на Околинскиот народен одбор – Брод одржана на 15 јули 1945 година бил формиран Околински суд. На таа седница биле избрани двајца судии и 36 судски заседатели. За судии избрани се следните лица: Миливој Крстев Стојкоски од Брод и Љубе Тренев Синадиноски – народен представник за Поречка околица.

Околиски НОО – Брод егзистира до 21 ноември 1945 година, до донесувањето на уредбата на Народната влада на Федерална Македонија за определување на бројот и територијалните подрачја на окупациите и околиците.¹²⁴

Во натамошните административно-територијални промени во НР Македонија, промени доживува и самата Бродска околица. Така, по укинувањето на Прилепскиот округ, Брод влегува во Битолскиот округ, на ниво на околица позната како Бродска околица која е една од 10 (десетте) во Битолскиот округ, со 25 Месни Народни Одбори. Карактеристично во овој период е тоа што во составот на Бродската околица се и Лажанскиот Месен Одбор, Ропотовски Месен Одбор и Дебрешки Месен Одбор. Сите овие одбори и населени места покасно, со следната поделба од 13 јануари 1947 година се одделуваат од Бродската околица и влегуваат во составот на Прилепската околица.

С П И С О К

5. 6. 12. 4. 3 / 7

Обединение и селото во Бродската околица		5/ Обединение Селото	
1/ Бродска околица	1/ село Брод	1/ село Злужа	
2/ " " " "	2/ " " " "	2/ " " " "	
3/ " " " "	3/ " " " "	3/ " " " "	
4/ " " " "	4/ " " " "	4/ " " " "	
5/ " " " "	5/ " " " "	5/ " " " "	
6/ " " " "	6/ " " " "	6/ " " " "	
7/ " " " "	7/ " " " "	7/ " " " "	
8/ " " " "	8/ " " " "	8/ " " " "	
9/ " " " "	9/ " " " "	9/ " " " "	
10/ " " " "	10/ " " " "	10/ " " " "	
11/ " " " "	11/ " " " "	11/ " " " "	
12/ " " " "	12/ " " " "	12/ " " " "	
2/ Месни одбори	13/ село Кривина	13/ " " " "	
3/ " " " "	14/ " " " "	14/ " " " "	
4/ " " " "	15/ " " " "	15/ " " " "	
5/ Месни одбори	16/ " " " "	16/ " " " "	
6/ " " " "	17/ " " " "	17/ " " " "	
7/ " " " "	18/ " " " "	18/ " " " "	
8/ " " " "	19/ " " " "	19/ " " " "	
9/ " " " "	20/ " " " "	20/ " " " "	
4/ Обединение Мокрица	21/ " " " "	21/ " " " "	
1/ " " " "	22/ " " " "	22/ " " " "	
2/ " " " "	23/ " " " "	23/ " " " "	
3/ " " " "	24/ " " " "	24/ " " " "	
4/ " " " "	25/ " " " "	25/ " " " "	
5/ " " " "	26/ " " " "	26/ " " " "	
6/ " " " "	27/ " " " "	27/ " " " "	
7/ " " " "	28/ " " " "	28/ " " " "	
8/ " " " "	29/ " " " "	29/ " " " "	
9/ " " " "	30/ " " " "	30/ " " " "	
10/ " " " "	31/ " " " "	31/ " " " "	
11/ " " " "	32/ " " " "	32/ " " " "	
12/ " " " "	33/ " " " "	33/ " " " "	
13/ " " " "	34/ " " " "	34/ " " " "	
14/ " " " "	35/ " " " "	35/ " " " "	

Секретар: *С. С. С. С.* Претседател: *С. С. С. С.*

Поделбата на Бродска околица по општини и населени места¹²⁵

¹²⁴ 1. Решение и напатствија за организацијата и работата на НОО во Македонија -1944,
 2. Уредба на Народната влада на Федерална Македонија од 21.11.1945 година
 3. Службени весници на Федерална Македонија бр.2 од 23.02.1945.година и бр. 4 од 9.04.1945.г.
 4. Списоци за организациската и територијална поставеност. Записници од седници на: Пленумот, Извршниот одбор, Околинската конференција, извештаи за работата на ОНОО-Брод , материјали од Секретаријатот , / извештаи, наредби, списоци , општа преписка,/ материјали од одделите
 (извештаи за работа , списоци на перосналот, податоци, циркуларни писма). (ДАРМ, подрачно одделние Охрид, Фонд: Околински НОО- Брод (1944-1945) година).

Според новата поделба на НР Македонија со законот од 13 јануари 1947 година, Брод е една од дваесет и седумте (27) административни околии во НР Македонија. Според овој закон Бродската околија има дваесет и две (22) седишта на Месни одбори.

Според законот од 18 април 1949 година Брод влегува повторно во Битолската област која е една од трите области на кои е поделена територијата на Н.Р. Македонија на ниво на околија. Набрзо е донесен нов Закон за територијално-административна поделба на НР Македонија (2 февруари 1950 година) според кој Бродската околија влегува во составот на Гостиварската област која е една од четирите во НР Македонија и која за краток рок ќе биде укината. На 18 септември 1950 година со Указ беше донесен Закон за територијална и административна поделба на НР Македонија, а Бродската околија е една од 27-те околии на кој е поделена вкупната територија на НРМ, со седиште на Околискиот народен одбор во Брод.

Според оваа поделба, Околискиот Народен Одбор со седиште во Брод е составен од 11 Месни Народни Одбори. Ваквата поделба трае до 11 април 1952 година кога со законот за поделба на НР Македонија на околии, градови, градски општини и општини се укинува Бродската околија, а новоформираниите: општина Брод, Долноманастиречка општина, Ижишка општина и Модришка општина, влегува во Кичевската околија која е една од 18-те во НРМ. Ваквата поделба трае до 28 јуни 1955 година кога со законот за подрачјата на околииите и општините во НР Македонија, Кичевската околија се укинува и влегува во составот на Охридската околија која е една од седумте во НР Македонија. Во тој период новоформирани општини од регионот на Бродско, во составот на Охридската околија се: Општина Брод и Општина Манастирец.

Инаку, во рамките на проследувањето на историскиот развој на локалната власт во Кичевско-бродскиот регион, мораме да нагласиме дека првите општински НОО во бродскиот регион се формирани во 1944 година врз основа на Решението на Президиумот на АСНОМ за организација на работата на НОО во Федерална Македонија (с. Рамно, 20.10.1944) година.

¹²⁵ ДАРМ, фонд: 5.412, к-1, док. 3/7.

Вс. мисловително и служебно, бр. Броденко, Райнски, Лерински, Орловски...

Општинските народноослободителни одбори дејствувале и работеле по законите и прописите за работа на околните народноослободителни одбори, при што нивните надлежности се протегале на територијата на општините. Организационската структура на општинските народноослободителни одбори била следнава: Пленум, Извршен одбор, Председателство и началници на одделите. Председателството го сочинувале: председателот, секретарот, председателот и секретарот. Притоа биле формирани овие оддели: управен, стопански, соопштителен, пропагандно-просветен, здравствен. Со секој оддел раководел началник. Секретаријатот бил засебно организиран како оддел со раководел секретар.

5.10.1951/128

На папката		О.Д.и С.О.и:
Фед. пров.	Име и презиме	Место раждане и место изтелотвор
1.	Митко К.Костаски	непознато
2.	Отоман В.Бунгуровски	непознато
3.	Отоман М.Кочаноски	непознато

21.VIII. 1945 година

Брод

Секретар:

[Signature]

Претседател:

[Signature]

О.Д.и С.О.и:

Место раждане и место изтелотвор

Број - Роднина

192/19

21.VIII. 1945 година

Брод

Секретар:

[Signature]

Претседател:

[Signature]

О.Д.и С.О.и:

Место раждане и место изтелотвор

Број - Роднина

192/19

*Извештај од страна на НОО за паднати борци во Бродско 1945 година*¹²⁷

¹²⁶ ДАРМ, фонд: 5.412, к-1, док. 4/4, 28.05.1945.

¹²⁷ ДАРМ, фонд: 5.412, к-1, док. 7/5, 21.08, 1945.

Во 1945 година на местото на народноослободителните одбори формирани се МНО- врз основа на Уредбата за определување бројот на територијалните подрачја и седиштето на околиците донесена од Министерскиот совет на Федерална Македонија од 21.11.1945 г.

Општинскиот народноослободителен одбор – Брод почнал да работи на 24 декември кога е конституиран сталниот Општински народноослободителен одбор – Брод, согласно Решението и напатсвијата на АСНОМ.

На конститутивната седница избрано е Председателство на НОО и началници на одделите. За одборници избрани се следните лица: Стојко Николоски од с. Грешница, Борис З. Димитриоски од с. Брод, Богатин С. Димоски од с. Грешница, Филип В. Шоповски од с. Брод, Софронија С. Гидиоски од с. Девич, Страил Богданоски од с. Латово, Нове С. Стаменкоски од с. Крушје, Милисав Т. Стојкоски од с. Русјаци, Петре Белички од с. Сланско, Фитко Лешкоски од с. Дреново, Томе М. Тодороски од с. Суводол, Стојмир Којоски од с. Сланско, Милисов К. Стојкоски од с. Требино, Козмо Стојкоски од с. Ореоец и Светозар Божиноски од с. Крушје.

За председател бил избран Стојко Николоски од с. Грешница, за потпредседател Борис Димитриоски од с. Брод, а за секретар Богатин С. Димоски од с. Грешница.

Формирани се следните оддели: судски, стопански, соопштителен, просветно – пропаганден, здравствен. За началници на одделите се избрани следниве лица: Судски оддел – Филип Шопоски од с. Брод, Стопански оддел – Софронија Гидиоски од с. Девич, Соопштителен оддел – Страил Богданоски од с. Латово, Просветно – пропаганден – Нове Стаменкоски од с. Крушје и Здравствен оддел – Козмо Стојкоски од с. Ореоец.

Одделите на општинскиот НОО имале слични функции како и во рамките на Околијата. Притоа, судскиот оддел се грижел за јавниот ред и мир, водел борба против криминалот и за организирање на општинските (селските стражи). Раководел со мобилизацијата и ги контролира мобилизираните лица во Општината, водел евиденција на ранетите и загинатите обврзници од Бродската општина. Собираше податоци за лицата кои соработувале со окупаторот.

Стопанскиот оддел имал задача да раководи со сите гранки на стопанството на подрачјето на Бродската општина. Собираше податоци и давал извештаи за реквизицијата на вишокот производи од страна на стопаните во

Општината, водел грижа за непроизводителното и слабо производителното население и снабдувањето со потребните количества на храна. Издавал уверенија на лицата на кои им е украдена стока од страна на балистите, водел грижа за шумите на подрачјето на Бродската општина итн.

Здравствениот оддел во доменот на здравството и социјалните грижи води евиденција за новородените деца во општината, се грижи за регулирањето на работниот однос, води евиденција на пензионираниите лица од бивша Југославија. Организира помош за фамилиите на загинатите борци и борците кои се наоѓаат во војска и на останатото бедно население во Општината.

На седницата на општинскиот НОО – Брод, одржана на 20 февруари 1945 година формирана е Истражна комисија за утврдување на злоделата на окупаторите и нивните помагачи, За членови на Комисијата избрани се следните лица: Стојко Николоски – председател на Општинскиот НОО- Брод, Богатин С. Димоски – секретар и началник на Управниот оддел, Стефан С. Алампиоски – референт во Судскиот оддел, Софронија С. Гидиоски – референт на Управниот оддел.

Со формирање на новата власт во составот на Бродската општина припаѓале единаесет села со вкупно 3524 жители, и тоа:

Брод со 404 жители	Грешница со 304 жители
Девич со 231 жител	Дреново со 199 жители
Латово со 378 жители	Ореовец со 188 жители
Русјаци со 365 жители	Сланско со 602 жители
Суводол со 93 жители	Требино со 129 жители
Крушје со 632 жители	

Во 1945 година на местото на НОО се формирани МНО, согласно Уредбата на народната влада за определување на бројот на територијалните подраја и седиштата на околииите и месните народни одбори од 21 ноември 1945 година¹²⁸.

¹²⁸ Службен весник на Федерална Македонија, бр. 24/1945.

Решение

Месниот одбор во Брод, на донесена седница, одлучува да достави на матичар Ратко Ковески, бидејќи во позив на војната власт, во врска на неиспуштено кадровски рок, мајката на матичарот е мртва.

За да би се доверилата вршила права и мајката на матичарот е мртва, месниот одбор с. Брод, донесува следното.

Решение:

За матичарската служба е врши муштафар. Основански администратор при месниот одбор.

Со ова решение да се одлучи муштафар и претис од ова да се достави на основанскиот одбор во Брод.

с. бр.

с. н.

секретар,
М. М. М. М.

Тирисидатар,
Р. М. М. М.

Назначување на матичар во Брод¹²⁹

Во рамките на петте општини на Бродска околија и тоа: Бродска, Ижишка, Дебрешка, Модришка и Самоковска општина биле сместени следниве месни народни одбори: Русјачки МНО, Бродски МНО, Слански МНО, Девички МНО, Горно- Крушки МНО, Пласнички МНО, Ижишко- Хански МНО, Дебрешки МНО, Борински МНО, Крапски МНО, Локвички МНО, Црешнечки МНО, Брезнички МНО, Могилски МНО, Долно – Манастирски МНО, Томино- Селски МНО, Зрклески МНО, Самоковски МНО, Косовски МНО, Бенчевски МНО, Растешки МНО, Долно – Ботушки МНО, Здуњски МНО, Лажански МНО и Ропотовски МНО.

По овие први народни одбори, локалната власт во Кичевско-Бродскиот регион се прилагодува на генералната републичка односно сојузна политита и општествени промени. Така, како и во Кичевско, така и Бродско поминува низ потресите предизвикани со промената на сопственоста, односно одземањето на приватната сопственост по пат на конфискација, национализација, аграрна реформа, колективизација на селото итн. Потоа следат процесите на ширењето

¹²⁹ Документот ја потврдува националната застапеност на муслиманите од Бродско.

на просветата, првите чекори на индустријализација и стопански развој, кој генерално кажано не успеал на планот на подигањето на повисок стопански развој на овој регион.

Во средината на 50-те години се развива комуналниот систем, кој како што наведовме ја форсира општината-односно комуната како главна единица на целокупната административно-територијална поделба на државата.

Со Општиот закон за народни одбори од 1952 година; народните одбори го менуваат својот карактер и стануваат локални органи на власта и самоуправувањето во општините, околиците и градовите. Значи, се воведува за првпат во повоениот период форма на локална самоуправа, и за прв пат се спомнува општината, како територијално- политичка заедница. Членовите на одборот се бираат од полнолетни граѓани на тајни избори.

Воведувањето на локалната самоуправа претпоставува давање оригинални надлежности на локалните единици, кои постојано растат. Во 1952 година се релативно мали, во 1955 година се поголеми, а во 1963 година уште поголеми во однос на претходниот период, кога тие имаат надлежности во областа на економијата, образованието, културата, социјалната заштита, инфраструктурата и други дејности.

Локалната самоуправа во почетокот на овој период е двостепенa, при што првостепената единица е општината, а второстепената околицјата. Но, за разлика од дотогашната состојба кога околицјата беше носител на најзначајните и најбројните функции на локална самоуправа, сега тоа стана општината.

На општината и беа пренесени бројни надлежности кои дотогаш представуваа функции на околицјата како во областа на стопанството, така и во другите области на општествените дејности.

Паралелно со ова јакнеше и материјалната основа на општината која се гледаше како во законското гарантирање на нејзините приходи така и во правата на самостојно утврдување на истите, па консеквентно и со самостојно располагање на истите. Оваа реорганизација имаше и територијални реперкусии, т.е. се создадоа територијално поголеми и економски посилни општини. Се промени битно и улогата на околицјата, таа стана заедница на самоуправни општини.

Тоа даваше ориентација на развојот на општините, ги координираше општинските дејности и им даваше стручна помош во остварувањето на нивните заеднички цели т.е. беше воведен двостепен комунален систем.

Со законските одредби за територијално-административна поделба на НР Македонија од 13 јули 1957 година дојде до окрупнување на Општината Брод, односно таа е територијално проширена и има зголемен број на население. Кон неа се приклучува Општината Манастирец и населените места Пласница, Преглово, Дворци и Ижиште од укинатата општина-Челопеци.

Како орган, народниот одбор во 1963 година (со односниот Устав) се заменува со собрание. Во 1965 година е укината околицата и системот станува едностепен и функциите и надлежностите на околицата ги превзема општината такви во Кичевско- Бродскиот регион има две и тоа: Кичево и Брод..¹³⁰

36

Скопје, 23 јануари 1965

ЗАКОН ЗА ПОДРАЧЈАТА НА ОПШТИНИТЕ ВО СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

На основа член 152 став 5 од Уставот на Социјалистичка Република Македонија издавам

У К А З ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ПОДРАЧЈАТА НА ОПШТИНИТЕ ВО СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Се прогласува Законот за подрачјата на општините во Социјалистичка Република Македонија, што Собранието на Социјалистичка Република Македонија го донесе на заедничката седница на Републичкиот собор и Организационо-политичкиот собор, одржана на 22 и 23 јануари 1965 година.

У. бр. 31
23 јануари 1965 година
Скопје

Претседател
на Собранието на СРМ
Видое Смилевски, с.р.

341

Законот од 1965 година за територијална поделба на СР Македонија¹³¹

Со Законот за подрачја на општините во СР Македонија од 23 јануари 1965 година, СР Македонија е поделена на 32 општини, а општина Брод е една од нив. Ваквиот начин на поделба во СР Македонија се карактеризира со големи

¹³⁰ ДАРМ, ф: Собрание на НРМ, (1.158.8.1/1-7). (Објавено во Службен весник на СРМ, Скопје, 25.1.1965, г. XXI, бр.2, стр.17-18)

¹³¹ Службен весник на СРМ, Скопје, 25.01.1965, год XXI, бр. 2.

општини со едностепена локална власт кој по својот состав, територија, и овластувања добиени од дотогашните околии се различни во однос на двостепената локална власт која се укина според новиот закон, а новина е тоа што за прв пат со новиот закон општините се високо децентрализирани и со голема концентрација на власт пренесени од околииите и државата.

ци, Трап, Трново, Три, Трновци, Цапари, Црничани, Црновец, Црно Буки.²⁷⁵⁴

Седиштето на Општинското собрание е во Битола.

3. ОПШТИНА БРОД²⁷⁵⁵ со населените места: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брес,²⁷⁵⁶ Брод, Вир, Волче, Горно Крушје, Горно Ботуше,²⁷⁵⁷ Горно Манастирец, Грешница, Дворици, Девич, Долно Ботуше,²⁷⁵⁸ Долно Крушје, Долни Манастирец, Драговдол,²⁷⁵⁹ Дрениви,²⁷⁶⁰ Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Ижиште, Инче, Калугерец,²⁷⁶¹ Ковач, Ковче, Косово, Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Пласница, Преглево,²⁷⁶² Орсовец, Рамно,²⁷⁶³ Растеш, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатино,²⁷⁶⁴ Старо Село, Суво Дол,²⁷⁶⁵ Сушица, Тажево, Томино Село, Тополница, Требино, Требовље, Црешнево.

Седиштето на Општинското собрание е во Брод.

4. ОПШТИНА ВАЛАНДОВО со населените места: Ајранли, Аразли, Балинци, Баракли, Бајрамбос, Башали, Башибос, Брајково,²⁷⁶⁶ Булунтули, Валандово, Вејсели, Градец, Грчиште, Дедели, Ѓулели, Јосифово, Казандол, Кочули, Марвинци, Плавуш, Пирава, Прстен, Раброво, Собри, Татарли, Терзели, Удово, Чалакли и Честево.

Седиштето на Општинското собрание е во Валандово.

5. ОПШТИНА ВИНИЦА со населените места: Блатец, Винаца, Виничка Кршла, Градец, Грљани, Драгобраште, Истибања, Јакимово, Калиманци, Крушево, Лаки, Лески, Липец, Пекљани, Трсино и Црн Камен.

Седиштето на Општинското собрание е во Винаца.

6. ОПШТИНА ГЕВГЕЛИЈА со населените места: Богданци, Богоројца,²⁷⁶⁷ Габрово, Гевгелија, Горничет,²⁷⁶⁸ Давидово, Дуругли, Ѓавато, Ѓопчели, Кованци, Конско, Куртамзали, Милетково, Миравци, Моин, Мрзенци, Негорци, Николик, Нови Дојран,²⁷⁶⁹ Органцали, Петрово,

²⁷⁵⁴ Црнобуки

²⁷⁵⁵ Општина Македонски Брод

²⁷⁵⁶ Брест

²⁷⁵⁷ Горно Ботушје

²⁷⁵⁸ Долно Ботушје

²⁷⁵⁹ Драгов Дол

²⁷⁶⁰ Дреново

Извод од Законот за територијална поделба од 1965 година каде се гледа измената на името од Општина Брод во Општина Македонски Брод¹³²

Наведениот начин на поделба ќе трае се до 14 септември 1996 година. Според наведениот закон Општина Македонски Брод за прв пат е регистрирана

¹³² Исто.

во законски рамки со наведеното име, односно со додавката *македонски*. Инаку често присутната употреба на името Македонски Брод во различни текстови и документи кои се однесуваат пред 1965 односно 1996 година не е соодветна.

Мојно, Дедебалци, Црничани, Ношпал, Будаково и Трап.

✓ 12. Македонски Брод со населените места: Вир, Горно Манастирец, Долни Манастирец, Долно Крушје, Горно Крушје, Грешница, Девич, Драгов Дол, Дреново, Латово, Крапа, Модриште, Локвица, Сланско, Слатино,²⁹³⁴ Суводол, Томино Село, Старо Село, Тополница, Требино, Црешнево, Ижиште, Русјаци и Ореовец.

✓ 13. Самоков со населените места: Ковач, Бенче, Битово, Близанско, Брест, Волче, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Зркле, Заград, Звечан, Здуње, Калугерџи, Ковче, Косово, Лупште, Могилец, Тажево, Брезница, Белица, Рамне, Растеш, Требовље, Ииче и Сушица.

✓ 14. Пласница со населените места: Преглово, Дворци и Лисичани.

Извод од Законот за територијална поделба на Република Македонија и определување на подрачјата на единиците на локалната самоуправа од 1996 година каде е назначена Општината Македонски Брод¹³³

Територијата во Бродскиот регион се дели на неколку општини како на пример: Општина Пласница, Општина Самоков, Општина Македонски Брод. Ваквата поделба на општините од Бродскиот регион трае до 16 август 2004 година кога со законот за територијална организација на локалната самоуправа во РМ се укинува општина Самоков се спојува во општина Македонски Брод која влегува во 33-те општини со седиште во град. Карактеристично за Бродскиот регион тоа што Македонски Брод е административен, политички и културен центар на Бродскиот регион а потребите на граѓаните се остваруваат тука. Правата и обврските на граѓаните од општина Пласница се остваруваат во Македонски Брод поради тоа што подрачните министерства и другите служби од интерес за граѓаните се лоцирани во Македонски Брод а населението од двете засегнати општини полесно и непречено се интегрира во институциите на системот, така да граѓаните од овие две соседни општини продолжуваат да ја негуваат и реализираат традицијата на заедничко и вековно живеење во тој регион. Позитивно е тоа што постојано се работи на планот за подобрување на етничката и националната застапеност на граѓаните од општина Пласница во

¹³³ Исто, 14.09.1996, год. LII, бр. 49.

институциите на системот. Немојам а да не спомнам дека позитивен пример во делот на застапеноста е Министерството за внатрешни работи кое води посебна грижа за националната и етничката застапеност, а се очекува, таквиот пример да го следат и другите подрачни единици на министерствата како што се пример Министерството за труд и социјална Политика, Министерството за одбрана и др. Застапеноста на малцинствата во институциите на системот не е нова и непозната работа во овој крај. Напротив Македонски Брод и неговите граѓани имаат богато искуство за заедничко живеење и работење уште од темелите на формирање на локалната и државната власт во повоена Македонија, на тие искуства позитивно се гледа. Карактеристично и важно за овој крај е тоа што секогаш овој крај е хомоген во сите поделби е целовит, неподелен и без поголеми проблеми во својата блиска и далечна историја.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ЕДНОСТЕПЕНА ЛОКАЛНА ВЛАСТ ВО

КИЧЕВСКО-БРОДСКИОТ РЕГИОН

4.1. Законско уредување и организациона поставеност на локалната власт (локалната самоуправа) во СРМ (1965-1990)

Еден од поважните услови за демократијата и правната држава, востановено во принципите на Европската унија како и во европското законодавство, претставува развивањето на локалната самоуправа. Во современите услови е неспорно значењето на локалната самоуправа, при што таа во нашата држава се развиваше според создадената клима за демократизација на општествените односи, како во рамките на СФРЈ така и во рамките на суверена Република Македонија.

За тоа, колкаво е значењето на локалната самоуправа, сведочи и усвојувањето на Европската повелба за локална самоуправа од страна на Советот на Европа, во Сразбур во 1985 година. Притоа, принципот на локалната самоуправа според член 2 од Повелбата “ќе биде утврден со законодавството на земјите потписнички и каде е можно со уставот“ на државата¹³⁴.

Во светот постојат различни облици на организирање на локална самоуправа, при што таа може да биде едностепена како во Швајцарија или двостепена како во САД. Локалната самоуправа се формира според критериумите кои главно се однесуваат на хомогеноста, стопанските капацитети на локалната заедница и гравитирањето кон одделни институции од витална важност за нејзините извори на приходи, но и од државниот буџет, со оглед на тоа дека покрај изворните дејности од непосреден интерес за нејзините членови, извршува и работи кои и се доверени со уставот и законите на државата.

¹³⁴ WWW.bh.hchr.org/.../Evropska%20povelja%20

Развојот на локалната самоуправа во Република Македонија може да се проследи во периодот кога републиката е дел од југословенската федерација и по прогласувањето на сувереноста (по 1991 година). Притоа, самата локална самоуправа во рамките на СФРЈ иако се поврзува со системот на самоуправување, таа најчесто е врзана со економските состојби и политичките прилики во оделни периоди на развојот на општеството. Притоа, од средината на 50-те година особена важност добива развојот на комуналниот систем, односно општините (комуни) како носители на локалната самоуправа. Но, се до средината на 60-те година и околицата игра особена улога заради што, всушност, функционира двостепената локална власт.

Уставот на СФРЈ од 1963 година ја поставува улогата на општината-комуната како основна клетка на целокупното општествено уредување¹³⁵. Низ различните органи на општината и во општината се наложува остварување на самоуправувањето на “работните луѓе”¹³⁶ во нивните секојдневни активности, и тоа во сите прашања на економските односи, политичкиот, културниот, социјалниот итн., живот и работа¹³⁷.

¹³⁵ Во членот 73. до уставот на СФРЈ од 1963 година стои: “Самоуправувањето на граѓаните во општината е политичка основа на единствениот општествено-политички систем. Во општината се создаваат и се остваруваат облиците на општественото самоуправување, од кои произлегуваат органите кои ја вршат функцијата на власт”.

¹³⁶ “Работни луѓе”, според југословенскиот политички речник се припадници на социјалистичкото општество кои извршуваат различни општествени функции заради задоволување на сопствените и заеднички потреби. Притоа, декларативно, според југословенските политиколози, општествената положба и улогата на работните луѓе во југословенското социјалистичко општество ја прават: општествената сопственост над средствата за производство, кое како нов општествен однос ја исклучува експлоатацијата човек над човек и овозможува самоуправување на работните луѓе и општествено насочување на стопанскиот развој итн. (Виолета Ачкоска, Лекции..., 488-489).

¹³⁷ За подигање на поголем степен на национална рамноправност, наместо терминот национални малцинства, во почетокот на 60-тите години, се воведува нов термин - народност. Според Уставот на СРМ од 1963 година, “припадниците на народностите - националните малцинства што живеат во Социјалистичка Република Македонија се рамноправни во се и имаат исти права и должности како и Македонците” (член 72). Во амандманите XIV, XVII на Уставот стои дека “на подрачјата на кои живеат припадници на народностите, во јавниот и општествениот живот, јазиците и писмата на народностите се рамноправни со македонскиот јазик. Во општините на чие подрачје живеат припадници на народностите, одлуките и другите поважни акти на општинските собранија и на работните организации се објавуваат и на јазиците на народностите. Јавните натписи на овие подрачја се и на јазиците на народностите. Општествено-политичките заедници се грижат за развојот на школството, печатот, радиото, телевизијата и културно-просветната дејност на јазиците на народностите. Припадниците на народностите имаат, во согласност со закон, право на употреба на својот јазик во остварувањето на своите права и должности, како и во постапката пред државните органи и организации што вршат јавни овластувања”. ...”Народностите и етничките групи имаат право да го употребуваат знамето на народноста, односно на етничката група”.... (Исто, 139).

Собранието на СР Македонија, на седницата одржана на 22-23 јануари 1965 година, донесе Закон за подрачјата на општините во Социјалистичка Република Македонија според кој се регулира административно-територијалната поделба во чија основа се подрачјата на општините, а истовремено се дефинираат надлежностите и начинот на формирање и функционирање на новите органи на локалната власт во СРМ¹³⁸. Според овој закон општините како главни носители на локалната власт ја превземаат сета надлежност која до сега беше во рацете на околицата. Собранијата на околиците, чиј престанок бил “утврден со Уставниот закон за измени на уставот на Социјалистичка Република Македонија, и нивните органи престануваат со работа на 1 февруари 1965 година“ (член 20). Така, со донесување на овој закон околиците се бришат и повеќе не постојат во рамките на административно-територијалната поделба, а општините ги превземаат сите надлежности, обврски и права¹³⁹. Во рамките на новата територијално-административна поделба беа утврдени 32 општини, меѓу кои статус на посебни општини добија Брод и Кичево.

Со наведениот закон регулирани се сите правни дејствија од областа на превземените и недовршени работи од страна на старите и новите општини во делот на персоналот, започнатите зафати, инвентарот, и сите надлежни работи. Притоа, законски, 31 јануари се одредува за датум кога престанува функционирањето на старите органи кои треба да ги заклучат сите службени книги (член 10). За ден на конституирањето на собранијата на новообразованите општини е одреден 1 февруари 1965 година. Истиот ден, на истата седница е определено избирањето на претседател и потпретседател, одборнички комисии и совети на општинското собрание, како и други органи на локалната власт (член 8 од законот).

Со новиот закон за едностепена локална самоуправа општината станува главниот посредник помеѓу народот и државата. Таа е дефинирана како главна алка која требало да ги апсолвира сите потреби и проблеми на граѓаните и да

¹³⁸ Службен весник на СРМ, Скопје, 25.01.1965, год. XXI, бр.2, стр. 19-27.

¹³⁹ Според член 2 од Законот, во СР Македонија статус на општини добија: Берово, Брод, Битола, Валандово, Винаца, Гевгелија, Гостивар, Дебар, Делчево, Демир Хисар, Идадија, Кавадарци, Кале, Кисела вода, Кичево, Кочани, Кратово, Крива Паланка, Крушево, Куманово, Неготино, Охрид, Прилеп, Пробиштип, Радовиш, Ресен, Свети Николе, Струга, Струмица, Тетово, Титов Велес и Штип. Подрачјето: Идадија, Кале и Кисела Вода го сочинуваат Скопје. Во истиот член се наведени и местата кои спаѓаат во подрачјето на секоја општина.

бара соодветни решенија. Доколку налагале потребите општината, односно нејзините органи, директно се обраќаат до државата, а не како во дотогашната практика до околицата која го имала главниот збор во локалната власт како посредник помеѓу локалните единици и државата.

Според новите прописи највисок орган на власта како и орган на општественото самоуправување во општината е собранието. Тоа во рамките на правата и должностите на општината ги врши следниве работи:

- Ја утврдува политиката и одлучува за основните прашања од значење на политичкиот, стопанскиот, социјалниот и културниот живот и општествен развој.
- Донесува општествен план, буџет, прописи и други општи акти, претресува прашања од заеднички интерес за организацијата на здружен труд и за другите самоуправни организации и заедници и ги усогласува нивните односи и интереси.
- Дава иницијативи за склучување и учествува во склучувањето на општествените договори.
- Разгледува прашања од областа на народната одбрана, безбедноста и општествената самозаштита.
- Ја претресува состојбата и општите проблеми на уставноста и законитоста на правосудството.
- Организира и врши општествен надзор и ги утврдува основите на организацијата и надлежноста на органите на општината.
- Основа органи на управа, избира, именува и разрешува определени функционери на тие органи и судии.
- Се грижи за спроведувањето на утврдената политика, прописите и другите општи акти.
- Утврдува политика за извршување на прописите и другите општи акти и обврски на органите и организациите во врска со извршување на тие прописи и општи акти.
- Врши политичка контрола над работата на својот извршен орган, органите на управата и на носителите на самоуправните, јавните и другите општествени функции што одговараат пред собранието и со своите насоки ја насочува работата на тие органи.

Собранието на општината го сочинувале три собори, и тоа: собор на здружен труд, кој е собор од делегати на работните луѓе во организациите на здружен труд и во другите самоуправни организации и заедници на трудот, собор на месни заедници, кој е собор на делегати на граѓаните во месните заедници, и општествено – политички собор, кој е собор на делегати на работните луѓе и граѓаните организирани во општествено – политички организации. Притоа, бил утврден и начинот на кој се избирале членовите на собранието или делегатите. Во востановената процедура, најпрво се избирала делегација (составена од неколку делегати), а потоа, членовите на делегацијата бираат еден од нив за делегат во општинското собрание. Еден од делегатите на собранието, по гласање на сите присутни делегати на собранието, се бира за претседател на истото.¹⁴⁰

Карактерот на представничкото тело, обемот на неговите надлежности, неговата поставеност спрема граѓаните и органите на управата, и доста други проблеми во тој контекст се резултат на достигнатото ниво на политички односи, бидејќи комуналниот ситем е дел од политичкиот ситем, но и други околности, како што е влијанието на економските текови на политичкиот живот, целокупната развојна концепција на системот итн, го насочува неговиот развој. Сето до сега кажано зависи од два фактора: својството на собранието да ги представува и биде одговорно за интересите на локалното население, поседување на право да ги одреди и реализира целите на локалната политика. Локална самоуправа во повоениот период се карактеризира со брз стопански развој, пораст на материјалното и културното ниво на населението, при што во одделни периоди беа отворени можности работните луѓе и граѓаните да ги задоволат нараснатите материјални и културни потреби. Процесот на децентрализација и деетатизација премести доста прашања на локално ниво. Сето тоа доведе општината да добие богати политички содржини, кои за жал резултираа најчесто во затворање на општините во локални рамки (т.н. локалпатриотизам).

Политичкиот ситем на СРМ, по 1965 година се карактеризира со две посебности:

¹⁴⁰ Владимир Митков, Политичкиот ситем на СФРЈ, Правен факултет, Скопје 1986, стр. 323-326

Прво, развојот на самоуправувањето, преку кое се настојувало да се афирмира социјалистичката самоуправна демократија. Според тогашната политичка теорија, доведен до целосен израз, тој вид на демократија требало да ја исклучи експлоатацијата на човек од страна на човек и други видови економски и политички монопол, а да обезбеди слобода на работниот човек да располага со условите, средствата и плодовите од својот личен и здружен труд; слобода на човекот сам да управува со своите интереси; слобода за непосредна размена на трудот итн. Самоуправувањето ја зафаќало и економската сфера на односи. Притоа, особено на економски план се покажал видлив расчекор помеѓу теоријата и практиката. Тоа особено дошло до израз во неуспешната стопанска реформа преземена во 1965 година¹⁴¹.

Втората карактеристика на политичкиот систем во делот на локалната самоуправа се состои во концептот на општонародната одбрана. Поради неприфаќање на блоковската поделеност на светот југословенскиот систем градеше таков модел на воено – одбранбена рефлексивна на надворешно – политичките доктрини и мирољубива коегзистенција на народите и неврзувањето, сето ова е потребно поради значајниот учинок на општината како локален иницијатор и асоцијант на низа активности. Сепак големите инвестиции во ЈНА и општонародната добрана се покажаа во голем степен како промашување на вложените инвестиции, ако се земе предвид крвавото раздружување на поранешните републики на СФРЈ по 1991 година.

Сепак, за периодот за кој зборуваме (од средината на 60-те до средината на 70-години), локалната самоуправа имала широк спектар на надлежности, што и овозможувале да функционира речиси како вистинска локална самоуправа. Сепак, од другата страна се покажало дека, ширината на надлежностите може да биде и слабост, кое се покажало на самиот терен, во практиката. Токму заради таквите состојби, биле донесени нови законски прописи со кои се врши

¹⁴¹ Спроведувањето на реформата било недоследно и практично сопрено заради појавата на висока невработеност, но пред се заради неприфаќањето на вистинска автономија на стопанството од страната на југословенското политичко раководство, а пред се настојувањето на СКЈ да го задржи монополот на власта. Тука, секако, улога одиграл и стравот од евентуални социјални тензии поради невработеност. Но, и покрај настојувањата на државата за поголема вработеност, бројот на невработени растел, а голем дел од вработувањата биле се повеќе непродуктивни (во администрација и државно-партиски органи). Ваквите непродуктивни вработувања го поскапувале производството и ја зголемувале индустриската пренаселеност, така што набрзо ќе започне период на економско назадување и задолжување во странство. (В Ачкоска, исто, стр. 414).

редукција на надлежностите, се со цел да се овозможи повисок степен на ефикасност во одлучување на претставничките тела.

Така, во периодот од 1974 до 1991 година имаме измени во рамките на надлежностите на локалната самоуправа. Тоа е период во кој е извршена најрадикална реформа во процесот на децентрализација на сојузните (федерални) функции и трае се до моментот кога се донесени законски можности за реализација на принципот на самоопределување до отцепување на одделните републики на федерацијата. Кажано со политичко-правен речник, ова е периодот кога процесот на деволуција или децентрализација достигнува определен развој¹⁴².

Според уставот од 1974 година општината е самоуправна и основна општествено – политичка заедница, заснована врз власта и самоуправувањето на работничката класа и на сите работни луѓе. Во општините работните луѓе и граѓаните создаваат и обезбедуваат услови за својот живот и работа, го насочуваат општествениот развој, ги остваруваат и усогласуваат своите интереси, ги задоволуваат заедничките потреби и остваруваат власт и управуваат со другите општествени работи, создава и развива материјални и други услови за живот и работа и за самоуправно задоволување на материјалните, социјалните, културните и другите заеднички потреби на работните луѓе и граѓаните, го насочува стопанскиот и општествениот развој и се уредуваат односите од непосреден интерес за работните луѓе и граѓаните во општината

Врз основа на сојузниот Устав од јануари 1974 година, на 25 февруари беше донесен и Уставот на СРМ со кој Социјалистичка Република Македонија се дефинира како “национална држава на македонскиот народ и држава на албанската и турската народност во неа“ (чл.1, ст. 1). Републиката се здобива со приоритет во остварувањето на суверените права, како и со право да учествува во работата на федералните органи во решавањето на работите од заеднички

¹⁴² Со поддршка на највисокото партиско раководство на СР Србија и со согласност на другите републики (подредени на титовиот авторитет) на 26.12.1968, во Сојузното народно собрание се усвоени амандманите VII - XIX на Уставот на СФРЈ. Со амандманот VII е променет називот “Автономна покраина Косово и Метохија“ во “Социјалистичка автономна покраина Косово“, а со амандманот XVIII се променети основните начела во организирањето на автономните покраини. Автономијата повеќе не се регулирала само со сојузниот и републичкиот устав, туку и со покраински Уставен закон, со што е отворен пат на речиси целосна самостојна законска, извршна и судска власт во покраините. (Исто, стр. 214).

интерес. Во определени области како образованието, науката, културата, здравството, социјалната политика и други, републиката добила единствени надлежности. Исто така, таа се здобила и со пооделни права од областа на државната безбедност, народната одбрана и меѓународните односи коишто дотогаш спаѓале во исклучителна надлежност на сојузните органи¹⁴³.

Во рамките на промените на политичкиот систем, односно на поставеноста на федерацијата и републиките, се поставува и прашањето кои околности доведоа до развојот на локалната самоуправа!? Во наведениот контекст, развојот на републиките одеше кон тоа се повеќе да се идентификуваат нивните специфики (како држави), и во тие рамки да се стигне до полабава федерација, која допушта различности, а со тоа на политички план и поголема сувереност на републиките. Значи, повоениот систем (со уставите од 1946, 1953, 1963), во кој се инсистираше да се интегрираат интересите на сите федеративни единици, поради нивните големи разлики во нивото на развиеност, не можеше да опстане повеќе, а да не предизвика штети по нивниот развој. Од друга страна, немаше повеќе надворешни непријатели, со тоа и потреба од толку силна држава, која во интерес на заедничкиот опстанок би ги потиснала индивидуалните разлики. Сфаќањето за потребата од почитување на разликите на државно ниво, предизвикани од специфичностите на односните единици, беше пренесено и на локално ниво. Имено, беше сфатено дека локалните разлики се големи, и дека треба да се зголеми локалната автономија, преку зголемување на нивните надлежности и изворни приходи. Така, Локалната самоуправа (комуналниот систем) во овој период се карактеризираше со широки надлежности, во кои влегуваа економските, образовните, социјалните, здравствените, културните и некои други. За остварување на овие надлежности на локалната самоуправа на општината и стоеја на располагање многу извори на приходи, како што беа даноците, таксите, државните приходи за недоволно развиените општини и други.

Големите надлежности бараат побројни кадрови ресурси и значајни средства, кои од своја страна исто така бараат поголема умешност и стручност за да се управува со нив. Бидејќи многу мали општини не можеа да обезбедат таков кадар и средства, се формираа големи општини во периодот од 1974 до

¹⁴³ Исто, стр.215.

1991 година, кои беа составени од еден град и сите околни села, а само Скопје беше поделено на 5 општини. Така вкупниот број на општините, се до 1996 година изнесуваше вкупно 34 општини.

4.2. Локалната власт и самоуправа во Република Македонија по нејзиното осамостојување од југословенската федерација

Распадот на југословенска заедница, односно СФРЈ, Македонија и нејзините граѓани го примија со доза на резервираност, поради недефинираната и нејасна состојба која владееше на целиот југословенски простор. Крвавите и нецивилизирани состојби што го зафатија југословенскиот простор допринесоа да се забрза процесот на осамостојување на нашата држава. Напоредно со тоа, веднаш се пристапи кон избор на стратегија и тактика, соодветна на специфичните и посебни околности со кој владееше нашата земја.

Патот кон осамостојување и независност беше: нужен, потребен и неизбежен, од тие причини полека но сигурно се одеше од чекор во чекор за реализација на тој проект.

Прво се пристапи кон прилагодување на уставните и законските рамки, со цел тие да не го кочат тој пат напротив, да овозможат побрзо и поефикасно чекорење по тој пат, потоа се пристапи кон практична и физичка поделба и одвојување од југословенската заедница, такви големи реформски зафати беа нужни и неопходни во тоа време на 90-тите години, и тоа:

- Прилагодување на уставните и законските регулативи,
- Референдум за самостојност и независност на нашата земја,
- Бришење на знаците и симболите останати од социјализмот,
- Плурализам и демократија
- Монетарно и фискално осамостојување
- Меѓународно признавање на Р. Македонија
- Носење закон за нова административна – територијална поделба на Р. Македонија и др.

За реализирање на овие проекти Република Македонија веднаш пристапи, дел по дел ги оствари иако сето тоа не одеше така лесно и едноставно, постојат факти и аргументи дека остварување на овие процеси беа следени со

застои и оспорувања од повеќе страни предизвикани од внатре и надвор. Внатрешните елементи кој го кочеа развојот и процесите на Република Македонија беа длабоко инфилтрирани во власта со силно влијание и моќ, а додека надворешните фактори кој исто така преставува кочница за побрзо и поефикасна реализација на стратешките проекти на Република Македонија беа пред се од блиското и далечното соседство, фрустрирани и вознемирени од името на државата и мнозинскиот народ во земјата. До денес сеуште се чудни и необјаснети нивните аргументи за оспорување и негација на уставното име на Република Македонија и нејзината нација. Земање за право и монопол над името „Македонија-македонец“ е бес преседан во поновата историја поради фактот што тоа име ниту го користат во официјалната и меѓународна легислатива ниту пак се согласуваат ние да го користиме тоа име кое со години и вековно е синоним и бренд на овие простори. И покрај сите оспорувања и застои на вакви и други елементи, сепак Република Македонија полека но сигурно чекори по патот кој е зацртан од нашите предци познати во далечната и блиската историја на македонскиот народ и држава.

Трансформацијата на територијалната самоуправа од комуналниот систем во локална самоуправа отпочна во 1990 година кога со одлука на тогашниот Извршен Совет на РМ на комуналната самоуправа и беа одземени голем број на надлежности што таа ги имаше врз основа на Уставот на СФРЈ и на СРМ. Државата на самиот почеток на транзицијата беше соочена со притисок однадвор и со повисоки етнички тензии внатре па инстинктот да се преживее или излезот од таква ситуација го најде во централизацијата, најверојатно водена од логиката дека полесно е секој антагонизам да се разреши на повисоко, државно ниво, помеѓу помал број на субјекти отколку на локално ниво каде контролата на околностите е помала. Централизацијата нужно битно го стесни целокупниот концепт на локалната самоуправа што најмногу се одрази на локалните надлежности и финансирањето. Централизацијата од една страна и некои неповолни искуства во поглед на финансирањето од претходниот (самоуправниот) период доведоа до спротивни решенија на овој план во транзициониот период. Поконкретно, уште во самиот почеток на транзицијата државата ги презеде локалните надлежности во областа на образованието, здравството, социјалната грижа и заштита, културата, цивилната заштита, територијалната одбрана, внатрешни работи итн. и со тоа создаде оправдување

за намалување на финансискиот капацитет на општините. Значи, на локалната самоуправа и останаа само комуналните дејности (инфраструктурата) и донесување урбанистички планови по претходна согласност од државните органи, со доста ограничени финансиски средства за нивна реализација, што како ситуација не се промени и по донесувањето на Законот за локална самоуправа од 1995 година. Со тоа, отпадна потребата од големите општини, бидејќи малите надлежности можеа да бидат вршени и од мал стручен кадар, значи кој би можел да биде најден и во помали средини, а големите општини создаваа проблеми со функционирањето затоа што се протегаа на голем простор, каде населението од едниот крај на општината немаше никакви допирни точки со населението од другиот крај на општината (во некои општини растојанието меѓу најодалечените места беше 50 км). Тоа резултираше во нова територијална поделба во 1996 година, каде бројот на општините се зголеми на 123 (плус градот Скопје), но тие станаа помали по население и територија.

Со Законот за Територијална организација на локалната самоуправа во Р Македонија 1996 година се врши територијална поделба на Република Македонија, се определуваат подрачјата на единиците на локалната самоуправа, се уредуваат седиштата и границите на општините, имињата на населени места и други прашања сврзани со територијалната поделба. Подрачјата на општините ги опфаќаат населените места кои влегуваат во нивен состав, утврдени со закон, и тоа: градовите, селата и населбите. Основањето на нови општини, промената на подрачјето и седиштето на општините и укинувањето на општините се врши со закон. Според овој закон населено место може да биде во состав само на една општина, на подрачјето на една општина две или повеќе населени места не можат да имаат исто име, промена на име можно е само со закон, границите на општините представуваат граници на населените места кои се во состав на општините и истовремено представуваат и граници на катастарските општини а споровите во врска со границите ги решава Владата на Република Македонија¹⁴⁴.

¹⁴⁴ По основ на овој закон Република Македонија, административно и територијално е поделена на, следниве општини: Берово, Пехчево, Битола, Бистрица, Новаци, Бач, Старавина, Могила, Кукуречни, Цапари, Добрушево, **Македонски Брод, Самоков, Пласница**, Валандово, Винаца, Блатец, Гевгелија, Миравци, Богданци, Стар Дојран, Гостивар, Неготино – Полошко, Врлчиште, Ростуша, Маврови Анови, Чеграње, Србиново, Вруток, Дебар, Центар Жупа, Делчево, Македонска Каменица, Демир Хисар, Сопотница, Кавадарци, Конопиште, Росоман, Кичево, Другово, Осломеј, Вранештица, Зајас, Кочани, Чешиново, Облешево, Зрновци,

Неповолната состојба во локалната самоуправа во периодот 1991- 2002 година беше предизвикана од малите надлежности, недоволните финансиски средства и друго. Острите критики од страна на локалната самоуправа према државната власт заради конкретните состојби, но пред се притисокот на меѓународната заедница по воениот конфликт во 2001 година доведе до измени и дополни на законот за локалната самоуправа¹⁴⁵. Со измените и дополнувањата, содржани во Законот за локалната самоуправа од 2002 година, битно се зголемуваат надлежностите на општината и тие се наоѓаат во следниве области:

- урбанистичкото (урбаното и руралното) планирање;
- заштитата на животната средина и природата;
- комуналните дејности;
- културата;
- спортот и рекреацијата;
- социјалната заштита и заштита на децата;
- образование;
- здравствена заштита;
- спроведување на подготовки и превземање на мерки за заштита и спасување на граѓаните и материјалните добра од воени разурнувања, природни непогоди и други несреќи и од последици предизвикани од нив;
- противпожарна заштита;
- надзор над вршење на работите од нејзина надлежност и
- други работи определени со закон.

Оризари, Кратово, Крива Паланка, Ранковце, Куманово, Липково, Орашац, Клечевци, Старо Нагоричани, Крушево, Житоше, Неготино, Демир Капија, Охрид, Белчишта, Косел, Мешеишта, Прилеп, Долнени, Тополчани, Кривогаштани, Витолиште, Пробиштип, Злетово, Радовиш, Конче, Подареш, Ресен, Свети Николе, Лозово, Струмица, Ново Село, Василево, Босилово, Куклиш, Муртино, Струга, Луково, Делогожди, Лабуништа, Велешта, Вевчани, Тетово, Џепчиште, Теарце, Брвеница, Каменање, Боговиње, Шипковица, Желино, Јегуновце, Вратница, Велес, Богомила, Градско, Чашка, Извор, Штип, Карбинци, Арачиново, Студеничани, Зелениково, Петровец, Илинден, Сопиште, Сарај, Кондово, Чучер - Сандево. Општини во град Скопје: Гази Баба, Ѓорче Петров, Карпош, Кисела Вода, Центар, Чаир, Шуто Оризари, вкупно 123- општини во Република Македонија. (Службен весник на РМ, Скопје, 14.09.1996, год. ЛП, бр. 49, стр. 2757-2770).

¹⁴⁵ Измените и дополнувањата на постојниот Закон за локална самоуправа се усвоени на седницата на Собранието на Република Македонија одржана на 24 јануари 2002 година. Пречистениот текст на законот е објавен во Сл.весник на РМ бр.5 од 29 јануари 2002 година

Зголемувањето на надлежностите во однос на претходниот период, бараше повторно поголем стручен кадар за нивно управување и поголеми средства. Поради тоа што некои општини немаа таков кадар и средства (на пример некои општини како Старавина или Витолиште беа составени од неколку стотини лица со претежно старечко население), се пристапи кон нова територијална организација во 2004, со која општините беа зголемени, а тоа влијаеше да се намали нивниот вкупен број, така што по 2004 година имаме 84, односно заедно со градот Скопје 85 единици на локалната самоуправа, наместо дотогашните 123 општини¹⁴⁶.

Така Законот од 16 август 2004 година односно „Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Република Македонија“ предвидува поделба на Република Македонија на вкупно 33 општини со седиште во град¹⁴⁷ и вкупно 41 општина со седиште во село¹⁴⁸. Покрај тоа, во подрачјето на град Скопје се определени вкупно 10 општини¹⁴⁹. Истовремено со територијалната поделба се дефинира и организацијата на месната самоуправа во Република Македонија, која “може да се организира во облици на месна самоуправа за подрачје на општина, определено со закон, на начин и постапка утврдени со статутот на општината“ (Член 13 од Законот).

Оваа најнова територијална поделба предизвика повеќе политички полемики помеѓу тогашната партија на власт (СДСМ) и опозицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, која дури се обиде преку референдум да ја попречи новата територијална поделба на Република Македонија. Притоа, дел од очекувањата од новата административна и територијална поделба на Македонија се остварија, но останаа отворени прашања во некои општини како што се Струга

¹⁴⁶ Службен весник на РМ, бр. 55, год. LX, 16 август 2004, стр. 1-7.

¹⁴⁷ Општини со седиште во град: Берово, Битола, Богданци, Валандово, Велес, Винаца, Гевгелија, Гостивар, Дебар, Делчево, Демир Капија, Кавадарци, Кочани, Кичево, Кратово, Крива Паланка, Крушево, Куманово, Македонска Каменица, Македонски Брод, Неготино, Охрид, Пехчево, Прилеп, Пробиштип, Радовиш, Ресен, Свети Николе, Струга, Струмица, Велес и Штип.

¹⁴⁸ Општини со седиште во село: Арачиново, Босилово, Брвеница, Василево, Вевчани, Вранештица, Врапчиште, Градско, Дебарца, Дојран, Другово, Желино, Зајас, Зелениково, Зрновци, Илинден, Јегуновце, Боговиње, Карбинци, Конче, Кривогаштани, Липково, Лозово, Маврово и Ростуше, Могила, Новаци, Ново Село, Осломеј, Петровец, Пласница, Ранковце, Росоман, Сопиште, Старо Нагоричане, Студеничани, Теарце, Центар Жупа, Чашка, Чашиново и Чучер Сандево. Седиштето е со истото име со исклучок на општина Маврово и Ростуше со седиште – Ростуше

¹⁴⁹ Општини на град Скопје: Аеродром, Бутел, Гази Баба, Ѓорче Петров, Карпош, Кисела Вода, Сарај, Центар, Чаир, Шуто Оризари, сите со седиште во град Скопје. (Закон за град Скопје, Службен весник на РМ, бр. 55, год. LX, 16 август 2004, стр. 13-20).

и Кичево, а и Скопје, со оглед на фактот дека овие општини беа оформени со додавање на населени места со мнозинско албанско население заради постигнување на одделни цели на рамковиот договор од 2001 –та година, а не заради стопански оправдувања или други културни, историски итн. потреби.

Притоа, Владата на РМ прокламира неколку цели кои наводно сакала да ги постигне со законот за територијална организација на локалната самоуправа донесен 2004 година. Тие биле: интеграција на граѓаните, независно од етничката припадност, преку локалната самоуправа; окрупнување на општините заради зголемените надлежности; и верификација на досегашната мрежа на општините со намера да се укинат неспособните, а да ги остави способните општини. За жал таквите намери не беа до крај принципиелно спроведени. Така, на пример, дека целта за интеграција на граѓаните со различна етничка припадност преку локалната самоуправа не стои, зборуваат следните факти: “општината Пласница, во која живеат македонофони Турци не е споена со Македонски Брод од кого е оддалечена само 9-10 километри и е во иста локална целина, туку со општината Македонски Брод е споена општината Самоков која е оддалечена 40 километри и која претставува посебна локална целина.”¹⁵⁰

Наводното окрупнување на општините заради заеднички, похомогени интереси во овој случај, исто така, сосема не држи и тоа не била вистинската цел на владата¹⁵¹. А дека не функционира ни третата цел (покажаната способност на општината да работи и да постигнува резултати) зборуваат оние факти кои укажуваат дека се укинати мошне успешни општини, а се задржани општини кои биле сосема слаби¹⁵².

¹⁵⁰ Проф. д-р Владо Попоски, Локалната ..., стр. 26.

¹⁵¹ Според проф. д-р Владо Попоски “дека и тоа не било вистинска цел на Владата, зборуваат следните факти: наместо општините Бањица, Србиново и Вруток да се обединат во единствена голема рурална општина со центар во Бањица, сите тие се спојуваат со градот Гостивар. Наместо општините Бистрица и Бач да се спојат во респективна и просперитетна крајгранична општина тие се приклучени кон Битола. Во општината бистрица живееја над 20 проценти Албанци. Сегашната општина Битола има само 4 до 5 проценти Албанци, со се тие од претходната општина Бистрица. Општината Џеписhte која беше голема и по површина и по население, и која беше најпросперитетна рурална општина, наместо да остане понатаму како самостојна, или, евентуално, да се спои со соседната исто така рурална Теаречка општина, таа е приклучена кон градот Тетово со што, на тој начин е зголемена хетерогеноста на интересите и на проблемите. Наместо Дримколската општина Луково со македонско население да се приклучи кон големата и моќна општина Лабуништа со мешано население, двете се фузирани во Струга“ (Исто, стр. 26-27).

¹⁵² На пример, успешните општини Џеписhte, Бањица и Бистрица се укинати, а останаа слабите општини Зелениково, Белчишта и Вранештица (Исто, стр. 27).

И покрај крупните пропусти, сепак Владата водела сметка и за одделни објективни моменти при што има предложено и примерен број на соодветни решенија за формирање општини кои се востановени со споменатиот закон.

4.3 Кичевско – Бродскиот регион во рамките на системот на едностепената локална власт

Како што наведовме, Кичевско - Бродскиот регион според законот за подрачјата на општините во СРМ од 1965 година е организиран во две општини, и тоа: општина Кичево и општина Брод.

Според член 2 од законот, **општина Кичево** беше составена од следниве населени места: Арангел, Атишта, Бачишта, Белица, Бериково, Бигор Доленци, Брждани, Букојчани, Велмевци, Видрани, Вранешница, Гарани, Големо Црско, Горно Душегубица, Горно Строгомиште, Грешница, Длапкин Дол, Долна Душегубица, Долно Добреноец, Долно Строгомиште, Другово, Дупјани, Ехловец, Жубрино, Зајас, Иванчишта, Извор, Јаворец, Јагол, Јагол Доленци, Јудово, Карбуница, Кичево, Кладник, Кленоец, Кнежино, Козичино, Козица, Колари, Колибари, Крушица, Лавчани, Лазаровци, Лешница, Лисичани, Малкоец, Мамудовци, Манастирско Доленци, Мало Црско, Мидинци, Миокази, Ново Село, Орланци, Осломеј, Осој, Папрадиште, Патец, Подвис, Пополжани, Попоец, Поповјани, Премка, Прострање, Рабетино, Раштани, Речани - Зајашко, Речани - Челопечко, Светораче, Свињиште, Србица, Староец, Стрелци, Тајмиште, Трачин Дол, Туин, Цер, Доленци, Црвивици, Челопеци, Шутово, Седиште на Општинското собрание е во градот Кичево.

Наведениот состав, односно територијална распределеност на општината Кичево опстојува се до новиот закон од 1996 година. Така, ветровите на плурализмот и демократијата, кои по 1991 година ја зафатија нашата држава, секако дека не можеја да го заобиколат Кичево и Кичевско. Граѓаните на овој регион, многу одговорно и достоинствено го прифатија овој предизвик, со цел да се вклучат во демократските процеси кои започнаа да се одвиваат во нашата земја и во регионот. Одговорниот и демократски пристап на граѓаните од Кичевско-Бродскиот регион особено дојде до израз во деновите кога нашата земја требаше да го потврди курсот и линијата за независност и самостојност.

Чекорите кој ги превземаше државата во периодот на осамостојувањето и патот кон независноста беа навистина крупни и битни за политичката стратегија на Република Македонија, која тежнееше да го оствари сонот на многу предци во далечната и блиската историја.

Првите чекори на државата на патот на нејзината целосна независност и сувереност кои секако допреа до Кичево и Кичевско беше референдумот за самостојна и независна Македонија, а народот на овој крај позитивно се изјасни по ова прашање со голем процент. Со истата одговорност граѓаните на регионот постапија и по прашањето на повлекувањето на југословенската армија од овие простори. Тоа беше особено важно за мирот во Република Македонија, бидејќи во овој регион имаше концентрирано поголем воен арсенал. Иако, во извесен степен населението не беше задоволно од одземањето на оружјето, празнењето на арсеналот и носењето на истото во други простори на тогашна Југославија, бидејќи сметаше дека е тоа заедничко оружје на кое подеднакво право имаа сите народи на поранешна СФРЈ, сепак мирно ги испочитува одлуките на државниот врв на Република Македонија и не предизвика никаков инцидент или провокација која би го нарушила мирот.

На воведувањето на плурализмот и демократијата во Република Македонија населението од Кичевско-Бродскиот регион гледаше позитивно и пристапи со голема сериозност и одговорност. Притоа, беа формирани ограноци од политичките партии кои равноправно учествуваа на првите повеќепартиски локални избори во 1990 година. Населението, иако немаше некое искуство во повеќепартиско и плурално живеење, сепак брзо ја разбра формулата на таквото живеење, се прилагоди и се организира. На првите локални повеќепартиски избори во Кичево учествуваа сите регистрирани политички партии за делегати во општинското собрание кое беше организирано по стариот закон, наследен од стариот систем. И покрај вжештената атмосфера во текот на изборите, сепак брзо беа надминати недоразбирањата и емоциите, присутни меѓу другото и од фактот што се работи за повеќенационална и верски измешана средина.

Плурализмот и демократијата на ниво на **општина Кичево** си најдоа плодна почва, особено во воспоставувањето на локалната власт и нејзините функции. Во тие рамки беа присутни настојувањата да се воспостави владеење на правото, легалниот повеќепартискиот живот и пред се почитување на човековите и малцинските права.

На првите локални повеќепартиски избори во 1990 година, како што наведовме во претходната глава учествуваа повеќе партии со граѓанска и национална ориентација, како: СКМ-ПДП, ВМРО ДПМНЕ, Реформски сили, ПДП и други помали и незначителни партии.

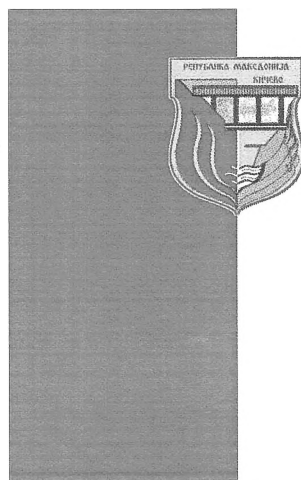
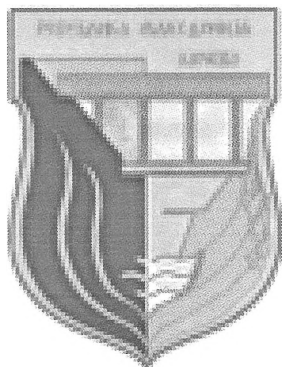

ИЛИЈА КИТАНОСКИ

Прв председател на општина Кичево 1990-1996 година во повеќепартиски и плурален систем, кога е воведена демократија, во самостојна и независна Р.Македонија, денес актуелен пратеник во Собранието на Република Македонија.

Најголем процент на одборници добија ВМРО-ДПМНЕ. Според тогашниот модел на избори советниците вршеја избор за председател на Собранието на општината Кичево. За прв председател на овие повеќепартиски локални избори беше избран г-дин Илија Китаноски. Учество во Општинското собрание имаа и другите партии со свои представници кои се грижеа за интересите на своите политички средини.

Локалните избори во 1996 година беа првите избори во Р. Македонија по новиот закон за административна и територијална поделба во самостојна и суверена независна Р. Македонија.

Грб и знаме за општина Кичево

Територијата на Кичево се подели на неколку новоформирани општини: општина Зајас, општина Осломеј, општина Вранештица и општина Другово. Територијата на општината Кичево го зафаќа средишниот дел на Кичевската Котлина и му припаѓа на горното сливно подрачје на реката Треска. Кичевската Котлина, со својата ретка и разновидна флора и фауна, со своите прекрасни зелено – жолти рамнини и живописни шумски предели, представува вистинско богатство во нашава земја. Денес, Кичево е една од најмалите урбани општини во Република Македонија, со површина од 49 км² и 7- населени места. Така, покрај градот Кичево тука влегуваат и: Кнежино, Раштани, Трапчин Дол, Осој, Мамудовци и Лазаровци. Од наведените населби само населбата Кнежино е ридска, а останатите шест се низински.

Во рамките на општината живеат 30.138 жители. Според етничката структура на населението, најголем број се Македонци, но тука вековно живеат и албанско, турско, ромско, српско и бошњачко население. Од вкупниот број на жители 16.140 (54%) се Македонци, 9.175 (30%) Албанци, 2.430 (8%) Турци, 1.630 (5.5%) Роми итн. Густината на населеноста изнесува дури 613 жители на км², што е еден од најголемите просеци во Република Македонија. За разлика од 1994 година, бројот на жителите во 2002 се зголемил за дури 2.705, односно за 10%.

Градот Кичево е централно место на општината и во него живеат 27.067 жители, односно 90% од вкупниот број жители во општината¹⁵³. Археолошките и останатите наоди и пишувани документи потврдуваат дека овој град е еден од постарите градови на територијата на Македонија. Благодарение на својата положба и на релјефните предиспозиции, денес Кичево представува важен сообраќаен јазол во Западна Македонија, што е од големо значење за развојот на стопанството и туризмот во овој крај. Релјефот и геолошкиот состав на Кичевската котлина, низ која тече реката Треска, се мошне сложени и разновидни. Богатите географски предели му даваат одлични можности на месното население да се занимава со земјоделство, сточарство, туризам, лов и риболов. Природните убавини, чистиот воздух се вистински предизвик за развојот на туризмот а додека природните рудни богатство се можност повеќе за развој на стопанството во сите негови гранки, посебно во

¹⁵³ Исто, стр. 201.

делот на дрвопреработувачка, металната, текстилната индустрија како и развојот на земјоделието, пчеларството, сточарството, рударството и селскиот туризам¹⁵⁴.

На првите локални избори 1996 година за градоначалник на Кичево беше избран г-дин Мирко Мишкоски од редовите на СДСМ. На локалните избори во 2000 година за градоначалник на општина Кичево избран е Владо Коруноски од редовите на коалицијата ВМРО-ДПМНЕ и ДА. На последните локални избори од 2005 година, за градоначалник е избран Владимир Толевски, независен кандидат.

Покрај Кичево, слични процеси се одвиваат и во делот на регионот кој ја опфаќа територијата на Брод и Бродско. Со Законот за поделба на подрачјата на општините од 1965 година, **општина Македонски Брод** (кога и првпат се востановува името Македонски Брод, наместо Брод) е составена е од следните населени места: Белица, Бенче, Битово, Близанско, Брезница, Брест, Брод, Вир, Волче, Горно Крушје, Горно Ботушје, Горно Манастирец, Грешница, Дворци, Девич, Долно Ботушје, Долно Крушје, Долни Манастирец, Драгов Дол, Дреново, Заград, Звечан, Здуње, Зркле, Ижиште, Инче, Калугерец, Ковач, Ковче, Косово, Крапа, Латово, Локвица, Лупште, Могилец, Модриште, Пласница, Преглово, Ореовец, Рамне, Растеш, Русјаци, Самоков, Сланско, Слатина, Старо Село, Суводол, Сушица, Тажево, Томино Село, Тополница, Требино, Требовље, Црешнево. Седиште на Општинското собрание е во Брод.

Со воведување на плурализмот и демократијата на Македонија по 1991 година, **општината Македонски Брод** полека, но сигурно, го градеше и негуваше амбиентот на новиот систем, пристапи со висок степен на одговорност кон предизвиците што доаѓаа од новото време. Така на првите повеќепартиски избори во самостојна Република Македонија во општината Македонски Брод, учествуваа повеќе партии кој беа регистрирани на политичката карта на Р. Македонија. Најголем број одборници во Собранието на општината освоија кандидатите од редовите на СКМ-ПДП. За председател на Собранието на општината Македонски Брод беше избран Пецо Стојкоски, а за потпредседател Енвер Саитоски од с. Пласница. Ваквиот чин позитивно се

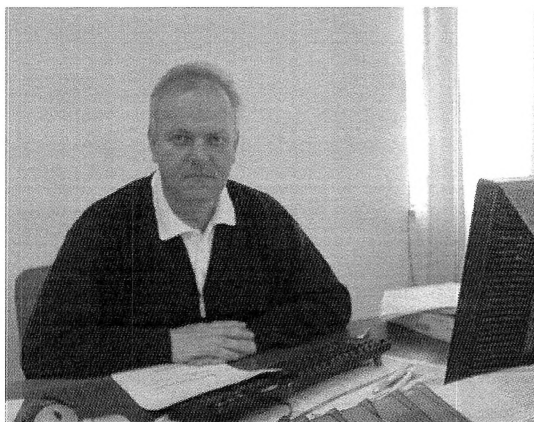
¹⁵⁴ Од поголемите претпријатија во општината се издвојува “Лопушник“ кој стопанисува со шумскиот фонд, потое “Електростопанство“, “Тајмиште“ за производство на жичани производи. Тука се наоѓа и еден од најатрактивните туристички комплекси “Крушино“. (Исто).

рефлектираше сред населението од Брод и Пласница. Тогаш видливо порасна довербата кај граѓаните од Пласница и Преглово во институциите на државата со оглед на фактот што дотогаш ова население немаше личности на видна функција подолга низа на години. Истовремено, Пецо Стојкоски беше избран и за градоначалник на Македонски Брод. На изборите беше избран советот на собранието. Советот брои 13 советници од кои: СДСМ-8, СПМ-2, ЛДП-2, ВМРО ДПМНЕ-1. На локалните избори во 2000 година во општина Македонски Брод за градоначалник победи кандидатот на СДСМ - Станкоски Лазо, додека пак во 2005 за градоначалник е избран Милосим Војнески од ВМРО-НП.

Според територијалната поделба на локалните самоуправи од 1996 година, општината Македонски Брод беше составена од следните населени места: Вир, Грно Манастирец, Долни Манастирец, Долно Крушје, Грешница, Девич, Драгов Дол, Дреново, Латово, Крапа, Модриште, Локвица, Сланско, Македонски Брод, Слатина, Суводол, Томино Село, Старо Село, Тополница, Требино, Црешнево, Ижиште, Русјаци и Ореовец.¹⁵⁵

Грбот на М.Брод

*Председател на СО- М.Брод 1990 г.и
градоначалник 1996- М.Брод - Пецо Стојкоски*

Со најновата територијална поделба од 2004 година доаѓа до окрупнување на општината Македонски Брод, бидејќи кон неа се приклучува територијата на општината Самоков која постои во периодот од 1996 до 2004 година како посебна општина. Со новата проширена територија, општината Македонски Брод се вбројува во трите најголеми општини по површина во Република Македонија. Во неа се вклучени 51 населба, од кои 26 низински, 18

¹⁵⁵ Административна..., стр. 379-381.

ридски и седум планински. Во овие места живеат вкупно 7.141 жител, од кои речиси сите се Македонци. Од останатите национални малцинства, само уште во Македонски брод живеат 181 Турчин, 16 Срби, 3- Роми, еден Бошњак и тројца останати. Со густина на населението од 8,3 жители на еден км², ова е втора најретко населена општина во нашата држава, после општината Новаци. За разлика од 1994 година, бројот на жители е намален за 982, односно за цели 12%, што говори за алармантното демографско опустошување на општината¹⁵⁶.

Во рамките на Кичевско-Бродскиот регион, во наведениот период се наоѓаше и **општината Самоков**. Таа е сместена во Поречката Котлина, формирана од источниот дел на планината Карацица и југоисточната падина на Сува Гора, во средното сливно подрачје на реката Треска. Со распространетост на 476 км² се вбројува во големите општини на републикава. Во нејзиниот состав влегуваат 26 населени места во кои живее македонското население. Поречката Котлина представува вистинско хидролошко богатство на овој регион, а нејзината варовничка подлога е уникатна по единствените реки – понорници во Македонија, Крапска и Мочурска Река, но и по многубројните уникатни уметнички дела на природата-пештерите. Богатиот природен ареал нуди големи можности за обезбедување животна егзистенција. Луѓето во овој крај се занимаваат со сточарство, овоштарство, шумско стопаство, пчеларство; а огромниот фонд на лековити билки овозможува развој и на билкарството. Овој простор е еден од најперспективните за експлоатацијата на шумите, пасиштата, рудите и мермерите, а бистрите води на реките: Белешница, Црнешница и Треска се погодни за одгледување на речна пастрмка. Еден од приоритетните работи е изградбата на патот Самоков - Скопје со што општината ќе се отвори и ќе биде поврзана со поголемите центри во Републиката и пошироко. Со изградба на езерото на реката Треска и браната Козјак се очекува да се зголеми туризмот.

Населени места на општината Самоков се: Ковач, Бенче, Битово, Близанско, Брест, Волче, Горно Ботушје, Долно Ботушје, Зркле, Заград, Звечан, Здуње, Калугерец, Ковче, Косово, Лупште, Могилец, Тажево, Брезница, Белица, Рамне, Растеш, Требовље, Инче и Сушица. Притоа, може да се извлече констатација дека туку се случил и се случува еден од најмасовните рурални

¹⁵⁶ Општините..., стр.235.

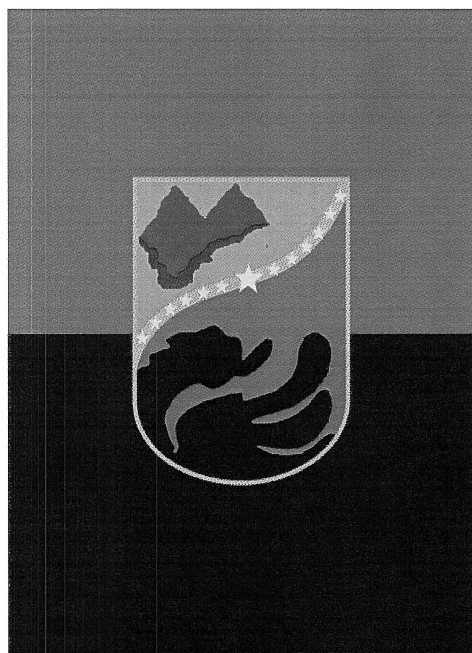
егзодуси во Републиката и стареење на демографската структура на населението¹⁵⁷.

Во рамките на локалните избори од 1996 година, Социјалистичката партија освои мандат за градоначалник. Притоа беше избран Илија Поп Стефанија. Вкупно избраните 13 советници припаѓаа на следниве партии: СПМ-7, СДСМ-3, ЛДП-2, ДП-1.

За време на локалните избори од 2000 година за градоначалник е избран Милевски Жарко од редовите на Коалицијата за промени (ВМРО-ДПМНЕ – ДА). Како што наведовме, оваа општина се укинува со законот од 2004 година и се спојува кон општината Македонски Брод со сите населени места на следните локални избори од 2005 година.

Новоформирани општини произлезени од општина Кичево во 1996 година се општините: Зајас, Осломеј, Другово и Вранештица.

Како дел од чистата и убава Кичевската Котлина припаѓа **општина Зајас**. Таа се наоѓа во нејзиниот северен и северозападен дел и припаѓа на сливот на реката Треска и ги опфаќа следниве населени места: Мидинци, Тајмиште, Колари, Бачишта, Речани - Зајашко, Лешница, Грешница, Длапкин Дол, Букојчани, Горно Строгомишта и Колибари.

Грб и знаме за општина Зајас

¹⁵⁷ Тажево е едно од опустошените села во РМ. Во 1994 година имаше 23 жители, а во 2002 само 7 жители. Брезница од 93 за истиот период паѓа на 49 жители. Бенче од 64 на 43 жители. Битово од 84 на 63. Близанско од 50 на 37 жители. Волче од 40 на 18. Сушица од од 24 на 13 жители итн. (Исто, стр. 236)

Со својата поставеност, на источната падина на планината Бистра и превалецот Буковик, Општината Зајас добива ридско-планински карактер. Овој регион изобилува со многу наоѓалишта на железна руда.

Површината на општина Зајас изнесува 155 км² со што се вбројува во помалите рурални општини во западниот дел од нашава држава. Комуникациски е добро поврзана со другите општини во републиката. Низ оваа територија поминува магистралниот пат Скопје-Охрид и железничка пруга Скопје-Кичево. Со изградбата на Коридорот-8 ќе се овозможи и поширока комуникациска поврзаност. Целата територија на Општината е распространета на просечна надморска височина од 670-1.020 м. Вкупната аграрна површина зафаќа 14.696 ха, од кои на обработлива површина отпаѓаат 2.261 ха на пасишта 4.954 ха и на шуми 7.482 ха. Во рамките на оваа територија влегуваат 13 населби и освен Тајмиште и донекаде Букојчани кои се ридски, сите останати се низински. Во нив живеат 11.605 жители, од кои 11.308 (97,4%) се Албанци. Македонци има 211 (1,8%) и тие се населени, главно, во Тајмиште, Лешница, Мидинци и Букојчани. За разлика од 1994 година (9.714 жители) бројот на населението во 2002 година е зголемено за 1.891 жител односно за 19,5%. Во централната населба Зајас живее вкупно 7.471 жители, односно 41% од вкупниот број жители во општината¹⁵⁸. Работливи и неуморни луѓе својата егзистенција ја обезбедуваат преку развојот на сточарството, шумарството и полјоделството. Нивното успешно работење придонесува за брзиот развој на општината и за подобрување на стандардот на живеење на месното население.

Тргнувајќи од фактот дека во општина Зајас постојат значајни природни ресурси, насоките за економски и стопански развој на општината се движат во насока на развој на земјоделството, шумарството, сточарството, преработката на млечни производи, користење на водните ресурси од Зајашка и Бачишка Река, за изградба на хидроцентрали и наводнување, како и развој на малото стопанство со искористување на специфични природни потенцијали¹⁵⁹.

На локалните избори во 1996 година избран за градоначалник од редовите на коалицијата ПДП-а и НДП е Руфат Хусеини, додека советот е составен од: ПДП-9, ПДП а-5, НДП-4. На локалните избори во 2000 година за

¹⁵⁸ Општините..., стр. 151.

¹⁵⁹ Срцето на Македонија ..., стр. 181.

градоначалник на општината Зајас повторно е избран кандидатот на коалицијата ПДП и НДП, г-дин Руфат Хусеини, а истиот е избран и во 2005 година како кандидат на ДУИ.

Општина Осломеј, исто така, претставува посебна локална единица во рамките на Кичевско-Бродскиот регион сместена во североисточниот дел на Кичевската Котлина. Таа е вгнездена помеѓу нејзините соседни општини: Кичево, Вранештица, Македонски Брод, Зајас и Гостивар. Општината Осломеј со нејзината јужна страна навлегува во рамничарскиот дел на Котлината, а со другите ридско-планински делови и посредно му припаѓа на сливното подрачје на реката Треска, која му дава на просторот посебна свежина и разиграност. Убавиот пејзаж е збогатен и со планинскиот масив: Буковиќ, Челоица и Песјак.

Општината Осломеј зафаќа 130 км² од територијата на Република Македонија и се вбројува во помалите самостојни целини. На оваа површина се распространети 17 населени места и тоа: Бериково, Гарани, Црвивци, Србица, Жубрино, Туин, Папрадиште, Јагол, Јагол Доленци, Поповјани, Арангел, Кафа, Премка, Ново Село, Стрелци, Гарани. Во нив живеат 10.420 жители, од кои 10.257 жители (98,4%) се Албанци според националниот состав. Има сосема мал број македонско и друго население. Бројот на македонците е 110, само еден е Бошњак и 57 се други. За разлика од 1994 година (8.898 жители), бројот на жителите е зголемен за 1.522 (17,1%)¹⁶⁰.

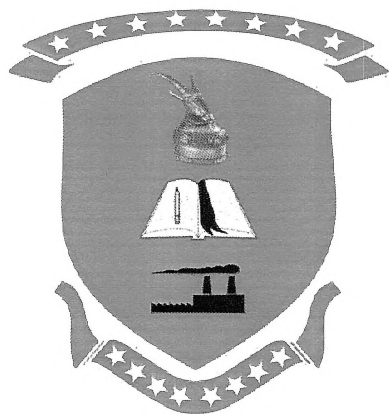
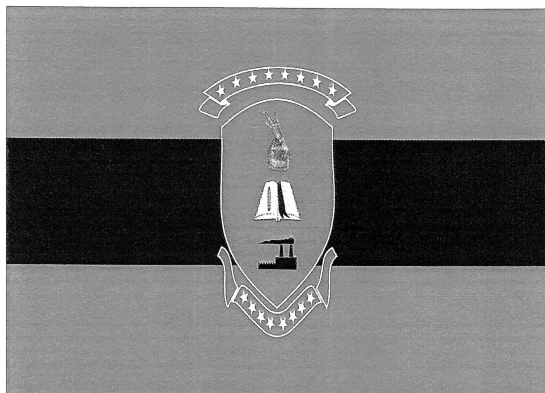
Искористувањето на шумските појаси, кои се дел од општината се погодни за развој на шумското стопанство и за експлоатација на квалитетна дрвна маса. Истовремено тие се и извор на здрав живот и чиста средина. Плодното земјиште егодно за развој на полјоделското, а во некои села има услови за развој и на стопанството.

Главните стопански активности во оваа општина се поврзани со работата на ТЦ „Осломеј“ односно со експлоатацијата на рудникот за јаглен. Последните испитувања на теренот укажуваат на резерви кои се доволни за работа на термоцентра за следните 20 години. Видлив е и интересот за развој на малите претпријатија и за оние повратници кои сакаат да инвестираат во родниот крај, а со тоа го помагаат населението при вработувањето¹⁶¹.

¹⁶⁰ Општините..., стр. 256.

¹⁶¹ Срцето ..., стр. 177.

На изборите во 1996 година доби коалиција ПДП-а и НДП, за градоначалник избране е Фадил Бајрами додека советот е составен: ПДП-6, ПДП-а-4, НДП-3.

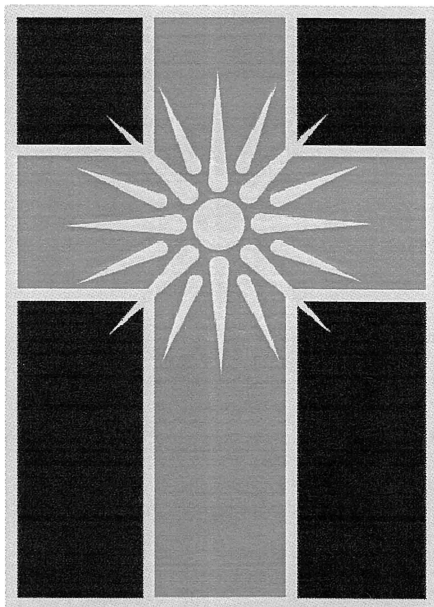

Грб и знаме за општина Осломеј

На локалните избори во 2000 г за градоначалник на општина Осломеј избран е кандидатот од коалицијата ПДП и НДП- Саније Садику. Во 2005 година повторно е избрана Саније Садику, овој пат како кандидат на ДУИ.

Општина Другово, најголемата општина во Кичевската Котлина, исто така, спаѓа во редот на општините формирани според територијалната поделба од 1996 година во повеќепартиска, независна и демократска Македонија. Таа се наоѓа во западниот дел на Република Македонија, покрај главниот пат кон Кичево, во долината на реката Треска со сливниот подрачје кон Битола и кон Охридско-Струшкиот туристички регион, во подножјето на планината Бистра. Поставена на западниот и југозападниот дел на котлиината, со специфична релјефна структура представена од долинска и планинска морфопластика, како и алувијална рамнина покрај реката Треска. Општина Другово зафаќа површина од 375 км², со надморска височина од 650-1100 метри, општина Другово, на север е ограничена со преубавата Бистра, на запад со високото Стогово, а на југ со Беличка Планина. На исток се простираат планините Бушова и Љубен а на североисток се надоврзува на пространата Кичевска Котлина.

Во нејзини рамки спаѓаат следниве населени места: Србјани, Доленци, Брждани, Видрани, Пополжани, Долно Добреноец, Горни Добреноец, Подвис, Јудово, Лавчани, Малкоец, Кленоец, Попоец, Извор, Горна Душегубица, Долна Душегубица, Иванчишта, Ехловец, Манастирско Доленци, Јаворец, Свињиште, Козица, Белица, Прострање, Мало Црско, Големо Црско, Цер и Кладник.

Грб и знаме на општина Другово

На целата територија на општината се расптространети 29 населени места, каде што во однос на националната структура живеат најголем број Македонци, а има имал број Турци и Албанци. И овде миграционите процеси стануваат неизбежна реалност, но со создавањето на новите услови за живеење се јавуваат тенденции за враќање на луѓето во селата. Општината Другово води посебна грижа за сите верски објекти и културно историски споменици со што се запазуваат традиционално – културните наследства и преданија. Тука, на овој простор се наоѓа и еден од најмаркантните христијански просветно-културни светилишта во Западна Македонија, манастирот Св. Богородица - Пречиста, познат и како Крнински. Во Општината рационално се користат природните богатства бидејќи регионот располага со пространи пасишта и шуми, рудни богатства, па и со сигурност може да се каже дека има многу поволи услови за развој на стопанството, а посебно шумарството. Во тек е отворање на неколку фирми и рибници, а успешно работи и Мермерниот комбинат во селото Цер. Во населбата Другово отворен е и стопански комплекс во кој се доделени 60 деловни плацеви за развој на малото стопанство со бенефиции за користење и стопански развој. Изградена е и станбена социјална зграда бидејќи во Општината се води посебна грижа за социјално незгрижените лица. Затоа, доколку се сака целосен успешен стопански развој, како и

културно-историски и инфраструктурен развој, неблагородно е да не се искористи природниот благодет што го поседува општина Другово.¹⁶²

На локалните избори од 2000 година за градоначалник е избран кандидат од редовите на коалицијата ВМРО–ДПМНЕ, Кире Мојсоски, додека советот е составен од 13 советници, од кои: 6 од ВМРО ДПМНЕ, 5 од СДСМ, еден од ДП и еден од СПМ.

По должината на главниот пат на релација Кичево-Македонски Брод – Прилеп, во горното сливно подрачје на реката Треска, сместена е малата рурална **општина Вранештица**. Формирана е за прв пат во 1996 година, како дел од старата општина Кичево, заедно со останатите општини: Зајас, Осломеј и Другово. До 2004 година не претрпела никакви измени. Во рамките на општина Вранештица влегуваат следните населени места: Староец, Карбуница, Челопеци, Бигор Доленци, Миокази, Речани-Челопечко, Орланци, Крушица, Светораче, Козичино, Патец, Рабетино, Дупјани и Атишта.

Територијата на Вранештица го зазема источниот и југоисточниот дел на Кичевската Котлина, граничејќи се со општините: Кичево, Осломеј, Македонски Брод, Пласница, и Другово. Во однос на релјефната структур, на западната страна се протега рамништето на котлината, на североисток просторот се допира со планината Песјак, а на јужната страна со ридот Баба Сач. На површина од 138 км² во општината се разместени 15 населени места, со вкупно население според податоците од 2002 година – 1.322 жители. Ова е една од општините каде е видливо намалувањето на бројот на населението. Така, споредено со 1994 година кога бројот на жители изнесувал 1.667, забележуваме намалување од 345 жители, односно за близу 27%. Етничкиот состав го сочинува најголем број на македонско население, а има и мал број турско и друго население¹⁶³.

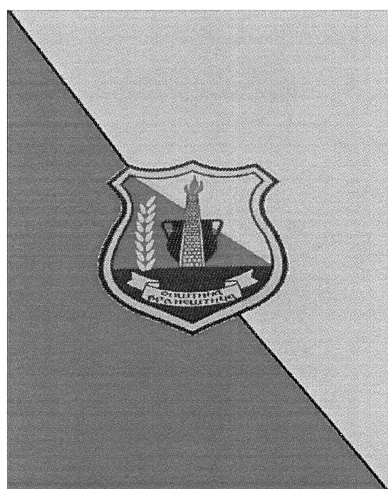
Зборувајќи за општината Вранештица не може, а да не го спомнеме и стариот занает на нашите дедовци и прадедовци-грнчарството. Поголем број од населението на општина Вранештица се занимава со рачно производство на грнчарски производи, занает кој веќе е во изумирање на територијата на Р.Македонија, покрај со занаетчиство, мал дел од населението се занимава со производство и одгледување на земоделски култури и со сточарство, бидејќи

¹⁶² Срцето на Македонија ..., стр. 173.

¹⁶³ Општините..., стр. 90.

тоа го овозможува поволната рамничарско-ридска територијална поставеност на општината. Од природните богатства овој регион изобиљува со мошне квалитетна глина, која грнчарите ја користат за изработка на финалните глинени производи. Регионот исто така располага и со голем шумски фонд што овозможува и развој на шумското стопанство и можност за отварање пилани. Во иднина би можело да се инвестира и во изградба и развој на малите и средните претпријатија за производство на млеко и млечни производи, погони за преработка на земјоделски производи, како и за отворање фарми¹⁶⁴.

За градоначалник со локалните избори од 2005 година е избран Ванчо Србаковски, кандидатот на партијата СДСМ. Советот на општината е составен од: СДСМ-6 советници, ВМРО ДПМНЕ-5, ДП-1 и ДПТМ-1.

Грб и знаме на општина Вранештица.

Седиште на општината е во с. Вранештица кое се наоѓа во Кичевската котлина, на надморска височина од 660 метри, во подножјето на планината Баба Сач (со највисок врв 1697 метри), којашто заедно со планините Арбит (1885 м) и Мусица (1780 м) представуваат природна граница на Кичевската котлина од јужната страна. Источната страна ја заградуваат Песјак (1774 м) и Кула (1917 м), од север Буковиќ, Корито (1470 м) и Добра Вода (2062 м), а од запад се Бистра (2012 м) и Стогово (2006 м).

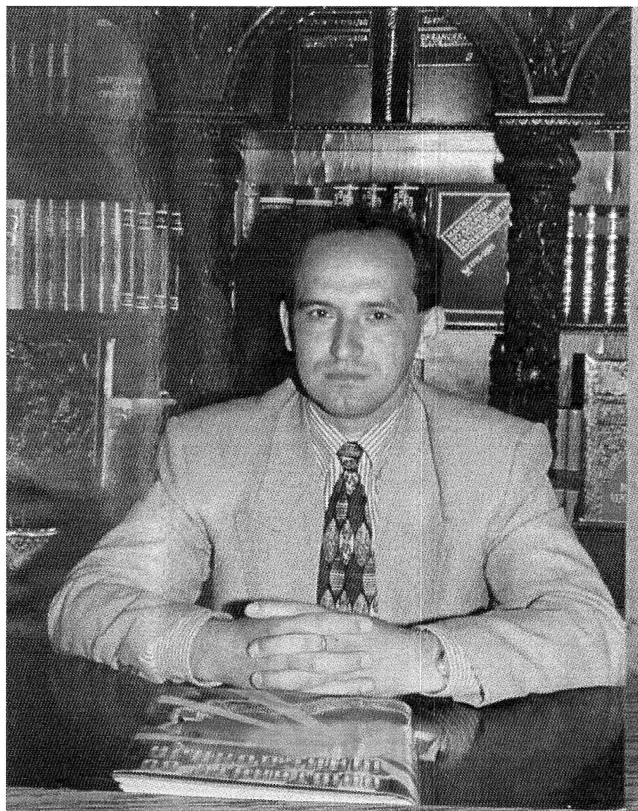
Општина Пласница, една од најмалите рурални општини се наоѓа во средишниот дел на Западна Македонија и се протега на северните и севороисточните падини на Бушева Планина и планината Сач. Општината Пласница на североисток се граничи со општина Македонски Брод, на југоисток

¹⁶⁴ Срцето..., стр. 167.

со општина Крушево и селото Сопотница и на запад со општина Вранештица. Во нејзиниот состав се 4-населени места кои се сместени во горниот тек на реката Треска и сите се низински: Пласница, Преглово, Лисичани и Дворци.

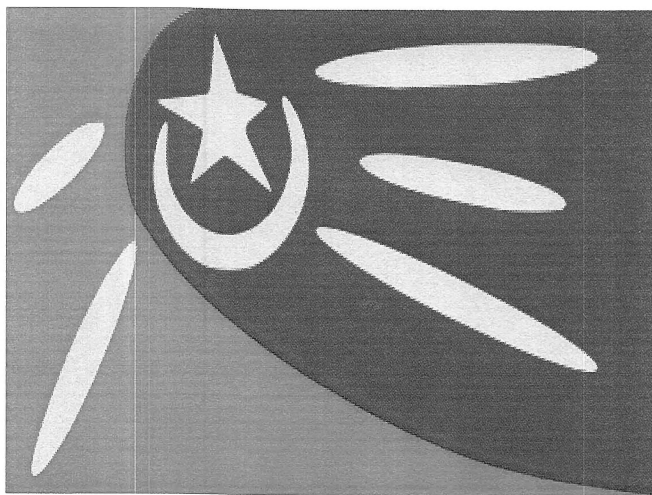
Општината Пласница се простира на површина од 54,30 км² и во неа се населени 4.545 жители според податоци од 2002 година. Споредено со бројот на жители во 1994 година кој изнесува 4.399 жители, забележан е пораст на бројот на жители од 3,3%. Според етничкиот состав 4.446 (97.8%) се Турци, има само 34 Македонци, 20 Албанци и 45 други¹⁶⁵.

Територијата на општина Пласница се наоѓа под влијание на умерено-континентална клима, која се одликува со ладни и врнежливи зими и суви и топли лета. На високите планини е изразена планинска клима со кратки и ладни лета и долги и снежни зими. Најтопол месец со средна месечна температура е јули со 20,0 С°.

Пошл председател на С.О.М Брод 1990-1996 год., шворец на идејата, автор на проектот и стратегијата, политичар и општественик, прв секретар на општина - Пласница 1996-2000 Дипл. Правник г-дин Енвер Саитоски

¹⁶⁵ Општините..., стр. 284.

Грб и знаме на општина-Пласница

Општина Пласница во наведените административни граници е оформена од 1996 година според новата територијална поделба на Република Македонија. Во тие рамки, со поделба на општина Македонски Брод се формирани уште две нови општини: општина Самоков и општина Пласница. Притоа, општината не претрпела никакви територијални промени ни во 2004 година.

Во рамките на севкупните демографски процеси кои го зафатија регионот во педесетите години, Пласница може да се земе како еден од покарактеристичните примери, при што миграциите од ова место биле забележани и во претходните векови¹⁶⁶. Имено во периодот од 1953 до 1969 година, започнал процес на масовно иселување на турското население во својата матица, Република Турција¹⁶⁷.

Според досегашните сознанија, 60% од турското население е иселено во турските градови Истанбул, Адапазар, Едрене и тн. Во периодот од 1968 до 1975 година, започнал процес на движење на населението во западно-

¹⁶⁶ Историски документи за општината постојат уште од 15-век, каде се попишани 30-50 семејства. Повеќето од овие семејства биле припадници на христијанската религија. Во истиот период во општината е појавена исламската религија. Во овие населени места, до важни промени во демографската структура доаѓа во втората половина на 18-век со миграционите движења на населението од село во град и обратно и со населување на првите турски семејства во поголем број. Веќе во средината на 19-век, мнозинско население станало турското. Христијанското мешано население продолжило да живее заедно со турското. Главни дејности на ова население биле сточарството и земјоделството.

¹⁶⁷ http://mk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A3%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B0&action=edit&redlink=1

европските земји. Од сегашната територија на општина Пласница, на привремена работа во западно-европските држави и тоа во Германија, Австрија, Швајцарија, а во последно време во Италија и Словенија се наоѓаат поголем број жители.

Тим од општина Пласница кој работи на ЛЕР- програма 2006 година

Според непотврдени податоци, тој број изнесува приближно 2000 жители. Ако се земе бројот на населението по статистика околу 4.500 жители, заедно со овие 2000 во странство, вкупниот број на жители на општина Пласница би изнесувал околу 6.500 жители. Според изнесените податоци, близу третина од населението на општината е на привремена работа во странство, со тенденција на зголемување поради незадоволителните економски услови. Но, сепак иселениците инвестираат во својот роден крај со изградба на прекрасни куќи.¹⁶⁸

На првите локални избори 1996 година за градоначалник победи кандидатот од редовите на СДСМ, додека советот на општина Пласница е составен од 13 членови: СДСМ-7 и ДПТМ-6. На локалните избори од 2005 година, исто така победа освои коалицијата на СДСМ од редовите на ДПТ за градоначалник на Пласница е избран Фидаил Салифовски.

¹⁶⁸ Стратегиски план за локален развој на општина Пласница, УНДП, 2006 г. Вовед и кратка историја на општина Пласница, стр.13.

И покрај бројните тешкотии и немање искуство за воспоставување на локалната самоуправа во Кичевско-Бродскиот регион врз вистински демократски принципи и покрај ограничените материјални можности за обезбедување порамномерен и позабрзан развој, сепак, првите чекори кои се направија на тој план предвестуваат еден нов начин на градење на локалната самоуправа во Република Македонија врз принципите на Европската унија.

ЗАКЛУЧОК

Кичевско – Бродскиот регион е сместен во југозападниот дел на Република Македонија, на тлото на кое во минатото но и во современоста се вкрстуваат различни народи, култури, традиции и на крај политики. Токму затоа, претставуваше предизвик истражувањето на еден специфичен дел од најновата историја на овој регион. Се работи за прашањето на административно-територијалната поделба на регионот, заедно со воспоставувањето на локалната самоуправа во Република Македонија во период од шест децении, односно од конституирањето на современата македонска држава - Демократска Федерална Македонија, на 2 август 1944 година, до административно-територијалната поделба воспоставена во Република Македонија во 2004 година. Притоа, се работи за два различни историски периоди, во кои од 1944 до 1991 година, Републиката е дел од југословенската федерација (ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ) и функционира како држава со ограничен суверенитет, во рамките на еднопартискиот систем во кој раководна улога имаше Комунистичката Партија, односно Сојузот на комунистите (по 1952 година). Со распадот на СФРЈ, со референдумот под 8 септември 1991 година, Македонија се определи за независност и започна да функционира како самостојна, суверена држава со систем на повеќепартиска плуралистичка демократија. Секако дека различните политички системи – еднопартиски (социјализам) и повеќепартиски (либерално-демократски) играа битна улога во развојот на демократијата во општеството, која најизразито се огледуваше во функционирањето на локалната самоуправа, како еден од европските принципи за децентрализација и деконцентрација на централната власт во државата. Сепак и покрај различниот политички систем во двата наведени историски

периоди, може да се следи континуитет во развојот на локалната самоуправа, со оглед на фактот што во СФРЈ односно СРМ беше востановено самоуправувањето како интегрален систем во кој “работните луѓе“ требаше да бидат непосредно вклучени во системот на управување на државата на сите нивоа (од производството, до културата и сите општествени дејности), особено во рамките на комуналниот систем воспоставен по 1955 година и доразвиен со актите од 60-те години на 20 век.

Долгиот период од шест децении во кој ги проследуваме честите промени во поглед на административно-територијалната поделба на државата, не ни дозволуваше подеднакво, за секој период да одиме во длабочина на истражувањето, а честопати, моравме само да направиме преглед на состојбите. Притоа, особено се видливи честите административно-територијални поделби кои се случуваат во првите повоени години и кои зборуваат за лутања, барања најсоодветни решенија кои повеќе се во функција на полтиката отколку на економијата. Сепак овој првичен труд посветен на една неистражена тема од регионалната историја, се надеваме дека ќе отвори бројни можности за натамошни попродабочени истражувања на покуси временски периоди.

Пред да пристапиме кон реализација на конкретните истражувачки цели кои произлегуваат од самиот наслов на трудот, беше неопходно, првата глава на магистерскиот труд да ја посветиме на историските специфичности карактеристични на Кичевско-Бродскиот регион, неговата улога во вкупните историски движења, придонесот за развојот на земјата, проблемите од различна природа и начинот на кој се решаваат истите. Следејќи го долгиот историски пат низ кој поминал регионот, моравме да констатираме дека и во најтешките времиња, овој карактеристичен конгломерат на култури успеал да си го сочува заедничкото и вековното кое со традиции му е останато и врежано во свеста: разбирање, почит и заедништво.

Регионот има навистина богата историја која е дел од големото културно наследство на цивилизациите на тлото на Македонија, историја со која може да се гордее пред Европа и светот. Геостратегиската положба, карактерот и составот на населението (мултиетнички и мултиконфесионален) му дава посебна важност и тежина во рамките на различни истражувачки потфати и креирање на политика, го прави интересен во сите времиња од повеќе аспекти. Во овој контекст се проучени и објаснети главните историски настани кои се

одвивале во текот на античкиот, византискиот, османскиот, периодот на новиот и најновиот век кога се интензивира сремежот на македонскиот народ за своја држава и нација, призната во европски и светски рамки.

Во втората глава на трудот, главниот мотив и задача беше да ја проучиме и објасниме административната и територијалната поделба на регионот, како се одвивале поделбите, која е причината, јаките и слабите страни кои придонесле да се укинат или формираат различни типови на локални единици во рамките на позитивните важечки прописи што владеале во разните периоди од развојот на современата македонска држава. Промените кои се вршени од административно-територијална природа заслужуваат и будат, внимание и интерес од аспект да се проучат и објаснат причините кои довеле до толку честите и крупни промени, како во Републиката така и во Кичевско-Бродскиот регион. Се обидовме да најдеме одговор за природата и позадината на таквите поделби, дали е во прашање научна, ненаучна, реална, политичка или економска позадина или пак се работи за експерименти поради немање на доволно искуство и знаење во оваа проблематика. Присутен е фактот дека промените се бројни, а причините недоволно аргументирани од страната на оние кои одлучувале за промените. Притоа, не може да се негира и фактот дека честопати промените биле реални и оправдани. Патот да се бараат квалитетни решенија во интерес на граѓаните бил секогаш отворен и оправдан од науката и граѓаните.

Во истражувачката активност ни се потврди аргументот дека вотоа е што овој регион и покрај сите територијални, демографски и политички промени останал секогаш хомоген, неподелен, целосен и единствен. Традицијата на заедничко живеење, разбирање и меѓусебно помагање во ниту еден момент не е прекината и таквите поделби во територијална смисла, му овозможиле на овој регион да продолжи со позитивниот тренд за развој и напредок на она што е позитивно, напредно, целовито и единствен. Таквата карактеристика му дава посебен белег и го прави препознатлив, иако се разбира, внатре во секоја од локалните заедници постоеле различни трендови или спротивности, но тие секогаш се надминувале со барање компромис, а не со насилство.

Третата глава е посветена на воспоставувањето на локалната власт во Република Македонија, односно во Кичевско-Бродскиот регион, како мошне важен чекор на демократските процеси во државата. Иако во првиот период

повеќе е декларативна, отколку вистинска локалната самоуправа, сепак воспоставените законски рамки дозволуваа развој и стекнување на искуство во управувањето со ова ниво и сегмент од општествениот живот. Во рамките на оваа глава разработени се темите од областа на надлежностите и улогата на локалната единица - општината која ги превзеде сите обврски и права кои дотогаш беа во рацете на околицјата. Тоа не беше случајно и научниот момент е забележан и потврден во фактот што за таквиот чекор општините беа од поодамна подготвувани. Имено, постапно се припремаше терен за премин од повеќестепена кон двостепена и на крај едностепена локална власт. Тоа беше теренот и фазите кои ги дефинираше односно озаконуваше државата на локален план. Низ повеќето фази локалните единици беа подготвувани да бидат успешни во извршување на своите надлежности, така, што тука може да се констатира и научниот и аргументиран пристап. Сепак, тој пат во практиката се покажа доста макотрпен, така што во проектирањето на локалната децентрализација не се очекуваше дека ќе се најде на еден неочекуван феномен кој се појави предизвикан и мотивиран од големите надлежности што беа доверени и пренесени од страна на околицјата, а популарно наречен „локален централизам“ или “локал патриотизам“ кој изврши силна ерозија на локалната власт и нанесе неочекувани штети по системот и земјата. Тоа беа причините кои доведоа до нов закон за територијална и локална прераспределба на локалните единици со што се дојде до едностепената локална власт.

Во контекст на третата глава се разработени темите кои се однесуваат во делот на надлежностите на локалните единици и тоа (околии, општини, одбори), нивната подреденост, пониската во однос наповисоката и обратно, начинот и мерките кои ги превземале во дадена ситуација, нивната функционалност, предностите и слабостите кои се појавувале од време на време. Објаснета е нивната меѓусебна поврзаност и взаемност кога е во прашање одговор и постапување по задачите кои доаѓале од врвот на власта во такво централизирано општество какво што било нашето, мерките кои ги превземале за да се спроведе закон кој имал реформски карактер како на пример: законот за козите, национализацијата, сапот и ферецето, колективизацијата и аграрната реформа и други, кои биле од државно правен и политички карактер со силно влијание и определба на врвот, припремање на терен и плодна почва за спроведување на законите и последиците од тој закон. Во сите овие времиња и

невремиња локалните единици ја имале главната улога, тие биле најблиски со народот и сите позитивни и негативни ефекти директно ги чувствувале на своја кожа, тие се директни учесници во нештата.

Во четвртата глава се опфатени прашањата кои се однесуваат на едностепената локална самоуправа, со зголемени ингеренции и надлежности, пренесени од околијата и државата, начинот како тие функционираше, позитивните и негативни ефекти од тие надлежности, појавата на штетните појави кои предизвикале мерки на државата за одземање на ингеренциите во одредени делови.

Акцентот во овој дел од трудот е ставен на соодветните проблеми на локалната самоуправа во периодот кога, по осамостојувањето во Република Македонија, е воведен демократски и плурален начин на функционирање на власта. Во 1996 година новата територијална поделба одеше кон зголемување на бројот на општини со цел да му се помогне на локалното население во развојот на стопанството на локалната заедница, при што би се спречиле грешките од минатото кога заради низа промашувања во економската и политичката сфера се празнеа цели села, а се полнеа екстремно градовите, или, пак, населението масовно заминуваше на работа во странство.

Покрај другото, формирањето на општините и нивното функционирање во рамките на воспоставената локална самоуправа, позитивниот и негативниот ефект во различни сегменти од нивната дејност, беше во фокусот на истражувањето на овој магистерски труд и водилка во објаснувањето на причините кои доведуваа до честите промени во сферата на локалната власт. Истражувањето се заокружува во 2004 година кога е направена последната административно-територијална поделба во Република Македонија. Оваа поделба, и покрај објаснувањата на нејзините цели дадени од страна на тогаш актуелната власт (коалицијата предводена од СДСМ), беше во повеќе случаи, во практичната реализација, спротивна од сите објаснувања. Токму затоа предизвика бурни дискусии и спротивставени гледишта во однос на нејзината оправданост и функционалност.

Желбата да се владее или одговорноста да служи на земјата, е една од основните карактеристики на локалната власт во Република Македонија. Се покажа дека слабиот контролен механизам од страна на државата, давањето преголеми надлежности и широки овластувања на локалната власт предизвика

жестока политичка борба за освојување на локалната власт. Штетите кои ќе произлезат од слабата контрола и широката лепеза на овластувања во делови за кои се некомпетентни и кадровски недоволно оспособени низа локални функционери и собраниски форуми и тела, ќе ги покаже времето и сигурно и понатаму ќе водат кон чести промени во локалната сфера, а државата повторно ќе се занимава со истото прашање (способна и некорумпирана локална самоуправа), како еден од условите кон евроинтеграциите. Во практиката, во системот на уредувањето во локалната свера, на повидок излегоа примери кога наместо одговорни личности, на политичка сцена се наметнаа арогантни моќници кој го гризат, еродираат и рушат политичкиот и правниот систем на нашата земја. „Секој мора да одговара за она што го сработил, но и за она што не го сработил а требало да го сработи“. Одговорноста мора да биде на прв план тоа ќе не одведе во општество каде владеат: човековите права и слободи, владеењето на правото, демократија и благосостојба. Ова се столбовите на секое општество па и на македонското.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

А) НЕОБЈАВЕНИ АРХИВСКИ МАТЕРИЈАЛИ

ДАРМ, Фонд-	Собрание на НРМ / СРМ (Ф.158) .
ДАРМ, Фонд-	ССРНМ на Главен одбор – Скопје , 1948 – 1959 г.
ДАРМ, Фонд-	ЦК КПМ / СКМ, Организационо - инструктивно
одделение	
ДАРМ, Фонд -	Вариа
ДАРМ, Подрачно одделение	Охрид, фонд: Општински народен одбор -
Кичево	
ДАРМ, Подрачно одделение	Охрид, фонд: Општински комитет на КПМ -
Кичево	
Архив на ИНИ,	Извештаи од терен за чистење на балистите.

Б) ОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ

- Административно – територијални поделби во Македонија 1944-2004, документи, ИНИ, Скопје 2007.
- АСНОМ, документи том I – книги 1-5), ред. д-р Новица Вељановски, АМ, Скопје (1984, 1987, 1994).
- Документи од создавањето и развитокот на НР Македонија 1944 – 1946, Скопје 1949 г.
- Зборник на документи за државно - правниот развиток на СРМ, 1945-1963, Скопје 1970.
- Службен весник на НРМ / СРМ.
- Зборник на документи “Кичево и Кичевско во НОВ 1941-1945“, Кичево 1985.
- Устави на ФНРЈ/СФРЈ и на НРМ / СРМ 1946, 1953, 1963, 1974, 1991 г.
- Карнигиевата балканска комисија, документи, Култура, Скопје.
- Југославија 1918-1984, збирка документа, (ред. Бранко Петрановиќ, Момчило Зечевиќ), Рад, Београд 1985.

МОНОГРАФИИ, ЗБОРНИЦИ, СТАТИИ

- АСНОМ , 50- години македонска држава , (зборник) ИНИ, МАНУ, Скопје 1995 г.
- Ачковска Виолета, Братството и единството 1944 - 1974 помеѓу хармонија и дисхармонија, ИНИ , Скопје , 2003.
- Ачковска Виолета, *Егзодусот на македонското селанство во социјализмот*, Макевеј, Скопје 2007.
- Ачковска Виолета, Аграрно – сопственичките односи, промени и процеси во Македонија 1944-1953, ИНИ, Скопје, 1999.
- Ачковска Виолета, Идеја за Голема Албанија и некои демографски промени во Западна Македонија во 20 век, Годишник на факултетот за безбедност , Скопје , 1999
- Ачковска Виолета, Иселување на Турците од НРМ по Втората светска војна (1945-1960), Историја , бр.1-2, Скопје , 2002.

- Ачковска Виолета, Меѓуетнички односи во Република Македонија 1944 - 1991 г., Предавање на XXXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура , Скопје, 2002.
- Ачкоска Виолета, Жежов Никола, Репресијата и репресираните во најновата македонска историја, Маквеј Скопје, 2005.
- Ачкоска Виолета, Жежов Никола, Предавствата и атентатите во македонската историја, Маквеј Скопје, 2004.
- Ачковска Виолета , Миграција село – град како последица на аграрната политика
1945-1953 година , Гласник на ИНИ , 38 , Скопје , 1-2/1994
- Бубевски Душан, Миграциите на населението во СР Македонија – внатрешни меѓурепублички текови, Скопје, 1990.
- Вељановски Новица Државно– правниот развој на Македонија, Административно – централистичкиот период на државно – правниот развој на Македонија (1945 – 1953), Скопје, 1992.
- Вељановски Новица, Македонија 1945 – 1991, државност и независност, ИНИ – ММ, Скопје, 2002.
- Даскаловски Васа, Тенденциите на демографскиот развој на Република Македонија , Зборник од вториот конгрес на географиите на Република Македонија, Охрид 3- 5 ноември, 2000.
- Ѓорѓиев Ванчо, Заложништвото на Даме Груев кај просрпскиот војвода Мицко, Годишен зборник, книга 63, Филозофски факултет, Скопје 2010, 338-344.
- Зборник на материјали од првиот научен симпозиум одржан на 3 и 4 Октомври 1981 година во Кичево, културно – научни средби на Македонците муслимани, Скопје, 1984.
- Илиевски Борче, (докторска дисертација во ракопис)
- Историја на македонскиот народ, книга трета, Скопје 1969.
- Историја на македонскиот народ, ИНИ, Скопје 2008.
- Карталов Христо, Последици од миграциите и деаграризација на селското население во СРМ , Социјална политика , 3-4 , Скопје , 1979.
- Катарџиев Иван, Историја на македонскиот народ, том четврти, ИНИ, Скопје 2000.

- Лиманоски Нијазџи, Исламизација и етничките промени во Македонија , Скопје ,1993
- Митков Владимир, Политичкиот систем на СФРЈ, Правен факултет, Скопје 1986.
- Митков Владимир, Силјановска Гордана, Локална самоуправа, Маагор, Скопје 2000.
- Обремски Јозеф, Македонски етносоциолошки студии, Институт за старословенски јазик и култура, Матица Македонска, Скопје-Прилеп 2002
- Ортаковски Владимир, Малцинствата на Балканот.“2-ри Август С “–Штип , Скопје , 1998
- Панов Митко, Селата во Република Македонија , книга 1-2 , Скопје , 1993.
- Поповски Владо, Локалната самоуправа во Република Македонија и нејзината територијализација, “Општините во Република Македонија“, ИДБЦ, Скопје 2006
- Проблеми на демократскиот развој на СР Македонија, МАНУ , Скопје , 1985.
- Сајкоски Аце, Кичевчани втемелувачи на македонската државност, НИП, “Гурѓа“, Скопје 1994,
- Ташева Марија, Етничките групи во Македонија, историски контекст, Филозовски факултет, Скопје, 1997.
- Тодоровски Глигор, Демографските процеси во Македонија предизвикани од иселувањето на Турците во педесетите години – Причините и почетокот на иселување , Гласник на ИНИ , 41 , Скопје , 1-2/1997
- Тодоровски Глигор, Демографски процеси и промени во Македонија од почетокот на Првата балканска војна до осамостојувањето на Македонија, со посебен осврт на исламизираниите Македонци , ИНИ – ММ, Скопје , 2001
- Труфуноски Јован, Албанско становништво у Социјалистичкој Републици Македонији , Книжевне новине , Београд, 1988.
- Трифуновиќ Јован, Исељаване турског становништва из Македоније , Гласник Српског географског друштва, Свеска XXXV/1, Београд 1955.
- Трифуноски Јован, Народносна структура кичевске котлине, Гласног Српског географског друштва, Београд , 1966.
- Цветковска Надежда, Граѓанските партии во вардарскиот дел на Македонија (1935-1941), ИНИ, Скопје 1996.

- Христов Александар, Создавање на македонската држава, том 3, Мисла, Скопје 1985.

Интернет: Категорија: Историја на Македонскиот народ

„http://mk.wikibooks.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%B8_%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D1%84%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8_%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE_%D0%B2%D0%BE_%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0_1949-1953_%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0“

Локални избори 2005

Парламентарни избори 2002

Локални избори 2000

Претседателски избори 1999

Парламентарни избори 1998

Локални избори 1996

Претседателски избори 1994

Парламентарни избори 1994

Парламентарни избори 1990

Референдум 1990

- Сликите се превземени од интернет и од користената литература.